

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
ŽMOGAUS IR VISUOMENĖS STUDIJŲ FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS IR SOCIALINIO DARBO INSTITUTAS

OKSANA JERMAKOVA
SOCIALINIO DARBO MAGISTRANTŪROS IŠTĖSTINĖS STUDIJOS

SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTYS UGDANT PSICHIKOS NEGALIĄ TURINČIŲ
ASMENŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIUS SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE
Magistro baigiamasis darbas

Doc. dr. Gintautė Žibėnienė

Utena, 2026

TURINYS

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	3
SĄVOKOS	4
ĮVADAS.....	5
1. SOCIALINIO DARBO SPECIFIKA DIRBDANT SU PSICHINĘ NEGALIĄ TURINČIAS ASMENIMIS SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE.....	8
1.1. Psichikos sutrikimų samprata ir klasifikavimas	8
1.2. Psichikos negalią turinčių asmenų teisių reglamentavimas	12
1.3. Socialinio darbo ypatumai dirbant su psichikos negalią turinčias asmenimis.....	14
2. PSICHIKOS NEGALIĄ TURINČIŲ ASMENŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO GALIMYBĖS SOCIALINĖS globos namuose.....	18
2.1. Psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžiai ir jų ugdymo svarba	18
2.2. Psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybės socialinės globos namuose.....	21
3. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTYS UGDANT PSICHIKOS NEGALIĄ TURINČIŲ ASMENŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIUS SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE TYRIMAS	25
3.1. Empirinio tyrimo metodologija	25
3.2. Kokybinio tyrimo rezultatai.....	28
3.2.1. Socialinio darbo specifika dirbant su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose socialinių darbuotojų požiūriu	28
3.2.2. Psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybės globos namuose socialinių darbuotojų požiūriu	31
3.2.3. Socialinių darbuotojų patirtys, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius, socialinės globos namuose	43
3.3. Diskusija	50
IŠVADOS	58
REKOMENDACIJOS	59
LITERATŪRA	60
SANTRAUKA	64
SUMMARY	65
PRIEDAI	66

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 Pav. Savarankiško gyvenimo įgūdžių kategorijos	19
2 Pav. Tyrimo loginė schema.....	27
3 Pav. Socialinio darbo su psichine negalia turinčias asmenimis specifika socialinių darbuotojų požiūriu.....	28
4. Pav. Psichikos sutrikimų įtakos darbo planavimui apibūdinimas.....	30
5 Pav. Savarankiško gyvenimo įgūdžių samprata socialinių darbuotojų požiūriu	31
6 Pav. Praktinis teisės į savarankiškumą užtikrinimas	32
7 Pav. Dažniausiai ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai socialinės globos namuose	34
8 Pav. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo svarba socialinių darbuotojų požiūriu	35
9 Pav. Psichinės negalios įtaka savarankiško gyvenimo įgūdžiams socialinių darbuotojų požiūriu.	37
10 Pav. Socialinių darbuotojų taikomi paslaugų gavėjų savarankiškumo lygio ir individualių poreikių vertinimo būdai	38
11 Pav. Socialinių darbuotojų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo būdai taikomi praktikoje..	40
12 Pav. Socialinių darbuotojų patirtimi, sėkmingą, psichikos negalią turinčių asmenų socialinės globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą lemiantys veiksniai	41
13 Pav. Socialinių darbuotojų patirtimi, sėkmingo, psichikos negalią turinčių asmenų socialinės globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo proceso požymiai	42
14 Pav. Socialinių darbuotojų patiriami jausmai savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese	43
15 Pav. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius.....	45
16 Pav. Sunkumų, kylančių ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius, įveikos būdai.....	46
17 Pav. Socialinių darbuotojų darbe kylantys iššūkiai	47
18 Pav. Socialinių darbuotojų darbe kylančių iššūkių įveikos veiksniai.....	48

SĄVOKOS

Psichikos sutrikimai – tai kliniškai pastebimos būklės, kurioms būdingi mąstymo, nuotaikos (emocijų) arba elgesio pakitimai, susiję su asmeniniu distresu ir/arba sutrikusiu funkcionavimu (Buginytė, ir kt., 2015, p. 90).

Socialinės globos įstaiga – socialinių paslaugų įstaiga, turinti teisę socialinių paslaugų įstatymo nustatyta tvarka teikti socialinę globą. (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2026)

Socialinė globa – asmeniui teikiama nuolatinė specialistų pagalba, apimanti gyvybiškai svarbių funkcijų palaikymą ir (ar) savarankiškumo ugdymą. (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2026)

Neįgalieji – asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis. (Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolas, 2006)

Suaugęs asmuo su negalia – suaugęs asmuo, kuriam Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymo nustatyta tvarka nustatytas 55 procentų ar mažesnis dalyvumo lygis ir kurio galimybės ir pajėgumai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu, visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime yra riboti. (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2026)

Savarankiško gyvenimo įgūdžiai – kasdienio gyvenimo įgūdžiai kurie apima sveikos mitybos, valgiaraščio sudarymo, apsipirkimo maisto prekių parduotuvėse, maisto ruošimo, elgesio prie stalo, švaros palaikymo virtuvėje, maisto produktų laikymo, namų tvarkymo, namų saugumo, taupymo, pinigų valdymo, naudojimosi banko paslaugomis, biudžeto planavimo, laisvalaikio organizavimo įgūdžius. Socialinio bendravimo įgūdžiai – tai gebėjimas užmegzti ir palaikyti santykius su kitais žmonėmis. Mokymosi ir darbo įgūdžiai reikalingi mokymosi programoms baigti ir savo karjeros planams įgyvendinti. Tai – darbo tikslai, įsidarbinimas, sprendimų priėmimas, tikslų siekimas, mokymosi įgūdžiai. Savęs priežiūros įgūdžiai apima įgūdžius, kurie skatina fizinės ir emocinės sveikatos vystymąsi. Tai yra asmeninė higiena, sveika gyvensena, alkoholio, narkotikų, tabako vartojimo prevencija, psichikos atsparumas, psichikos sveikata, savimonė, vertybės, lytiškumas ir lytiniai santykiai. Būsto ir pinigų valdymo įgūdžiai reikalingi, kad asmuo sėkmingai prisitaikytų prie visuomenės. (Vaikų laikinosios globos namai „Atsigrėžk į vaikus“, 2007)

IVADAS

Pasaulio sveikatos organizacijos 2022 metų ataskaitoje teigiama, kad Psichikos sutrikimai yra plačiai paplitę visose pasaulio šalyse. Maždaug kas aštuntas žmogus pasaulyje kenčia nuo psichikos ligos (World mental health report: transforming mental health for all. Executive summary, 2022). Pagal oficialios statistikos portalo duomenis vien per 2025 metus 3652 darbingo amžiaus asmenims pirmą kartą nustatytas sumažėjęs dalyvumo lygis būtent dėl psichinių sutrikimų (Oficialios statistikos portalas, 2026)

Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo svarbą, asmenims su negalia, galime įžvelgti analizuojant tarptautinius ir Lietuvos teisės aktus. Žmonių su negalia teisių konvencijos 26 straipsnyje įtvirtinta, jog konvenciją priėmusių šalių pareiga „imtis priemonių, kad asmenys su negalia galėtų įgyti ir išlaikyti didžiausią įmanomą savarankiškumą, visus fizinius, protinius, socialinius ir profesinius gebėjimus, taip pat būtų visiškai įtraukti į visas gyvenimo sritis ir jose dalyvautų“. (Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai, 2006)

LR teisės aktai tokie kaip, Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas, Socialinių paslaugų įstatymas, Socialinių paslaugų katalogas, Ministro Įsakymas dėl Individualios pagalbos teikimo, lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijų poreikių nustatymo tvarkos aprašo patvirtinimo ir t.t. reglamentuoja negalią turinčių asmenų teises ir užtikrina, kad jiems būtų suteikta pagalba ir parama, pagal jų poreikius. Viena iš pagalbos, asmeniui su negalia, galimybių yra ilgalaikės socialinės globos paslaugos socialinės globos namuose. Pagal socialinių paslaugų katalogą socialinė globa teikiama asmenims su sunkia negalia, kuriems nustatytas pirmo arba antro lygio individualios pagalbos teikimo išlaidų kompensacijos poreikis (Įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo, 2026). Suaukę asmenys su negalia, gali gauti ilgalaikės socialinės globos paslaugas socialinės globos namuose, stacionarinėse ilgalaikės priežiūros įstaigose, grupinio gyvenimo namuose, bendro gyvenimo namuose. Šiose įstaigose asmeniui teikiama nuolatinė specialistų pagalba, apimanti gyvybiškai svarbių funkcijų palaikymą ir (ar) savarankiškumo ugdymą.

Nors nuo 2014 metų Lietuvoje vykdoma institucinės globos pertvarka, kurios vieno iš projektų tikslas „didinti darbingo amžiaus asmenų su proto ir (arba) psichikos negalia, savarankiškumą ir taip įgalinti juos gyventi bendruomenėje pagal jų poreikį teikiant bendruomenines apsaugoto būsto, socialinių dirbtuvių, įdarbinimo su pagalba, pagalbos priimant sprendimus paslaugas, o kiekvienos paslaugos teikimo galutinis tikslas – maksimalus neįgaliojo savarankiškumas“. (Įsakymas dėl projekto „Nuo globos link galimybių: bendruomeninių paslaugų plėtra“ partnerių atrankos tvarkos aprašo patvirtinimo, 2019), analizuojant Oficialios statistikos portalo pateiktus duomenis 2024 metais valstybinio, savivaldybių ar visuomeninių organizacijų, parapijų ir privačiose globos namuose dar gyveno 5107 asmenys su negalia (Oficialios statistikos

portalas, 2026). Taigi aktualumas tirti socialinės globos įstaigose gyvenančių asmenų su negalia probleminius aspektus yra aktualus.

Analizuojant asmenų su psichikos negalią savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą socialinės globos namuose, paaiškėjo, jog Lietuvoje nėra daug tyrimų šia tema. Šalies mokslininkai Gudžinskienė ir Raudeliūnaitė (2022) analizuoja vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymosi galimybes bendruomeninių vaikų globos namų kontekste, Samašonok (2013), apžvelgia edukacinio reikšmingumo svarbą rengiant paauglius savarankiškam gyvenimui, Plaušinitienė ir Toliušytė (2015) atskleidžia vaikų, gyvenančių globos namuose, savarankiško gyvenimo ugdymo ypatumus, ugdytinių problemas.

Taip pat analizuojami ir proto negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo ugdymo aspektai, tokių autorių kaip Gudžinskienė ir Šurpik (2017). Jos savo darbe atskleidžia proto negalią turinčių jaunuolių savarankiškumo ugdymo(si) sėkmės kriterijus remiantis socialinių darbuotojų, dirbančių su proto negalią turinčiais jaunuoliais, patirtimi.

Autoriai Buginytė ir kt. (2015) savo darbuose analizuoja psichikos negalią turinčių asmenų gyvenimo kokybės aspektus, kuriuose vienas iš asmenų su negalia gyvenimo kokybės parametrų įvardijamas savarankiškumas. Tačiau vis dar pasigendama psichinę negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo tematika.

Pasak Buginytės ir kt. (2015) asmenys, turintys psichikos sutrikimų, dažniau negu kiti susiduria su bendravimo sunkumais, kuriuos sukelia įvairios dėl ligos atsiradusios priežastys. Atsiranda ligos įtakoti psichiniai ir socialiniai nuokrypiai, ilgą laikotarpį gydantis ligoninėje asmenims tampa sudėtingiau funkcionuoti visuomenėje, jie patiria stigmatizaciją bei diskriminaciją. Ilgainiui dėl ligos asmeniui tampa vis sunkiau savarankiškai pasirūpinti savimi. Socialinės globos namai teikia nuolatinę specialistų pagalbą, apimančią gyvybiškai svarbių funkcijų palaikymą ir (ar) savarankiškumo ugdymą. Vienas iš tokių specialistų yra socialinis darbuotojas, kuris turi padėti psichinę negalią turintiems asmenims kuo ilgiau palaikyti jų savarankiškumą ir (ar) jų savarankiškumą ugdyti. Šio baigiamojo darbo formuluojama problema: *Kaip paslaugų gavėjų psichikos negalia įtakoja savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą? Kaip socialiniai darbuotojai įgyvendina psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą socialinės globos namų kontekste, ir kokie veiksniai lemia šio proceso sėkmę?*

Tyrimo objektas – socialinių darbuotojų patirtys ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose.

Tyrimo tikslas – atskleisti socialinių darbuotojų patirtis ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti socialinio darbo specifiką dirbant su psichikos negalią turinčias asmenimis socialinės globos namuose.
2. Išnagrinėti psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybes socialinės globos namuose.
3. Ištirti socialinių darbuotojų patirtis ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose.

Darbo metodai. Mokslinės ir metodinės literatūros, teisinių aktų ir statistinių domenų analizė, siekiant teoriškai pagrįsti tyrimo objekto aktualumą. Pusiaus struktūruotas interviu bei jo turinio (content) analizė, siekiant ištirti socialinių darbuotojų patirtis, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose. Apibendrinimo metodas taikytas tyrimo išvadų formulavimui bei praktinių rekomendacijų pateikimui.

Darbo struktūra. Magistro baigiamąjį darbą sudaro trys skyriai. Pirmame skyriuje atskleidžiama socialinio darbo specifika, dirbant su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose. Antrame skyriuje nagrinėjamos asmenų, turinčių psichikos negalią, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybes socialinės globos namuose. Trečiame skyriuje pateikiamas ir aprašomas socialinių darbuotojų patirčių, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, tyrimas ir jo rezultatai. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei praktiniai pasiūlymai, naudotos literatūros sąrašas bei darbą papildantys priedai.

1. SOCIALINIO DARBO SPECIFIKA DIRBDANT SU PSICHINĘ NEGALIA TURINČIAS ASMENIMIS SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE

1.1. Psichikos sutrikimų samprata ir klasifikavimas

Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencijoje ir Fakultatyviame protokole prie neįgaliųjų priskiriami asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis. (Jungtinių tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir Fakultatyvus protokolai, 2006). Remiantis šiuo apibrėžimu galima išskirti du aspektus su kuriais yra siejamas neįgalumas. Vienas yra medicininis aspektas – asmens turimas sveikatos sutrikimas, bei socialinis aspektas – tai visuomenės požiūrio ir aplinkos sudaromų kliūčių visuma, trukdanti asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime. Taigi iš Jungtinių tautų pateikto negalios apibrėžimo galima matyti, kad viena iš negalios priežasčių yra psichiniai sutrikimai.

Psichikos sutrikimai skirtinguose mokslo šaltiniuose traktuojami įvairiai. Paras Mačiulio ir kt. (2015) psichikos ir elgesio sutrikimai yra biologijos, psichologinių ir socialinių veiksnių sąveikos padarinys. Psichikos sutrikimų skirtingas traktavimas sietinas su tuo, kad šie sutrikimai siejami su asmens elgesiu, kuris yra nukrypęs nuo priimto normalaus elgesio ar mąstymo, tačiau normalaus elgesio ribas atskirti yra sudėtinga. Skirtingais laikotarpiais normalumas buvo suprantamas įvairiai (Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolai, 2006). Lygiai taip pat normalumas skirtingai yra suvokiamas ir skirtingų specialistų bei tyrėjų. Pasak Benkunsko (2012) prie skirtingų ir besikeičiančių psichikos sutrikimų sąvokų prisideda vis besikeičiantys idealai, naujas moralinis ir etinis požiūris.

Psichologijos knygoje (2000, p. 510) psichikos sutrikimas apibrėžiamas kaip „būklė, kuriai esant elgesys vertinamas kaip netipiškas, trikdomas, neprisitaikantis ir nepateisinamas“. Iš šio apibrėžimo galima pastebėti, kad psichikos sutrikimu laikomas elgesys ir mąstymas, kuris neleidžia asmeniui normaliai funkcionuoti visuomenėje, jam kyla problemų palaikant ryšius su aplinkiniais, bei laikantis visuomenėje priimtų elgesio normų. Psichikos sutrikimus gali lemti įvairūs individualūs, šeimos, bendruomenės ir sisteminiai veiksniai ar jų derinys, kurie gali tiek pagerinti asmens psichinę būklę, tiek, atvirkščiai pakenti jai. (World mental health report: transforming mental health for all. Executive summary, 2022). Pasaulio sveikatos pranešime (2022) taip pat akcentuojama, kad rizikos veiksnių, įtakančių psichikos sutrikimus, gali atsirasti visais žmogaus gyvenimo tarpsniais, tačiau didžiausią įtaką asmens psichikai daro veiksniai su kuriais jis susiduria protiniam vystymuisi svarbiais laikotarpiais, ypač ankstyvoje vaikystėje. Tuo tarpu ir apsauginiai veiksniai taip pat egzistuoja visą gyvenimą, todėl individai tampa atsparesni. Asmens socialiniai, emociniai įgūdžiai, kokybiški socialiniai santykiai, išsilavinimas, darbas, saugi aplinka įvardijami kaip psichikos sveikatą

teigiamai veikiantys veiksniai. Borsboom (2017) aprašydamas psichikos sutrikimų tinklų teoriją parodo, kad asmens psichikos sutrikimai yra susiję su daugybę biologinių, psichologinių ir visuomeninių mechanizmų. Taigi matome, kad mokslininkai neįvardija vienintelės psichikos sutrikimus įtakančios priežasties – tai yra skirtingų faktorių visuma.

Autoriai Mačiulis ir kt. (2015) apibūdinant psichikos sutrikimus, įvardina simptomus ir sindromus, apimančius tiek asmens suvokimo, tiek emocijų, valios, pažinimo, atminties, intelekto, asmenybės bei kitus pakitimus. Dembinskas (2003) psichikos sutrikimus skirsto į tris laipsnius:

1. lengviausias (I) laipsnis yra neuroziniai ir psichopatiniai sutrikimai;
2. vidutinio sunkumo (II) laipsnis – afektiniai (depresinis, maniakinis) sindromai, į kurių struktūrą gali įeiti ir lengviausio laipsnio sutrikimai;
3. sunkiausias (III) laipsnis – šizofrenijos grupės sindromai (hebefreninis, katatoninis, parafreninis, paranoidinis, paranojinis), kurių struktūroje, pasak autoriaus, gali būti visų trijų laipsnių psichopatologija.

Medicinine prasme psichikos sutrikimai konstatuojami pagal įvairius simptomus. Tai atsispindi šiuo metu Lietuvoje galiojančiame oficialiame ligų klasifikatoriuje (TLK).

1 lentelė. *Psichikos sutrikimų klasifikavimas*

Nr.	Pavadinimas	Paaiškinimas
F00-F09	Organiniai ir simptominiai psichikos sutrikimai	Jie yra išgydomi, praeina per kelias savaites, atsiranda dėl streso, pasireiškia epizodiškai.
F10-F19	Psichikos ir elgesio sutrikimai dėl psichoaktyviųjų medžiagų vartojimo	Tai nenormalus elgesys ir mąstymas, kurį nulemia žmogaus apsvaigimas nuo psichoaktyviųjų medžiagų. Pavyzdžiui, haliucinacijos ir jų poveikis žmogaus elgesiui.
F20-F29	Šizofrenija, šizotipinis ir kliesiniai sutrikimai	Tai yra ligos, kurios pasireiškia žmogaus kliesiais, įsivaizduojamais įvykiais, žmonėmis, žmogus mato ir girdi realiai neegzistuojančius dalykus.
F30-F39	Nuotaikos (afektiniai) sutrikimai	Tai po smarkių įspūdžių pastebimas stipriai besikeičiančios nuotaikos atsiradimas, dėl nuotaikos žmogus negali valdyti savo veiksmų.
F40-F48	Neuroziniai, stresiniai ir somatiniai sutrikimai	Sutrikimai, paveikti streso, kuomet atsiranda nervinė įtampa.
F50-F59	Elgesio sindromai, susiję su fiziologiniais sutrikimais ir somatiniais veiksniais	Tai gali būti valgymo sutrikimai, miego sutrikimai ir pan.
F60-F69	Suaugusiųjų asmenybės sutrikimai	Tai ryškūs asmenybės ir elgesio sutrikimai, kurie nėra tiesiogiai sukelti ligos, sužeidimo arba kito smegenų pakenkimo ar psichikos ligos. Pavyzdžiui, asocialaus tipo asmenybės sutrikimas; paranoidinio tipo asmenybės sutrikimas, pedofilija ir pan.
F70-F79	Protinis atsilikimas	Protinis atsilikimas – tai sulėtėjusios arba neužbaigtos protinės raidos būseną, kai sutrinka įgūdžiai, pasireiškiantys vystymosi metu ir lemiantys bendrąjį intelekto lygį, t. y. pažintinius, kalbinius, motorinius ir socialinius sugebėjimus.

F80-F89	Psichologinės raidos sutrikimai	Sulėtėjęs vystymasis ir išsivystymo lygis pagal amžių. Pavyzdžiui, kalbos gebėjimai.
F90-F98	Elgesio ir emocijų sutrikimai, prasidedantys vaikystėje ir paauglystėje	Tai grupė sutrikimų, kuriems būdinga ankstyva pradžia (paprastai per pirmuosius penkerius gyvenimo metus), sugebėjimo užsiimti veikla, reikalaujančia pažintinių funkcijų, stoka, polinkis nebaigus vienos veiklos, užsiimti kita ir dezorganizuotas, sunkiai kontroliuojamas ir perdėtas aktyvumas.
F99	Nepatikslintas psichikos sutrikimas	Sutrikimas, nepriskiriamas nei vienai grupei.

Šaltinis: Zajančkovskaja, 2020, p. 11

Mačiulio ir kt. (2015) teigimu, dėl psichinės ligos įtakos suvokimui, emocijoms, valiai, pažinimui, atminčiai, intelektui sutrinka asmens ir aplinkos sąveika, tokiu būdu sumažėja asmens savarankiško funkcionavimo galimybės. Todėl nemažai mokslininkų (Mačiulis ir kt., 2015; Pučkienė, 2021 ir kt.) savo tyrimuose pabrėžia, kad sunkūs, medikamentais neišgydomi ir ilgai trunkantys psichikos sutrikimai linkę progresuoti ir gali lemti asmens savarankiškumo praradimą. Pagal Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos (toliau – Neįgaliųjų teisių konvencija, 2010) 1 straipsnį, neįgaliais laikomi „asmenys, turintys ilgalaikių fizinių, psichikos, intelekto ar jutimo sutrikimų, kurie sąveikaudami su įvairiomis kliūtimis gali trukdyti šiems asmenims visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenėje lygiai su kitais asmenimis“. Šis neįgalumo traktavimas atskleidžia, kad neįgalumą lemia du pagrindiniai aspektai: asmens sveikatos būklės sutrikimai bei visuomenėje vyraujantis požiūris ir aplinkos sukuriama kliūtis, apsunkinančios visavertį asmenų dalyvavimą socialiniame gyvenime.

Kadangi psichikos negalia gali sukelti įvairūs psichikos sutrikimai, pasižymintys skirtingais simptomais, asmenys, turintys šią negalią, patiria apribojimus keliose arba visose psichinės veiklos srityse – intelektinėje, emocinėje ir valios. Esminiai asmenų su psichine negalia bruožai yra susiję su asmenybės bei elgesio sutrikimais. Sutrikusios asmenybės išsiskiria tam tikrais charakterio ypatumais, kurie gali būti stipriau ar silpniau išreikšti nei įprastai, todėl sumažėja jų gebėjimas prisitaikyti prie aplinkos. Pavyzdžiui, tokie asmenys dažnai neturi pakankamos savikritikos, linkę į stereotipinį elgesį ir nepastebi, kad elgiasi netinkamai. Juos dažnai valdo emocijos, jiems sunku suprasti kitus žmones ir išvengti konfliktų. Dėl specifinio požiūrio į gyvenimą ir nepagrįstų lūkesčių jie sunkiau užmezga santykius su aplinkiniais ir patiria įvairių socialinių bei psichologinių sunkumų (Lapkauskienė, 2004). Tačiau, turint minty, jog negalia nėra vien tik sveikatos sutrikimas, bet ir socialinis reiškiny, neįgaliųjų adaptacija aplinkoje didelė dalimi priklauso nuo visuomenės ir valstybės sudaromų sąlygų pilnaverčiam jų dalyvavimui. Šiame kontekste ypač svarbus valstybės vaidmuo, kuris per teisinį reguliavimą užtikrina neįgaliųjų teisių įgyvendinimą.

Iš teisinės pusės psichikos negalios klasifikavimas atspindi dalyvumo ir individualios pagalbos poreikio nustatymo procese. Asmens su negalia teisinių apsaugos agentūros specialistai

vadovaudamiesi Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymu (2026), Dalyvumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašu (2026), Individualios pagalbos teikimo, lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijų poreikių nustatymo tvarkos aprašu (2026) nustato besikreipiančio asmens dalyvumo lygį bei individualios pagalbos teikimo, lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijų poreikius.

Dalyvumo lygio ir individualios pagalbos teikimo kompensacijos poreikio nustatymas psichikos sutrikimų atveju grindžiamas ne vien medicininio diagnozės faktu, bet visų pirma asmens funkcionavimo ir savarankiškumo vertinimu. Vertinami ne tik simptomai, bet ir tai, kaip sutrikimas veikia kasdienę veiklą: gebėjimą pasirūpinti savimi, palaikyti socialinius santykius, dirbti ar mokytis, tvarkyti finansinius ir teisinius reikalus, adekvačiai vertinti riziką ir užtikrinti savo bei kitų saugumą. Dalyvumo lygis išreiškiamas procentais – kuo labiau psichikos sutrikimas riboja asmens dalyvavimą gyvenime, tuo mažesnis nustatomas dalyvumo procentas ir tuo ryškesnė laikoma negalia (Dalyvumo lygio nustatymo kriterijų ir tvarkos aprašas, 2026).

Individualios pagalbos poreikio nustatymas taip pat glaudžiai susijęs su savarankiškumo vertinimu. Asmens su negalia teisių apsaugos specialistų nagrinėjama, kiek ir kokiose srityse asmuo dėl psichikos sutrikimo negali funkcionuoti be nuolatinės ar dažnos kito žmogaus pagalbos: ar geba saugiai gyventi vienas, laikytis gydymo režimo, pasirūpinti maistu, higiena, būstu, vaikais, ar sugeba tinkamai bendrauti ir elgtis socialinėse situacijose. Psichikos sutrikimų atveju individualios pagalbos poreikis neretai siejamas ne su fiziniais apribojimais, o su realybės vertinimo, elgesio kontrolės, emocijų reguliacijos sunkumais, dėl kurių reikalinga nuolatinė priežiūra, palyda ar pagalba priimant sprendimus (Individualios pagalbos poreikio klausimyno, nustatant dalyvumo lygį suaugusiems asmenims, pildymo metodinės rekomendacijos, 2026). Asmeniui gali būti nustatyti keturių lygių individualios pagalbos teikimo poreikiai. Priklausomai nuo funkcionavimo lygmens rodiklio gali būti nustatomas pirmo, antro, trečio ar ketvirto lygio individualios pagalbos kompensacijos poreikis (Individualios pagalbos teikimo, lengvojo automobilio ar jo techninio pritaikymo išlaidų kompensacijų poreikių nustatymo tvarkos aprašas, 2026).

Asmeniui nustatytas dalyvumo lygis ir individualios pagalbos poreikis lemia ne tik socialinės paramos ir paslaugų apimtį, bet ir tai, kokios pagalbos formos (priežiūra namuose, dienos centrai, globos paslaugos ir pan.) bus tinkamiausiomis konkrečiam psichikos sutrikimų turinčiam asmeniui (Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas, 2026).

Apibendrinant galima teigti, kad psichikos sutrikimai apima įvairius simptomus ir sindromus, kurie įtakoja žmogaus suvokimą, emocijas, valią, pažintinius gebėjimus, atmintį, intelektą, asmenybės savybes ir kitas psichinės veiklos sritis. Dėl šių sutrikimų asmenims sunku užmegzti bei palaikyti kokybiškus santykius, tinkamai reaguoti į aplinką ir atlikti kasdienes veiksmus. Kuo labiau

pasireiškiantys ir sunkesni yra šie sutrikimai, tuo didesnė tikimybė išsivystyti negaliai, kuriai įveikti reikalinga vis intensyvesnė ir įvairesnė aplinkinių pagalba.

1.2. Psichikos negalią turinčių asmenų teisių reglamentavimas

Asmenys turintys negalią labiau kiti patiria įvairių formų atskirtį, susiduria su socialine izoliacija, stigma. Dėl padidėjusio pažeidžiamumo ši žmonių grupė dažniau susiduria su problemomis įsitraukiant į visuomenę. Pagarbos poreikis yra vienas esminių žmogaus poreikių. O įgyvendinant asmens pagrindines teises jis jaučiasi gerbiamas, vertinamas ir pripažįstamas. Empiriniai tyrimai rodo, kad aukštas pilietiškumo lygis ir principinga visuomenės bei valstybės pagarba visų asmenų teisėms ir laisvėms sudaro realias prielaidas skatinti pagarbą psichinę negalią turintiems asmenims ir plėsti jų dalyvavimo visuomenėje galimybes (Pūras ir kt., 2013).

Dėl padidėjusios neįgaliųjų pažeidžiamumo rizikos ypatingai svarbiomis tampa tinkamai reglamentuotos ir nuosekliai prižiūrimos neįgaliųjų teisės. Tarptautinėje teisėje yra nemažai normatyvinių dokumentų, skirtų neįgaliųjų teisių apsaugai. Vienas pagrindinių dokumentų, užtikrinančių Neįgaliųjų teisių reglamentavimą yra Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija (2009), kurios siekis – skatinti, apsaugoti ir užtikrinti visapusišką bei lygiateisį neįgaliųjų naudojimąsi visomis žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, sykiu puoselėjant pagarbą jų prigimtiniam orumui. Konvencijos 19 straipsnyje valstybės narės įsipareigoja pripažinti neįgaliųjų lygias galimybes gyventi bendruomenėje, laisvai rinktis ir taikyti veiksmingas priemones, kurios sudarytų sąlygas visapusiškai realizuoti šią teisę, užtikrinant visavertę įtrauktį ir dalyvavimą bendruomenės gyvenime (Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija, 2010).

Ne ką mažiau svarbus dokumentas yra Europos komisijos 2021 metais priimta strategija – Lygybės Sąjunga. 2021–2030 m. neįgaliųjų teisių strategija (toliau – strategija) (2021), kurios pagrindinis tikslas – užtikrinti, kad neįgaliųjų gyvenimas visose srityse Europos Sąjungoje ir už jos ribų reikšmingai pagerėtų. Dešimties metų strategijoje išdėstytos iniciatyvos, susijusios su keturiomis pagrindinėmis temomis: prieinamumas – bus siekiama pagerinti aplinkos, technologijų, prekių ir paslaugų, transporto ir infrastruktūros prieinamumą, strategijoje tai įvardijama neįgaliųjų visapusiško dalyvavimo lygiomis teisėmis su kitais asmenimis užtikrinimo veiksnys. ES piliečių teisės – neįgalieji lygiomis teisėmis su kitais asmenimis turėtų naudotis visomis teisėmis, ypač kai persikelia į kitą valstybę narę arba dalyvauja politiniame gyvenime. Lygios galimybės ir nediskriminavimas – neįgalieji turi teisę į apsaugą nuo bet kokios formos diskriminacijos ir smurto, lygias galimybes ir teisę į švietimą, kultūrą, būstą, poilsį, laisvalaikį, sportą ir turizmą, lygias galimybes ir teisę kreiptis į teismą, lygias galimybes naudotis visomis sveikatos priežiūros paslaugomis. Savarankiškas gyvenimas ir savarankiškumas – savarankiškas gyvenimas, kokybiškos socialinės ir užimtumo paslaugos, prieinamas ir įtraukus būstas, mokymasis, pakankama socialinė apsauga ir stipresnė

socialinė ekonomika. Visai tai yra būtina neįgaliųjų deramoms gyvenimo sąlygoms užtikrinti. Šis aspektas ypač reikšmingas psichikos negalia turintiems asmenims. Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencijos (2006) 26 straipsnis įpareigoja valstybes nares diegti veiksmingas reabilitacijos priemones, skirtas neįgaliųjų gebėjimams lavinti bei išlaikyti. Konvencija pabrėžia, kad šalys turi sudaryti sąlygas asmenims su negalia pasiekti didžiausią įmanomą savarankiškumo lygį, tobulinti fizinius, protinius, socialinius ir profesinius gebėjimus ir visapusiškai dalyvauti visose gyvenimo srityse (Jungtinių Tautų Neįgaliųjų teisių konvencija, 2010).

Lietuvoje neįgaliųjų teises apibrėžia bendrai taikomi nacionaliniai teisės aktai, pirmiausia – Lietuvos Respublikos Konstitucija (2022), kuri skelbia, kad visos žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtinės ir todėl saugomos įstatymų. Pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis neįgaliųjų teises šalyje – Lietuvos respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas (2026). Įstatyme nustatomas tikslas „užtikrinti asmens su negalia teisių apsaugą ir įgyvendinimą lygiai su kitais asmenimis, reglamentuoti negalios nustatymo, asmens su negalia individualiųjų pagalbos poreikių nustatymo, tenkinimo ir finansavimo pagrindus, atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos Konstitucijos, Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas, kitas tarptautinės teisės normas ir principus, nustatyti asmens su negalia teisių apsaugos sistemos institucijas, jų veiklos teisinius pagrindus, funkcijas, teises ir pareigas asmens su negalia teisių apsaugos srityje“. Taip pat reikšmingas Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2026), kuriame pabrėžiama būtinybė padėti asmeniui (šeimai) ir (ar) bendruomenei išvengti socialinių problemų ir (ar) socialinės rizikos atsiradimo, sudaryti sąlygas asmeniui (šeimai) ugdyti ir (ar) stiprinti gebėjimus savarankiškai spręsti socialines problemas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, didinti jų socialinę įtrauktį.

Greta bendrųjų teisės aktų egzistuoja ir specializuoti teisiniai dokumentai, kryptingai ginantys psichikos negalia turinčių asmenų teises. Pirmasis tokio pobūdžio tarptautinis aktas buvo priimtas 1971 m. Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje – Psichikos negalia turinčių asmenų teisių deklaracija (angl. *Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons*). Joje įtvirtinta prievolė užtikrinti fizinės ar psichinės negalios paliestų individų teisių apsaugą, sudarant sąlygas plėtoti jų gebėjimus įvairiose veiklos srityse ir maksimaliai skatinti integraciją į įprastą visuomenės gyvenimą. Antrasis svarbus dokumentas – 1977 m. Europos Tarybos Parlamentinės Asamblėjos priimta rekomendacija dėl situacijos psichikos ligų srityje (angl. *Recommendation on the Situation of the Mentally Ill*), kuri detalizuoja psichikos negalia turinčių asmenų teisę gauti tinkamą sveikatos priežiūrą ir reikiamas bendruomenines paslaugas, taip pat reglamentuoja jų santykius su teisėsaugos institucijomis bei nustato sąlygas pavojingų veikų padariusių asmenų izoliavimui nuo visuomenės.

Naujausias Europos Parlamento specializuotas teisės aktas – 2023 metų gruodžio 12 dieną priimta Rezoliucija dėl psichikos sveikatos (toliau – Rezoliucija). Joje pabrėžiama, kad psichikos sveikata yra neatsiejama sveikatos dalis ir yra labai svarbi asmenų ir visuomenių gerovei, tuo tarpu

psichikos sutrikimų turintys asmenys ir jų šeimų nariai gerokai dažniau susiduria su diskriminacija, stigmatizacija bei socialine atskirtimi. Dėl šių rizikos veiksnių asmenims yra ribojamos galimybės kreiptis pagalbos ir gauti reikiamą gydymą. Atsižvelgiant į tai, Rezoliucija (2023) ragina valstybes nares užtikrinti šiai grupei lygiavertę, visapusišką ir adekvačią prieigą prie švietimo, mokymo ir užimtumo, laikantis mokymosi visą gyvenimą principo, bei teikti individualiems poreikiams pritaikytą pagalbą.

Atlikus teisės aktų, reglamentuojančių psichikos negalią turinčių asmenų teises, pastebėtina, kad neįgaliesiems svarbu ne tik tinkamų sąlygų sudarymas, tam, kad jie galėtų lengviau įsitraukti į visuomenę, bet ir teikti pagalbą ir įgalinti pasinaudoti savo teisėmis. Vieni iš tokių pagalbos teikėjų yra stacionarūs socialinės globos namai, kuriose teikiamos kompleksinės neįgaliesiems asmenims skirtos socialinės paslaugos. Šiose įstaigose pagrindinį vaidmenį atlieka socialiniai darbuotojai: jie užmezga kontaktus, vertina poreikius, teikia tikslinę pagalbą. Vienas iš socialinio darbuotojo uždavinių yra užtikrinti neįgaliųjų teises, pripažįstant juos visaverčiais visuomenės nariais (Snieskienė, 2007).

Apibendrinant galima teigti, kad psichikos negalią turinčių asmenų socialinę įtrauktį ir jų teisių apsaugą reglamentuoja tarptautiniai, Europos Sąjungos bei nacionaliniai norminiai aktai. Šių dokumentų esminė funkcija – sudaryti prielaidas, jog minėta asmenų grupė galėtų patenkinti kasdienes poreikius, siektų išsilavinimo, realizuoti profesinę veiklą, dalyvauti visuomenės gyvenime kaip pilnaverčiai jos nariai ir be diskriminacijos naudotųsi viešosiomis paslaugomis. Praktiniam šių teisių įgyvendinimui valstybės steigia socialinių paslaugų įstaigas, kuriose kvalifikuoti specialistai teikia kompleksines paslaugas, padedančias ne tik patenkinti bazinius poreikius, bet ir skatinti socialinę integraciją.

1.3. Socialinio darbo ypatumai dirbant su psichikos negalią turinčias asmenimis

Remiantis socialinių paslaugų įstatymu (2026) socialines paslaugas teikia socialiniai darbuotojai ir individualios priežiūros darbuotojai, socialinių paslaugų įstaigose vykdančios socialinį darbą. Socialinio darbuotojo funkcijas gali atlikti asmuo „turintis aukštojo mokslo kvalifikaciją, įgytą baigus socialinio darbo studijų krypties studijas, ir socialinių mokslų kvalifikacinę (profesinio bakalauro, bakalauro, magistro) laipsnį (arba jai lygiavertę aukštojo mokslo kvalifikaciją), arba asmuo, turintis aukštojo mokslo kvalifikaciją ir iki 2014 m. gruodžio 31 d. įgijęs socialinio darbuotojo kvalifikaciją ar baigęs socialinio darbo studijas, ar socialinės apsaugos ir darbo ministro nustatyta tvarka baigęs socialinio darbuotojo praktinei veiklai pasirengti skirtus mokymus“ (LR Socialinių paslaugų įstatymas, 2026). Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (2026) socialinis darbas apibrėžiamas kaip veikla, kuria, nepažeidžiant žmogaus orumo ir didinant asmens

atsakomybę, padedama asmeniui ir šeimai spręsti socialines problemas pagal jų galimybes ir jiems patiems dalyvaujant, bendradarbiaujant asmeniui, šeimai ir visuomenei. Socialinių paslaugų teikimas yra svarbus kiekvienoje visuomenėje, nes visose bendruomenėse yra žmonių, kuriems stinga motyvacijos, gebėjimų ar išteklių be apribojimų ir be kliūčių dalyvauti visuomenės gyvenime.

Socialiniai darbuotojai yra vieni pagrindinių socialinių paslaugų teikėjų – jie ne tik tiesiogiai dirba su klientais, bet ir planuoja, organizuoja bei koordinuoja paslaugas, glaudžiai bendradarbiaudami su kitų profesijų specialistais. Socialinis darbuotojas – tai specialistas, kurio veikla orientuota į kliento gebėjimų prisitaikyti prie aplinkos stiprinimą, ryšio su jį supančia bendruomene atkūrimą, integracijos į visuomenę skatinimą ir pilnaverčio gyvenimo plėtojimą (Lietuvos socialinės srities darbuotojų etikos kodeksas, 2023).

Kurnickaitė (2020) pažymi, kad socialinis darbas padeda žmonėms, šeimoms, bendruomenėms ir visuomenei spręsti kylančias socialines problemas, inicijuoja socialinius pokyčius, prisideda prie socialinio teisingumo įgyvendinimo, gyvenimo kokybės gerinimo ir socialinio solidarumo stiprinimo. Gould (2016) pabrėžia, kad socialinio darbo profesija siejama su bendruomenių, asmenų, grupių ir šeimų gerovės bei gyvenimo kokybės didinimu. Kitaip tariant socialinis darbas neapsiriboja vien socialinių problemų sprendimu – jis taip pat skatina pokyčius ir stiprina žmonių, šeimų bei bendruomenių gerovę bei gyvenimo kokybę.

Socialinių paslaugų srities darbuotojų pareigybių ir atliekamų funkcijų sąrašo analizė (Dėl socialinių paslaugų srities darbuotojų pareigybių ir atliekamų funkcijų sąrašo patvirtinimo, 2026) leidžia socialinio darbuotojo funkcijas suskirstyti į kelias tarpusavyje glaudžiai susijusias kategorijas.

Pirmiausia socialinis darbuotojas įvertina asmens, šeimos ar bendruomenės socialinę situaciją, identifikuoja pagalbos poreikius ir rizikos veiksnius. Remdamasis atliktu vertinimu, specialistas rengia individualų socialinių paslaugų ar pagalbos planą, jį derindamas su paslaugų gavėju ir kitais specialistais (Dėl socialinių paslaugų srities darbuotojų pareigybių ir atliekamų funkcijų sąrašo patvirtinimo, 2026). Socialinio darbo profesijos aprašyme Monisha (2017) tarp socialinio darbuotojo funkcijų išskiria atvejo vadybą, pabrėždama, kad socialinio darbo specialistas dalyvauja paslaugų paieškos ir prieinamumo užtikrinimo procese: padeda klientams identifikuoti jų poreikius atitinkančias paslaugas ir koordinuoja jų gavimą. Teikiant ilgalaikės socialinės globos paslaugas stacionariose socialinės globos įstaigose, vadovaujantis Socialinės globos normų 4 priedu (2025), įstaigos socialinio darbo specialistai rengia asmens individualų socialinės globos planą, atsižvelgdami į įvertintus asmens poreikius.

Svarbi socialinio darbuotojo veiklos dalis yra konsultavimas ir psichosocialinė pagalba – teikiama emocinė parama ir informavimas, kuri padeda žmogui suprasti patiriamas problemas, jų priežastis ir galimus sprendimo būdus, stiprinami vidiniai ir išoriniai ištekliai, skatinamos konstruktyvios įveikos strategijos (Lietuvos socialinės srities darbuotojų etikos kodeksas, 2023)

Autorė Monisha (2017) išskiria dar pedagogo arba edukatoriaus funkciją. Pasak jos, socialiniai darbuotojai dažnai moko žmones ir ugdo konkrečius įgūdžius, tokius kaip socialiniai, kasdienio gyvenimo, finansų valdymo ar tėvystės įgūdžiai. Raudeliūnaitės ir Buškevičiūtės (2014) teigimu, socialinių įgūdžių ugdymas ir (ar) jų atkūrimas yra vienas svarbiausių socialinių paslaugų teikėjų uždavinių. Siekiant stiprinti asmens savarankiškumą, svarbu suteikti jam pakankamai informacijos ir žinių, sudarant galimybę pačiam taikyti jam sprendžiant kylančias problemas.

Atliekant įgalinimo ir tarpininkavimo funkcijas, socialinis darbuotojas siekia didinti kliento savarankiškumą ir gebėjimą pačiam ginti savo interesus, taip pat tarpininkauja tarp kliento ir įvairių institucijų, padėdamas gauti reikalingas paslaugas, socialinę paramą ar kitą pagalbą (Dėl socialinių paslaugų srities darbuotojų pareigybių ir atliekamų funkcijų sąrašo patvirtinimo, 2026). Socialinis darbuotojas veikia kaip tarpininkas tarp paslaugų gavėjo ir formalios bei neformalios pagalbos sistemos, siekdamas užtikrinti reikiamų išteklių prieinamumą. Monisha (2017) mini, kad nukreipimo procesas apima ne tik informacijos apie galimas paslaugas suteikimą, bet ir nuoseklų tęstinumą užtikrinančius veiksmus – stebėseną bei pagalbos koordinavimo elementus, leidžiančius įvertinti ar paslaugų gavėjas realiai gauna jam reikalingą paramą.

Socialinio darbo esmę atspindi ir žmogaus teisių gynimo bei socialinės įtraukties skatinimo funkcija – socialinis darbuotojas identifikuoja atvejus, kai pažeidžiamos kliento teisės ar orumas, inicijuoja apsaugos ir intervencijos priemones ir siekia, kad pažeidžiami asmenys būtų įtraukti į bendruomenės ir visuomenės gyvenimą (Lietuvos socialinės srities darbuotojų etikos kodeksas, 2023). Monisha (2017) taip pat išskiria advokatijos funkciją, vykdydami šią funkciją socialiniai darbuotojai gina asmenų ir bendruomenių teises bei siekia, kad reikalingi ištekliai ir paslaugos būtų realiai prieinami. Ypatingas dėmesys skiriamas pažeidžiamoms grupėms ir žmonėms, kurių galimybės savarankiškai apginti savo teises yra ribotos. Vykdydami šią funkciją socialiniai darbuotojai padeda ne tik užkirsti kelią teisių pažeidimams, bet ir užtikrinti pažeidžiamų asmenų įtrauktį bei realios jiems reikalingos pagalbos suteikimą.

Be to, socialiniai darbuotojai dalyvauja socialinių paslaugų kokybės analizėje ir gerinime, vertindami paslaugų efektyvumą, prieinamumą ir atitiktį paslaugų gavėjų poreikiams, teikdami pasiūlymus dėl jų tobulinimo ir naujų priemonių diegimo (Dėl socialinių paslaugų srities darbuotojų pareigybių ir atliekamų funkcijų sąrašo patvirtinimo, 2026). Kartu jie prisideda prie bendruomeninių vertybių, tokių kaip solidarumas, tarpusavio pagalba ir smurto netoleravimas, puoselėjimo, inicijuodami švietėjiškas ir prevencines veiklas (Gould, 2016). Socialiniai darbuotojai taip pat veikia kaip grupinio darbo specialistai: įsitraukia į grupinės terapijos procesų organizavimą ir vedimą bei koordinuoja užduočių (problemų sprendimo) grupes, orientuotas į konkrečių tikslų įgyvendinimą (Monisha, 2017)

Galiausiai, socialinio darbuotojo veikla yra neatsiejama nuo institucinės partnerystės ir bendradarbiavimo – dirbama kartu su valstybės, savivaldybių, nevyriausybinėmis ir bendruomeninėmis organizacijomis, siekiant užtikrinti kompleksinę, koordinuotą ir klientų poreikiams pritaikytą pagalbą teikimą (Dėl socialinių paslaugų sritys darbuotojų pareigybės ir atliekamų funkcijų sąrašo patvirtinimo, 2026).

Moriarty ir kt. (2015) pabrėžia, kad socialiniai darbuotojai atlieka daug skirtingų profesinių vaidmenų, todėl neretai kyla diskusijų, kuris jų turėtų būti laikomas prioritetiniu. Tokia vaidmenų įvairovė kelia ne tik teorinių, bet ir praktinių klausimų, susijusių su socialinio darbuotojo veiklos turiniu bei jo vaidmens supratimu. Raudeliūnaitė ir Buškevičiūtė (2014) taip pat pažymi, kad dirbant su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialiniams darbuotojams tenka derinti įvairius vaidmenis, siekiant veiksmingai atliepti šių žmonių pagalbos poreikius. Adomaitienė ir Balčiūnienė (2017) taip pat pabrėžia, kad socialinis darbas pasižymi daugiafunkciu pobūdžiu, todėl socialinių paslaugų sektoriuje dirbančių specialistų veikla yra įvairialypė ir apima kelias tarpusavyje susijusias kryptis. Ji apima situacijos diagnostiką, prognozavimą, prevenciją ir planavimą, taip pat socialinę terapiją, teisinių aspektų taikymą, socialinės medicinos bei psichologijos žinias, kasdienės socialinės buities klausimų sprendimą ir kitas veiklas. Autorių (Adomaitienė ir Balčiūnienė, 2017) teigimu dėl šios priežasties socialinio darbo praktika yra sudėtinga ir kompleksinė, todėl socialiniai darbuotojai neretai susiduria su nesėkmėmis. Minėtos autorės pabrėžia, kad nesėkmės kyla ne vien dėl individualaus neprofesionalumo – dažniau jas lemia sudėtingos darbo sąlygos bei institucinio, politinio, struktūrinio ar kitokio pobūdžio veiksniai.

Apibendrinant galima teigti, kad socialiniai darbuotojai yra vieni pagrindinių socialinių paslaugų teikėjų, kurie teikia tiesioginę pagalbą, planuoja, organizuoja bei koordinuoja paslaugas, dirbdami komandoje su kitų sričių specialistais. Apžvelgti šaltiniai pabrėžia socialinio darbo daugiafunciškumą: socialiniams darbuotojams tenka derinti skirtingus vaidmenis, o jų veikla apima vertinimą, planavimą, prevenciją, socialinės terapijos elementus, teisinių ir psichosocialinių žinių taikymą bei kasdinių problemų sprendimą.

2. PSICHIKOS NEGALIĄ TURINČIŲ ASMENŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIŲ UGDYMO GALIMYBĖS SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE

2.1. Psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžiai ir jų ugdymo svarba

Globos įstaigos, teikiančios stacionarias socialinės globos paslaugas vadovaujasi patvirtintomis globos normomis, kurių vienas iš taikytinų principų yra galimybės suteikimas paslaugų gavėjams „ugdyti saviraišką ir įgūdžius, pagal galimybes savarankiškai tvarkyti savo buitį, suteikiant žmogaus orumo nežeidžiančią pagalbą, skatinančią padėti palaikyti ar kompensuoti prarastą savarankiškumą ir ugdyti gebėjimus gyventi visuomenėje, įgyvendinant savo teises bei vykdant pareigas, palaikyti socialinius ryšius su visuomene, šeima ir artimaisiais giminaičiais“ (Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo, 2026), todėl savarankiškumo ugdymas yra vienas iš pagrindinių socialinės globos paslaugas teikiančių įstaigų uždavinių, taip pat savarankiško gyvenimo įgūdžių svarbą asmeniui patvirtina ir mokslininkai: „Savarankiškų gyvenimo įgūdžių ugdymas yra vienas svarbiausių gyvenimo kokybės veiksnių, padedančių asmeniui integruotis į visuomenę, sėkmingai susidoroti su kasdienėmis savarankiško gyvenimo problemomis“ (Gudžinskienė, Raudeliūnaitė, Uscila, 2017).

Nagrinėjant socialinio darbo ypatumus, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius, svarbu išgrynintini, kokių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas padeda asmenims jaustis pilnaverčiais ir lygiateisiais visuomenės nariais, neatsižvelgiant į jų galimybes ir vietą, kurioje jie šiuo metu gyvena ir gauna paslaugas. Mokslinėje literatūroje nėra vieningo sutarimo dėl tikslaus savarankiško gyvenimo įgūdžių sąrašo. Tyrėjai juos įvardina ir klasifikuoja skirtingai. Gyvenimo įgūdžiai bendrai apibrėžiami kaip pagrindiniai įgūdžiai, kurių individams reikia norint gyventi savarankiškai ir prisiimti prasmingus bei produktyvius vaidmenis (Jakob ir kt., 2018). Autoriai Zorzi ir kt. (2023) pateiktoje suaugusiųjų savarankiško gyvenimo matavimo skalėje (Adult Independence Living Measurement Scale), skirtoje įvertinti asmens pasirengimą gyventi savarankiškai, išskiria devyniolika sričių, tokių kaip: asmens higiena, vaistų vartojimas, buities darbai, skalbimas, maisto ruošimas, saugumo įgūdžiai, apsirengimas, buitinės technikos naudojimas, gebėjimas išreikšti savo poreikius ir prisitaikyti, pinigų tvarkymas, įsidarbinimas, elgesio reguliavimas, socializacija, apsipirkimas, judėjimas (transportas), skaitmeninių įrenginių naudojimas, laiko planavimas, savarankiškumas priimant sprendimus, emocinė savivoka ir seksualumo supratimas (Zorzi ir kt., 2023).

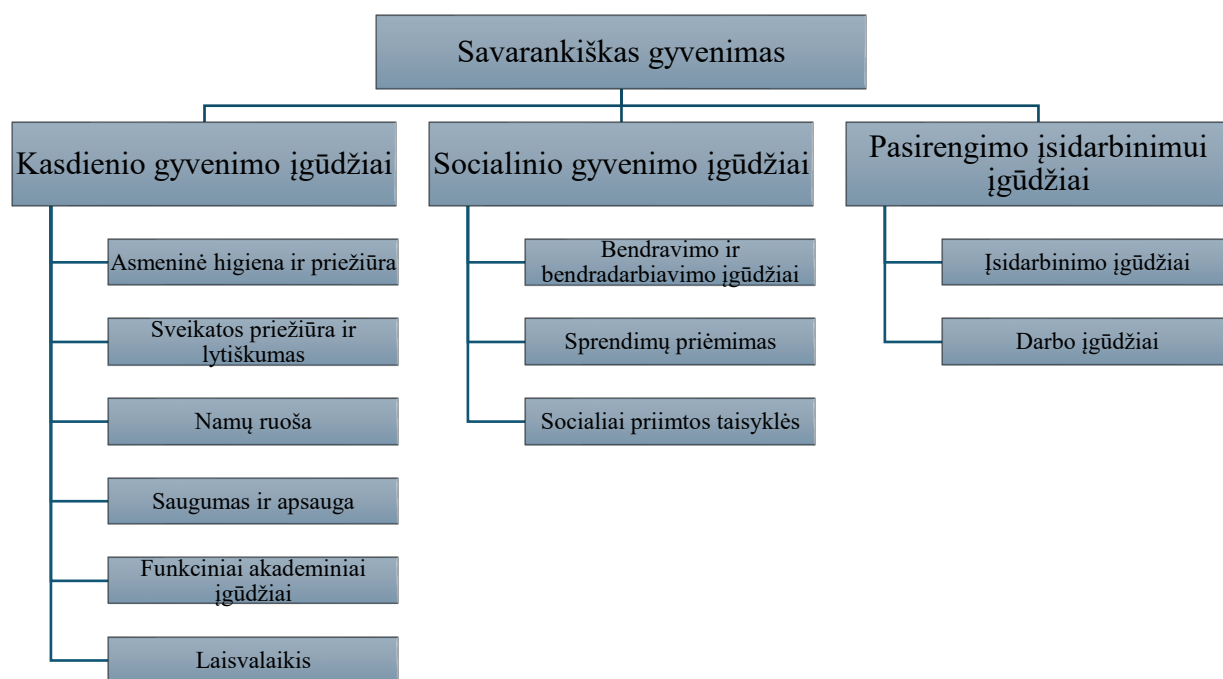
Kokybiniame tyrime autoriai Yıldız ir Cavkaytar (2020) savarankiško gyvenimo įgūdžius išskiria į tris kategorijas:

1) kasdienio gyvenimo įgūdžiai, tokie kaip: rūpinimasis asmenine higiena, sveikata, namų ruoša, rūpinimasis savo saugumu, gebėjimas planuoti laisvalaikį;

2) socialinio gyvenimo įgūdžiai: tam tikrų socialinių sprendimų priėmimas, bendravimas ir bendradarbiavimas, socialiai priimtų taisyklių laikymasis;

3) pasirengimo įsidarbinimui įgūdžiai – tai gebėjimas ieškoti darbo ir darbo įgūdžiai.

Autoriai Berteotti ir Zorzi, (2025) pabrėžia, kad kasdienių gyvenimo įgūdžių, tokių kaip maisto gaminimas, namų tvarkymas ir biudžeto planavimas, ugdytas sustiprina asmenų gebėjimą savarankiškai ir veiksmingai atlikti kasdienės užduoties bei priimti daugiau atsakomybės. Šie įgūdžiai sudaro savarankiško gyvenimo pagrindą ir reikšmingai prisideda prie geresnės gyvenimo kokybės. Barczak (2019) teigia, kad gebėjimas planuoti finansus, apsipirkti yra vienas iš savarankiško gyvenimo pagrindų, kadangi finansų tvarkymo įgūdžiai apima bazines finansines žinias ir gebėjimą atlikti finansines operacijas finansų planavimo ir apsipirkimo gebėjimas kaip vienas iš savarankiškumo pamatų.

Šaltinis: sudaryta pagal Cavkaytar, A. ir Yıldız, G. (2020)

1pav. Savarankiško gyvenimo įgūdžių kategorijos

Nagrinėjant asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių struktūrą, prasminga paminėti ir adaptyvų elgesį (angl. adaptive behavior). Amerikos intelekto ir raidos negalių asociacija (Adamczyk, ir kt. 2023), adaptyvų elgesį apibrėžia kaip visumą konceptualių, socialinių ir praktinių įgūdžių, kuriuos žmogus išmoka ir taiko kasdieniame gyvenime.

- Konceptualiniai įgūdžiai apima kalbą ir raštingumą, gebėjimą suprasti pinigų, laiko bei skaičių sąvokas, taip pat savarankiško elgesio formavimąsi.

- Socialiniai įgūdžiai susiję su tarpasmeniniais santykiais, socialine atsakomybe, saviverte, gebėjimu kritiškai vertinti situacijas, spręsti socialines problemas, laikytis taisyklių bei įstatymų ir apsisaugoti nuo kitų asmenų išnaudojimo.
- Praktiniai įgūdžiai apima kasdienės veiklos gebėjimus – savitvarką, buities darbus, sveikatos priežiūrą, keliavimą ar susisiekimą, dienotvarkės laikymąsi, saugumo užtikrinimą, pinigų tvarkymą ir telefono naudojimą.

Europos savarankiško gyvenimo tinklas (toliau – ENIL) – Europoje veikiantis tinklas vienijantis savarankiško gyvenimo organizacijas ir asmenis, bei jų bendraminčius be negalios, siekiantis skatinti visų neįgaliųjų teisę gyventi savarankiškai bendruomenėje. Jie teigia, kad asmens savarankiškas gyvenimas yra vienas iš pagrindinių ir pamatinių asmens teisių. ENIL (2013) pabrėžia, kad savarankiškas gyvenimas yra įmanomas derinant įvairius aplinkos ir individualius veiksnius, kurie leidžia neįgaliesiems kontroliuoti savo gyvenimą. Todėl labai svarbu užtikrinti savarankišką sprendimų priėmimą. Angelova-Mladenova ir kt. (2023) taip pat pabrėžia tokio įgūdžio, kaip gebėjimas priimti sprendimus svarbą, kuris apima tiek kasdienes pasirinkimus (pvz., kada išeiti arba ką valgyti), tiek svarbius gyvenimo klausimus (pvz., kur gyventi, su kuo kurti šeimą ar turėti vaikų). Autorių teigimu neįgaliųjų savarankiškumo ugdymui itin svarbūs asmeninės kompetencijos bei gebėjimai, apsisprendimo įgūdžiai bei aiškūs tikslai ir siekiai. Taip pat svarbu gebėti atpažinti, kokiose situacijose savarankiškas sprendimų priėmimas tampa sudėtingas ir mokėti kreiptis pagalbos į aplinkos išteklius – žinoti, kada, iš ko ir kokią paramą galima gauti. Gebėjimo savarankiškai priimti sprendimus svarbą mini Gerami ir kt. (2015), paaiškindami, jog šis gebėjimas padeda asmeniui tikslingiau apsispręsti įvairiais gyvenimo klausimais. Kai žmonės aktyviai įsitraukia į sprendimų, susijusių su jų pačių gyvenimu, priėmimą, svarsto skirtingas pasirinkimo alternatyvas ir įvertina galimas kiekvieno sprendimo pasekmes, didėja tikimybė palaikyti aukštesnį psichikos sveikatos lygį.

Analizuoti literatūros šaltiniai atskleidė, kad savarankiško gyvenimo įgūdžiai yra neatsiejama kokybiško gyvenimo dalis. Savarankiškų gyvenimo įgūdžių ugdymą kaip vieną svarbiausių gyvenimo kokybės veiksnių įvardina Gudžinskienė ir kt. (2017). Autorių teigimu, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo pagalba asmenys gali lengviau integruotis į visuomenę, sėkmingai susidoroti su kasdienėmis savarankiško gyvenimo problemomis. Gerami ir kt. (2015) mano, kad asmenų gebėjimas savarankiškai spręsti problemas sumažina jų psichinę įtampą dėl neišspręstų probleminių situacijų, o tai, savo ruožtu, mažina patiriamo streso tikimybę. Tai svarbu tiek asmenims, kurie rengiasi pereiti gyventi į bendruomenę (t.y. grupinio gyvenimo ar savarankiško gyvenimo namus, apsaugotą būstą), tiek asmenims, kurie dėl savo savarankiškumo lygio ir nuolatinės pagalbos poreikio liks gyventi socialinės globos namuose.

Anksčiau šizofrenijos gydyme daugiausia dėmesio buvo skiriama klinikinių simptomų mažinimui, tačiau, tobulėjant gydymo galimybėms, išryškėjo, kad nemaža dalis pacientų gali pasiekti

skirtingą socialinės reintegracijos lygį. Dėl šių pokyčių pakito ir gydymo paradigma: pagrindiniu terapiniu pasiekimu vis dažniau laikomas asmens gebėjimas funkcionuoti savarankiškai. Šiuo metu funkcinis pagerėjimas vertinamas kaip esminis gydymo rezultatas, nes jis neapsiriboja vien simptomų sumažinimu bet yra tiesiogiai susijęs su asmens integracija bei gyvenimo kokybės pagerėjimu. (Ifteni ir kt., 2025). Autoriai (Kreiviniene, Vačiulienė, 2013) įvardina asmenų su psichine negalia savarankiškumą, kaip vieną iš gyvenimo kokybės parametrų. Minėtų autorių atlikto tyrimo duomenimis asmens su psichine negalia gebėjimas kuo daugiau veiklų atlikti savarankiškai, tiesiogiai veikia jo savarankiškumo jausmą ir pasitenkinimą gyvenimu. Užsienio autoriai (Padmanaban ir Premraj, 2017) taipogi sieja savarankiško gyvenimo įgūdžius su gyvenimo kokybe, jų teigimu šių įgūdžių pagalba asmenys gebės labiau pasinaudoti gyvenimo ištekliais. Be to, šių mokslininkų manymu, gyvenimo įgūdžių lavinimas padeda asmeniui išlaikyti sveiką psichinę sveikatą. Gyvenimo įgūdžių ugdymas veikia savęs ir kitų jausmą. Gyvenimo įgūdžiai yra veiksmingi siekiant savarankiškumo, pasitikėjimo savimi ir savigarbos; ir todėl turi didžiulį poveikį asmens psichinei sveikatai (Gerami, ir kt., 2015).

Apibendrinant galima teigti, kad savarankiško gyvenimo įgūdžiai mokslininkų skirstomi į pagrindines kategorijas tokias kaip: kasdienio gyvenimo įgūdžiai, socialiniai įgūdžiai bei pasirengimo įsidarbinimui įgūdžiai. Tai pat ypatingai svarbiu laikomas sprendimų priėmimo įgūdis, kurio pagalba asmuo turi galimybę savarankiškai priimti su jo gyvenimu susijusius sprendimus ir tokiu būdu kontroliuoti savo gyvenimą. Mokslininkai pabrėžia savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo svarbą ir tiesiogiai sieja asmenų savarankiškumą su jų gyvenimo kokybe bei psichine sveikata.

2.2. Psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybės socialinės globos namuose

Nors nuo 2014 metų Lietuvoje vykdoma institucinės globos pertvarka, kurios tikslas institucinę globą pakeisti paslaugomis bendruomenėje („Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir be tėvų globos likusiems vaikams 2014–2023 veiksmų planas“). O Neįgaliųjų teisių komitetas savo rekomendacijose Lietuvai (2016) vis dar reiškia susirūpinimą dėl socialinės globos įstaigų finansavimo ir rekomenduoja „nedelsiant liautis naudoti nacionalines bei Europos Sąjungos Struktūrinių fondų lėšas stacionarių asmenų su negalia globos institucijų renovavimui, išlaikymui ar statymui.“ (Neįgaliųjų teisių komitetas, 2016), tačiau iki šiol Lietuvoje valstybiniuose socialinės globos namuose gyvena 4740 asmenų (Oficialios statistikos portalas, 2026) ir 362 asmuo laukia eilėje apsigyventi tokio tipo globos namuose (ANTA duomenys, 2026). Taigi matome, kad nors valstybės iškelti tikslai sumažinti didžiuosiuose globos namuose gyvenančių asmenų skaičių, bet reali situacija yra kitokia. Ir ši dalis socialinių paslaugų gavėjų, gyvenančių socialinės globos namuose, turi gauti kokybiškas paslaugas. Šiuo metu socialinės globos

kokybė apibrėžiama Socialinės globos normų apraše (toliau – globos normos). Globos normose (2025) pabrėžiama asmens savarankiškumo ugdymo ir jo socialinės integracijos svarba. Akcentuojama, kad teikiant socialinę globą turi būti sudaromos sąlygos asmens saviraiškai, įgūdžių ugdymui, skatinama pagal asmens galimybes savarankiškai tvarkyti savo buitį. Pagalba teikiama nežeidžiant žmogaus orumo, palaikant ar kompensuojant prarastą savarankiškumą ir ugdant gebėjimus gyventi visuomenėje, realizuoti savo teises, vykdyti pareigas bei palaikyti socialinius ryšius su bendruomene, šeima ir artimaisiais.

Socialinių paslaugų įstatyme (2026) socialinė globa apibrėžiama kaip „asmeniui teikiama nuolatinė specialistų pagalba, apimanti gyvybiškai svarbių funkcijų palaikymą ir (ar) savarankiškumo ugdymą“, taip pat ir socialinių paslaugų kataloge šios paslaugos turinio aprašyme matomas paslaugų gavėjų kasdienio gyvenimo įgūdžių (tokių kaip: savitvarkos, asmens higienos, sveikos gyvensenos, namų ruošos, namų saugumo užtikrinimo, švaros virtuvėje ir namuose palaikymo, maisto ruošimo, biudžeto planavimo, pinigų taupymo ir valdymo, naudojimosi banko paslaugomis, apsipirkimo, orientavimosi aplinkoje, naudojimosi viešuoju transportu ir kt.) ugdymas ir (ar) palaikymas, ir (ar) atkūrimas (Socialinių paslaugų katalogas, 2026). Teisės aktai reglamentuoja ir įpareigoja socialinės globos namus užtikrinti paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą ir (ar) palaikymą, ir (ar) atkūrimą. Visgi nagrinėjant literatūros šaltinius pastebima, kad autoriai socialinę globą vertina kaip savarankiško gyvenimo įgūdžius slopinantį veiksni. Pernelyg didelė globa silpnina savarankiško gyvenimo įgūdžius, mažina asmenų asmeninę erdvę, bei didina asmenų socialinę izoliaciją (Barbara ir Callus, 2025).

Siekiant skatinti neįgalių asmenų savarankiškumą, autoriai Berteotti ir Zorzi (2025) siūlo taikyti kompleksinį požiūrį į šį procesą. Autorių teigimų šis procesas turi apimti į asmenį orientuotą planavimą, gyvenimo įgūdžių ugdymą, elgesio intervencijas, socialinių įgūdžių lavinimą, užimtumo ir profesinį rengimą, taip pat tinkamą būsto pritaikymo užtikrinimą.

Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesas turėtų prasidėti nuo konkretaus asmens individualių poreikių vertinimo. Pasak Vasilakopoulou (2022) tik atsižvelgiant individualiai į kiekvieno asmens poreikius, galima sudaryti konkrečius pagalbos planus, siekiant individualiems poreikiams pritaikyto sprendimo. Prieš formuluojant tikslus, būtina atlikti išsamų vertinimą, kad būtų galima nustatyti asmens poreikius, prioritetus, pageidavimus ir gyvenimo kokybės ypatumus. Vertinimo procesas turėtų apimti skirtingas sritis, įskaitant funkcinis gebėjimus, socialinį dalyvavimą bei asmeninius siekius (Berteotti, ir Zorzi, 2025). Tą patį deklaruoja ir Socialinės globos normų aprašo (2025) 4 priede pateikiamos senyvo amžiaus asmenų ir suaugusių asmenų su negalia ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos normos, taikomos socialinės globos namams, stacionarinėms ilgalaikės priežiūros įstaigoms, grupinio gyvenimo namams ir bendro gyvenimo namams, kuriose apibrėžta, kad globos namuose planuojant ir teikiant paslaugas turi būti individualiai

„įvertinti visi asmens sveikatos, laisvalaikio organizavimo, socialinių įgūdžių ugdymo, palaikymo, specialieji ir kiti poreikiai, atsižvelgiant į asmens gebėjimus, gabumus, silpnąsias savybes, situaciją šeimoje, socialinę riziką, negalią, ypatumus, susijusius su amžiumi, branda, etnine kilme, kalba, religija, lytimi, rasine priklausomybe ir kita, taip pat įvertinta: asmens savarankiškumo, savitarnos, asmeninės higienos įgūdžiai, elgesio, bendravimo, valgymo, miego, namų režimo įpročiai, individualūs poreikiai, interesai, pomėgiai, padidėjusio ar neįprasto jautrumo tam tikriems garsams, lytėjimui, kvapams, drabužiams, maisto sudėčiai, skoniui, skausmui, temperatūrai buvimas, kita svarbi asmens, jo globėjo, rūpintojo, kitų šeimos narių ar artimųjų giminaičių pateikta informacija, reikalinga tinkamai suteikti paslaugas, pagalbą“ (Dėl Socialinės globos normų aprašo patvirtinimo, 2026). Tame pačiame apraše pabrėžiama, kad siekiant visapusiškai įvertinti individualius asmens poreikius turi būti pasitelkiami visi reikalingi specialistai, pats paslaugų gavėjas, jo artimieji, giminaičiai.

Nakagawa ir kt. (2024) teigia, kad ypatingai gerų rezultatų, ugdant asmenų sergančių demencija kasdienius gyvenimo įgūdžius, padeda pasiekti visiškai individualiai pritaikytos kasdienės veiklos. Autorių Berteotti ir Zorzi (2025) teigimu, individualaus planavimas leidžia derinti teikiamą pagalbą su žmogaus asmeniniais tikslais, pageidavimais ir vertybėmis, netaikant vienodų pagalbos būdų visiems.

Autoriai Berteotti ir Zorzi (2025) teigia, kad kasdienių įgūdžių, tokių kaip maisto ruošimas, namų ūkio priežiūra, finansų valdymas, ugdymas paprastai atliekamas per praktinį mokymą. Autoriai siūlo diegti maisto gaminimo užsiėmimus, kurių metu gali būti planuojamas valgiaraštis, mokoma saugiai pasiruošti maisto ir saugaus buitinių virtuvės prietaisų naudojimo. Namų ruošos (tvarkymosi) mokymas gali apimti organizacinių gebėjimų stiprinimą, higienos ugdymą ir tinkamą buitinių priemonių naudojimą. Mokant valdyti finansus autoriai siūlo orientuotis į pagrindinių finansinių sąvokų supratimą, išlaidų kontrolę ir būsimų pirkimų planavimą.

Autorių Berteotti ir Zorzi (2025) teigia, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymui labai veiksmingos kognityvinės elgesio terapijos (angl. cognitive behavioral therapy) ir taikomosios elgesio analizės (applied behavioral analysis) pagrindu sukurtos elgesio intervencijos, kurios apima išsamių vertinimų atlikimą, siekiant nustatyti elgesio priežastį ir pasekmes, kurių analizė padeda sukurti individualizuotus elgesio planus, kuriais siekiama skatinti teigiamus rezultatus ir mažinti netinkamą elgesį. Minėtų autorių pateikiamos savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo strategijos apima elgesio metodus, tokius kaip tiesioginis nurodymas, pastiprinimas, užduočių analizė ir raginimas, kartu naudojant technologijas ir vaizdines priemones. Vaizdinių priemonių naudojimą taip pat aprašo ir Vasilakopoulou (2022) Pirmoji pateikiama aliuzijų strategija, ji grindžiama vizualinių ir akustinių priemonių taikymu. Vizualinės aliuzijos apima nuotraukų, iliustracijų bei schemų, vaizduojančių kiekvienos veiklos žingsnius ir veiksmus, naudojimą. Tuo tarpu akustinės aliuzijos

apima garso įrašais perteikiamas instrukcijas ir komandas, kurios padeda asmeniui kryptingai atlikti veiklą. Šios strategijos taikymas galėtų būti naudingas ugdant asmenų su atminties, suvokimo sutrikimais (Alzheimeris, demencija ir pan.) kadangi tokiu būdu yra pateikiamos konkrečios instrukcijos kuriomis asmuo gali vadovautis. Tačiau jeigu pateiktas turinys pasižymi dideliu sudėtingumu, gali kilti sunkumų laikantis pateiktų nurodymų dėl pernelyg didelių kognityvinių reikalavimų ar neaiškaus instrukcijų supratimo. Tačiau jeigu pateiktas turinys pasižymi dideliu sudėtingumu, gali kilti sunkumų laikantis pateiktų nurodymų dėl pernelyg didelių kognityvinių reikalavimų ar neaiškaus instrukcijų supratimo. Tokiais atvejais pati intervencija tampa komplikauta ir mažiau veiksminga (Keita Nakagawa ir kt., 2024).

Kaip vieną iš savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo metodų autoriai Berteotti ir Zorzi (2025) įvardina sudėtingų užduočių suskaidymą į mažesnius, lengviau įveikiamus žingsnius. Mokslininkų teigimų, šis metodas ne tik palengvina mokymąsi, bet ir užtikrina, kad asmenys galėtų palaipsniui ugdyti pasitikėjimą savimi ir kompetenciją savo gebėjimų srityje. Autoriai Felce ir kt. (2018) globos namuose gyvenančių asmenų efektyvesniam įsitraukimui į kasdienės veiklos įgūdžių ugdymą siūlo teikti „aktyvią pagalbą“ („Active Support“), kurios vienas svarbiausių elementų yra veiklos ir pagalbos planai, kasdieniai struktūruoti tvarkaraščiai, kurie padeda personalui lanksčiai suplanuoti, kokiose veiklose kiekvienas paslaugų gavėjas dalyvaus skirtingu metu ir kokie darbuotojai jam teiks reikalingą pagalbą, o paslaugų gavėjai, savo ruožtu, galės matyti savo pasiekimus.

Siekiant ugdyti asmenų gebėjimą priimti sprendimus Vasilakopoulou (2022) rekomenduoja pasitelkti tikslų nustatymo procesą skirtą tam, kad asmuo galėtų juos aiškiai įtvirtinti ir savarankiškai įvertinti, kurie įgūdžiai yra reikšmingiausi, bei nustatyti jų prioritetinę tvarką. Toks procesas stiprina asmens gebėjimą priimti sprendimus ir skatina aktyvesnį jo įsitraukimą į ugdymo procesą, ypač priimant jam aktualius sprendimus.

Apibendrinant galima teigti, kad Lietuvos Respublikos teisės aktuose, reglamentuojančiuose socialinių paslaugų teikimą, akcentuojamas asmens savarankiškumo ugdymas, socialinė integracija, orumo išsaugojimas. Pabrėžiama pagalbos svarba, kuri palaiko, kompensuoja ar padeda atkurti prarastą savarankiškumą bei įpareigoja globos įstaigas kryptingai dirbti savarankiško gyvenimo įgūdžių stiprinimo srityje. Savarankiškumo skatinimui rekomenduojamas kompleksinis, į konkretų asmenį orientuotas požiūris. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas turi prasidėti nuo išsamaus individualių poreikių vertinimo įtraukiant paslaugų gavėją, jo artimuosius bei reikiamus specialistus. Savarankiško gyvenimo įgūdžiai ugdomi per praktinį mokymą, elgesio intervencijas, socialinių įgūdžių lavinimą. Tokia kryptinga, individualizuota ir sisteminga pagalba sudaro prielaidas kasdienius įgūdžius ne tik išsiugdyti, bet ir taikyti šiuos įgūdžius kasdienėje veikloje bei bendruomenėje, taip didinant asmens savarankiškumą ir socialinę įtrauktį.

3. SOCIALINIŲ DARBUOTOJŲ PATIRTYS UGDANT PSICHIKOS NEGALIAŲ TURINČIŲ ASMENŲ SAVARANKIŠKO GYVENIMO ĮGŪDŽIUS SOCIALINĖS GLOBOS NAMUOSE TYRIMAS

3.1. Empirinio tyrimo metodologija

Tyrimo metodas. Pastaraisiais metais vis labiau akcentuojamas globos įstaigoje socialines paslaugas gaunančių asmenų savarankiškumo skatinimo svarba. Socialinių paslaugų įstatyme socialinė globa apibrėžiama kaip „asmeniui teikiama nuolatinė specialistų pagalba, apimanti gyvybiškai svarbių funkcijų palaikymą ir (ar) savarankiškumo ugdymą“ (Socialių paslaugų įstatymas, 2006). O autoriai Orlova ir Gudževskis (2014) teigia, kad socialinės globos įstaigoje paslaugas gaunančių asmenų savarankiškumas ir savarankiškumo išlaikymas laikomas vienu iš kokybiško gyvenimo veiksnių. O socialiniai darbuotojai yra pagrindiniai socialinių paslaugų teikėjai socialinės globos namuose (Socialinių paslaugų katalogas, 2026).

Šiam empiriniam tyrimui, siekiant atskleisti socialinių darbuotojų patirtis ugdant psichinę negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, bei įgyvendinant tyrimo uždavinius, buvo pasirinkta taikyti kokybinio tyrimo metodą. Anot Velavičienės ir Gaižauskienės (2016) taikant kokybinį tyrimą dėmesys kreipimas į respondentų subjektyvias sampratas ir patirtis, jų skirtingus kasdienius kontekstus bei skirtingą požiūrį į tą patį klausimą.

Tyrimo imtis. Siekiant numatyto tyrimo tikslo, socialinių darbuotojų patirčių, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, tyrimui buvo pasirinkti socialinės globos namai, kuriose teikiamos socialinės globos paslaugos asmenims su proto negalia ir (ar) psichikos sutrikimais. X socialinės globos namuose paslaugas asmenims su psichine negalia tyrimo metu teikė devyni socialiniai darbuotojai: šeši iš jų socialinės globos namų stacionariame padalinyje, du grupinio gyvenimo namuose ir vienas – teikė paslaugas apsaugotame būste. Siekiant tyrimo tikslo buvo pasirinkta apklausti 6 socialinius darbuotojus dirbančius ir teikiančius paslaugas socialinės globos namų stacionariame padalinyje. Pagal Bitiną ir kt., (2008) kriterinė atranka taikoma tuomet, kai tiriamieji iš populiacijos parenkami pagal iš anksto tyrėjo nustatytus atrankos kriterijus, taigi tyrimo imties atrankos tipas – kriterinė atranka, nes informantai buvo atrinkti pagal darbo vietą. Kadangi tyrimo tikslas – atskleisti socialinių darbuotojų patirtis ugdant psichinę negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, todėl svarbu buvo apklausti socialinius darbuotojus dirbančius su psichine negalia turinčias asmenimis būtent stacionariame globos namų padalinyje.

Empirinių **duomenų rinkimo instrumentas.** Kokybinio tyrimo metodo duomenų rinkimo metodas – pusiau struktūruotas interviu. Šis kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodas pasirinktas todėl, kad interviu metu siekiama atskleisti socialinių darbuotojų patirtis ugdant psichikos negalią

turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose. Tyrėjui svarbu surinkti kuo įvairesnes nuomones, patirtis ir išgyvenimus, todėl pusiau struktūruoto interviu specifika leidžia pasiekti iškeltą tyrimo tikslą. Pusiau struktūruotame interviu iš anksto numatomos pagrindinės pokalbio temos, kurias būtina aptarti, bei svarbiausi kiekvienos temos klausimai. Tuo tarpu, šio tipo interviu struktūra, išlieka lanksti ir gali būti pritaikoma atsižvelgiant į realią pokalbio eigą. Pagal ją gali keistis užduodamų klausimų tvarka, jų formuluotės, kilti papildomų klausimų (Gaižauskienė, Valavičienė, 2016).

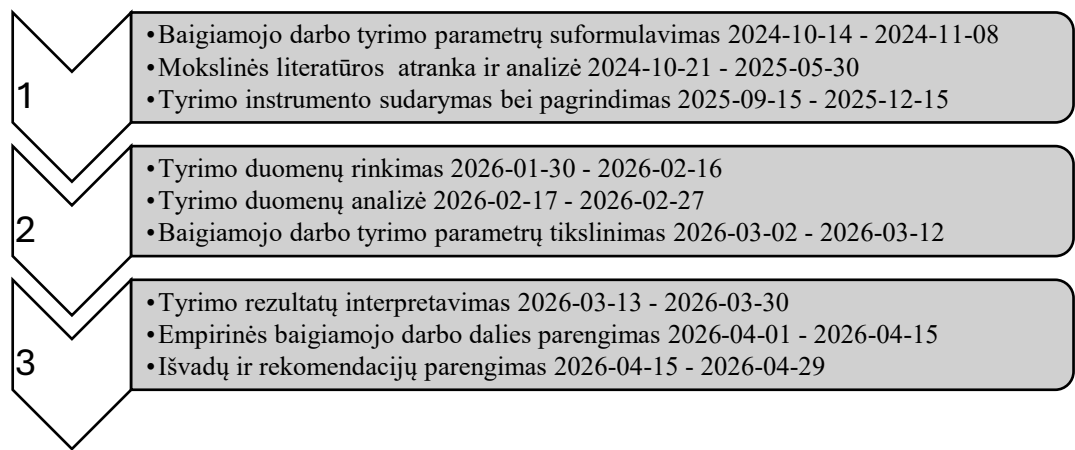
Pusiau struktūruoto interviu klausimai buvo suformuluoti remiantis analizuota moksline literatūra. Siekiant atskleisti socialinio darbo specifiką, dirbant su psichikos negalia turinčiais asmenimis socialinės globos namuose buvo remtasi Mačiulio, Buginytės ir Mickienės, 2015, Benkunsko, 2012, Borsboom, 2017, Gould, 2016, Moriarty ir kt., 2015, Raudeliūnaitės ir Buškevičiūtės, 2014, Adomaitienės ir Balčiūnienės, 2017, įžvalgomis. Siekiant išnagrinėti asmenų, turinčių psichikos negalią, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybes socialinės globos namuose buvo remtasi Gudžinskienės, Raudeliūnaitės, Uscila, 2017, Jakob ir kt., 2018, Zorzi ir kt., 2023, Yıldız ir Cavkaytar, 2020, Adamczyk, ir kt., 2023, Angelova-Mladenova ir kt., 2023, moksliniais darbais. Siekiant ištirti socialinių darbuotojų patirtis, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, klausimai buvo formuojami remiantis Vasilakopoulou, 2022, Berteotti, L. ir Zorzi, S, 2025, Barbara ir Callus, 2025, Nakagawa ir kt., 2024 teorines įžvalgas.

Interviu klausimyną sudaro 12 klausimų, pagal savo turinį suskirstytų į 3 klausimų blokus. Klausimynas buvo sudarytas pagal iš anksto siekiamas išanalizuoti problemas. Tyrimo metu autorė numatė, kokius klausimus pateikti per interviu, paliekant galimybę laisvai keisti klausimų tvarką, tikslinti klausimus bei atsakymus.

Pirmoji interviu klausimų bloko dalis skirta socialinio darbo specifikai, dirbant su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose; antroji dalis leido aptarti psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybes globos namuose. Siekiant gauti kaip įmanoma išsamesnius atsakymus buvo laikomasi neformalaus pokalbio pobūdžio.

Empirinio tyrimo organizavimas. Tyrimas vykdytas 2026 metų sausio 30 – vasario 19 dienomis. Tyrėja į tyrimą pakvietė socialinius darbuotojus, dirbančius X socialinės globos namuose. Tyrimo dalyviai buvo pakviesti dalyvauti tyrime gavus įstaigos, kurioje jie dirba, vadovo leidimą. Interviu vyko socialinės globos namuose, socialinių darbuotojų darbo patalpose.

Empirinis tyrimas buvo vykdomas pagal loginę seką (2 pav.):

2 Pav. Tyrimo loginė schema

Kiekybinio tyrimo **duomenų analizei** buvo pasirinktas kokybinės turinio (content) analizės metodas. Empirinio tyrimo metu surinkti duomenys pateikiami tekstine forma, todėl juos nagrinėjant iš kokybinės pusės siekiama atskleisti juose slypinčias prasmes. Analizė atliekama sisteminant visą surinktą medžiagą, tai yra taikant kodavimo procedūras – formuojant kategorijas ir subkategorijas (Gaižauskienė, Valavičienė, 2016). Surinktų tyrimo duomenų analizė, kodavimas ir skirstymas į kategorijas buvo atlikti naudojant QDA Miner Lite programą.

Atliekant mokslinį tyrimą buvo laikomasi bendrųjų **etikos principų**. K. Kardelis (2016), pabrėžia tyrimo dalyvių informavimo apie tyrimą svarbą ir nurodo, kad tyrimo dalyvių sutikimas dalyvauti tyrime turi būti gautas tik tyrimo dalyviams gavus išsamią informaciją apie atliekamą tyrimą. Remiantis šiuo principu prieš atliekant interviu tyrimo dalyviams buvo pristatytas tyrimo tikslas, uždaviniai ir gautų rezultatų panaudojimas. Socialiniai darbuotojai buvo informuoti apie tai, kad jų dalyvavimas tyrime yra savanoriškas ir jiems paliekama teisė rinktis dalyvauti apklausoje ar ne. Visi socialiniai darbuotojai davė žodinį sutikimą dalyvauti tyrime.

Kiekvienam tyrimo dalyviui buvo garantuotas pateiktos informacijos anonimiškumas ir konfidencialumas. Tam, kad užtikrinti tyrimo dalyvių anonimiškumą apklausoje dalyvavę specialistai buvo koduojami (S1, S2, S3, S4, S5, S6).

Tyrimo **ribotumai** susiję su tuo, kad tyrimas buvo atliekamas darbo metu, socialinių darbuotojų darbo vietoje ir buvo tikimybė, kad interviu eigą gali sutrikdyti paslaugų gavėjai ar kolegos. Tam, kad būtų išvengta galimų trikdžių buvo pasirinkta patalpa atokesnė nuo didelių žmonių susibūrimų, o klientai ir darbuotojai perspėti apie tuo metu vykdomą interviu.

3.2.Kokybinio tyrimo rezultatai

3.2.1. Socialinio darbo specifika dirbant su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose socialinių darbuotojų požiūriu

Atliekant kokybinį tyrimą, buvo svarbu išsiaiškinti, kaip socialinio darbuotojo profesiją įvardija socialines paslaugas teikiantys socialiniai darbuotojai dirbantys socialinės globos namuose. Apklausti socialiniai darbuotojai įvardija skirtingas funkcijas ir veiklas, kurias jie vykdo savo profesinėje veikloje, dirbant socialinės globos namuose. Informantų atsakymai patvirtina anksčiau minėtų autorių įžvalgas, kad socialinis darbas pasižymi daugiafunkciu pobūdžiu, todėl socialinių paslaugų sektoriuje dirbančių specialistų veikla yra įvairialypė ir apima kelias tarpusavyje susijusias kryptis (Adomaitienė ir Balčiūnienė, 2017). Atsispindėjo ir individualaus priėjimo prie kliento svarbos aspektas. Apklausoje dalyvavusių socialinių darbuotojų su psichine negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose apibrėžimai suskirstyti į šias 6 subkategorijas: individualaus priėjimo svarba; tinkamos komunikacijos svarba; emocinio palaikymo ir santykio kūrimo svarba; darbo neapibrėžtumas ir lankstumo svarba; darbuotojo asmeninių savybių svarba; socialinio darbuotojo funkcijų įvairovė (3 pav.; žr. 1 lentelė prieduose).

3 Pav. Socialinio darbo su psichine negalią turinčiais asmenimis specifika socialinių darbuotojų požiūriu

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialinių darbuotojų teigimu socialinių paslaugų, teikimas psichikos negalią turintiems asmenimis socialinės globos namuose pasižymi jų funkcijų įvairove ir apima platų užduočių spektrą: kasdienės pagalbos teikimą: „...šioms asmenims dažnai reikalinga nuolatinė priežiūra ir palaikymas visą parą...“ (S1); „...paslaugų gavėjų lyderį ir pagalbą tvarkant kasdienius reikalus...“ (S2), savarankiškumo ugdymą: „...savarankiškumo ugdymas, kasdieninių veiklų planavimas...“ (S3), pagalbą sprendžiant buitinius ir socialinius klausimus: „...kasdieninių veiklų planavimas, turimų įgūdžių išlaikymas ar atstatymas: higiena, savipriežiūra, namų ruoša,

bendravimo užtikrinimas, išklausymas ir įsigilinimas į iškilusius sunkumus ir problemas, problemų sprendimas...“ (S4), dokumentų pildymą: „...įvairių dokumentų ir bylų pildymą...“ (S1), tarpininkavimą tarp paslaugų gavėjo ir kitų institucijų: „...dažnai tenka padėti palaikant ryšį su aplinka, pavyzdžiui padėti atsakyti į žinutes ar susisiekti su kitomis institucijomis...“ (S3); konsultavimą: „...konsultavimą bei pagalbą organizuojant reikalingas paslaugas...“ (S3). Taip pat tyrimo dalyviai įvardija savo funkcijų neapibrėžtumą ir lankstumo darbe svarbą. Pasak darbuotojų jų darbe labai svarbu mokėti persiorientuoti darbo procese, atsižvelgiant į paslaugų gavėjų sveikatos ar savarankiškumo pokyčius: „...skiriasi didesniu neapibrėžtumu..“ „...ne visada įmanoma iš anksto numatyti paslaugų gavėjo reakcijas ar galutinį rezultatą...“, „...nuolat stebint, vertinant situaciją ir lanksčiai taikant pagalbą...“ (S2); „...tada atsižvelgi į situaciją, keičiasi pagalbos pobūdis...“ (S4); „...jei žmogus paūmėjimo fazėje – mažiname reikalavimus, daugiau palaikymo. Jei būklė gerėja – skatiname savarankiškumą ir atsakomybę...“ (S5); „...svarbus kantrumas, stabilumas ir gebėjimas prisitaikyti prie žmogaus būsenos...“ (S6).

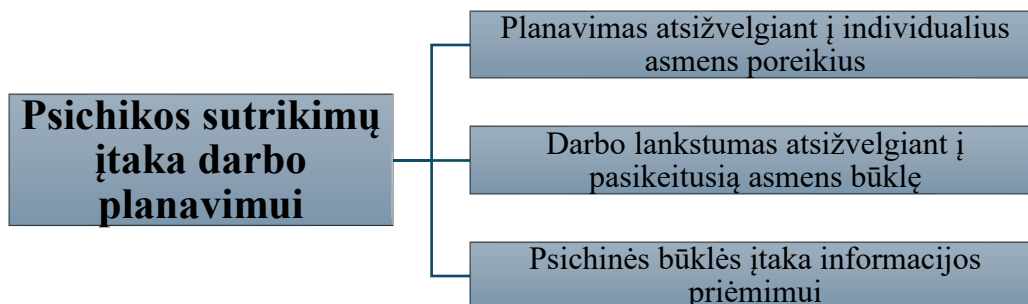
Aiškinantis, kaip socialinės globos namuose dirbantys specialistai suvokia socialinių paslaugų teikimo psichine negalią turintiems asmenims specifiką, dažnai minima individualaus priėjimo prie kliento svarba. Darbuotojų nuomone svarbus individualus požiūris į kiekvieną paslaugų gavėją: „...būtina taikyti individualų požiūrį į kiekvieną paslaugų gavėją...“ „...kiekvienam paslaugų gavėjui būtinus individualus priėjimas...“ (S1); „...yra specifinis ir reikalaujantis individualaus priėjimo...“ (S2); „...reikia gebėti įsijausti į asmenų situacijas, gebėti kiekvieną asmenį priimti su savo individualumu, nestigmatuoti....“ (S4); „...Socialinis darbas su psichikos negalią turinčiais asmenimis globos namuose yra labai individualus...“ (S5).

Analizuojant apklausos rezultatus, pastebimas darbuotojui reikalingų asmeninių savybių minėjimas. Tyrimo dalyviai įvardija socialiniams darbuotojui reikalingas savybes tokias kaip: kantrybė, empatija, profesionalumas, nuoseklumas. „...reikalaujantis ne tik profesinių žinių, bet ir asmeninių savybių, tokių kaip pašaukimas, empatija ir kantrybė..“, „...paslaugų gavėjų poreikiai dažnai reikalauja nuolatinio dėmesio ir greitos reakcijos...“, (S1); „...būtina išlaikyti profesionalumą, kantrybę...“ (S3); „...reikia gebėti įsijausti į asmenų situacijas...“ (S4); „...Reikia daug kantrybės, stabilumo ir nuoseklumo...“ (S5); „...jog čia labai svarbus kantrumas, stabilumas ir gebėjimas prisitaikyti prie žmogaus būsenos...“ (S6).

Tyrimas atskleidė, kad socialinių darbuotojų nuomone, teikiant paslaugas psichine negalią turintiems asmenimis socialinės globos namuose, svarbu gebėti tinkamai komunikuoti su paslaugų gavėjų grupe, kadangi netinkamai pasakytas žodis ar frazė gali turėti įtakos tolimesniam darbo procesui ir ryšio su klientu sukūrimui: „...Šiame darbe labai svarbu apgalvoti komunikaciją: ką ir kaip pasakyti...“ (S1); „...Darbas apima emocinio saugumo kūrimą, aiškų komunikavimą...“ (S2); „...gebėjimą bendrauti taip, kad nebūtų provokuojamos neigiamos emocinės reakcijos ar konfliktinės

situacijos...“ (S3). Taip pat tyrimo dalyvių pabrėžiama emocinio palaikymo ir santykio su klientu kūrimo svarba: „...Čia svarbu ne tik organizuoti paslaugas, bet ir būti šalia žmogaus kasdienybėje...“ (S5); „...šis darbas yra labai orientuotas į santykį ir nuolatinį emocinį palaikymą...“ (S6).

Socialiniai darbuotojai, dirbantys su psichine negalia turinčias asmenimis socialinės globos namuose, remdamiesi praktine patirtimi apibūdino, kaip paslaugų gavėjų psichinė būklė įtakoja darbo su jais planavimą. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialiniai darbuotojai, planuodami darbą su savo paslaugų gavėjais, atsižvelgia į jų psichikos sutrikimų pobūdį. Psichikos sutrikimų įtaka darbo planavimui buvo suskirstyta į tris subkategorijas (4 pav.; žr. 2 lentelė prieduose).

4. Pav. Psichikos sutrikimų įtakos darbo planavimui apibūdinimas

Atliekant tyrimo metu gautų duomenų analizę buvo pastebėta, kad apklausti specialistai darbo su paslaugų gavėjais planuojant darbą pirmiausia vertinama diagnozė, psichikos būklė, savarankiškumo lygį, asmeninius gebėjimus. Kiekvienam paslaugų gavėjui parenkamas individualus darbo ar pagalbos būdas: „...Planuodama darbą, pirmiausia taikau individualų vertinimą...“, „...įsigilinu į paslaugų gavėjo dokumentus, peržiūriu turimą informaciją apie jo sveikatos būklę, socialinę situaciją ir ankstesnes patirtis...“, „...kiekvienam žmogui taikomas individualus priėjimas, atsižvelgiant į jo sutrikimo pobūdį bei funkcionavimo lygį...“ (S1); „...planuojant vis tiek atsižvelgiama į individualias asmens savybes ir poreikius...“, „...Todėl pagalbos intensyvumas ir mokymo būdas parenkamas individualiai, pagal konkretų žmogaus poreikį...“ (S2); „...Todėl planavimas vyksta individualiai...“ (S3).

Tyrimo dalyviai savo atsakymuose įvardija galimybę ir būtinybę lanksčiai žiūrėti į pagalbos proceso planavimą, pasak specialistų jiems tenka koreguoti pagalbos procesą dėl jų klientų sveikatos būklės pokyčių, paūmėjimų ar emocinės būklės svyravimų: „...būna situacijų, jog asmeniui pablogėjo psichinė ar fizinė sveikatos būklė, tada atsižvelgi į situaciją, keičiasi pagalbos pobūdis...“, „...Svarbu bendrauti su paslaugų gavėju, stebėti jo situaciją, laiku užtikrinti reikiamą pagalbą...“ (S4); „...Jei žmogus paūmėjimo fazėje – mažiname reikalavimus, daugiau palaikymo. Jei būklė gerėja – skatiname savarankiškumą ir atsakomybę...“ (S5). Dalis apklaustųjų pažymėjo skirtingą jų klientų gebėjimą priimti informaciją, specialistų teigimų planuojant darbą jie analizuoja klientų reakcijas į pastabas, užduočių formulavimą, informacijos priėmimą ir suvokimą: „...analizuojamas paslaugų gavėjo elgesys: kaip jis reaguoja į pastabas, kaip priima informaciją, kaip mokosi naujų įgūdžių...“,

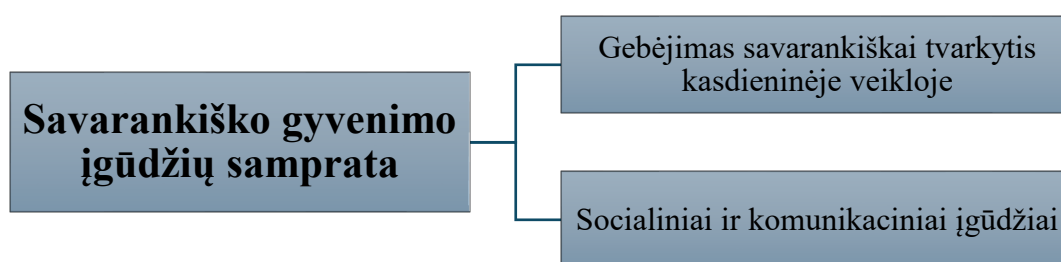
„...Vieni asmenys informaciją priima lengviau ir greičiau, kitiems reikalingas ilgesnis ir dažnesnis paaiškinimas bei pakartojimas...“ (S2); „...pastebima, kad žmonės skirtingai supranta informaciją ir užduotis...“ (S3); „...visada atsižvelgiame į jų psichikos sutrikimo pobūdį ir sunkumo lygį, nes nuo to priklauso tiek bendravimo būdas, tiek užduočių sudėtingumas...“, „...Vertiname kiek žmogus yra savarankiškas, kaip geba priimti informaciją...“ (S6).

Taigi, galima konstatuoti, kad socialinis darbas su psichikos negalia turinčiais asmenimis socialinės globos namuose pasižymi specialistų profesiniu kompetentingumu, tinkamos komunikacijos su klientu parinkimu, lankstumu, santykio su klientu kūrimu ir individualiu priėjimu prie kiekvieno paslaugų gavėjo. O dirbant su paslaugų gavėjais socialinės globos namuose specialistai atsižvelgia į klientų negalios pobūdį ir darbą planuoja individualiai, lanksčiai, atsižvelgiant į klientų gebėjimą priimti informaciją. Šių darbo principų taikymo būtinumą patvirtina Mačiulio ir kt. (2015) teiginys, kad psichinė negalia sutrikdo asmens suvokimą, emocijas, valią, pažinimą, atmintį, intelektą, asmens gebėjimą darniai bendrauti su aplinka ir gebėjimą savarankiškai save realizuoti gyvenime.

3.2.2. Psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybės globos namuose socialinių darbuotojų požiūriu

Tiriant socialinių darbuotojų patirtis ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose svarbu išsiaiškinti, kaip savarankiško gyvenimo įgūdžių sąvoką suvokia socialiniai darbuotojai, kokius savarankiško gyvenimo įgūdžius specialistams dažniausiai tenka ugdyti, kaip jų požiūrius paslaugų gavėjų negalia įtakoja šiuos įgūdžius.

Tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų buvo prašoma apibūdinti, kaip jie suvokia sąvoką „savarankiško gyvenimo įgūdžiai“. Socialiniai darbuotojai išskyrė 2 subkategorijas, kurios, kurios parodo, kaip specialistai suvokia minėtą sąvoką (5 pav.; žr. 4 lentelė prieduose).

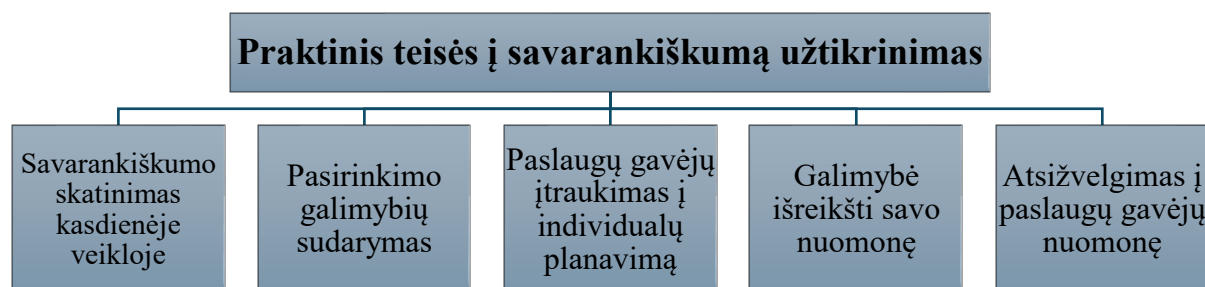

5 Pav. Savarankiško gyvenimo įgūdžių samprata socialinių darbuotojų požiūriu

Remiantis tyrimo rezultatais matome, jog tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai išskiria gebėjimą savarankiškai tvarkytis kasdienėje veikloje. Specialistai mini gebėjimą pasirūpinti savimi, orientuotis poreikiuose, tvarkytis buityje, planuoti dieną ir priimti sprendimus: „...suprantu kaip gebėjimus pasirūpinti savimi kasdienėje rutinoje...“, „...Tai apima higieną, savitvarką, kasdienius buitinius veiksmus...“ (S1); „...suprantu kaip gebėjimus, padedančius žmogui orientuotis kasdienėje

aplinkoje, atlikti pagrindinius savipriežiūros veiksmus...“ (S2); „...tai gebėjimai, padedantys žmogui atlikti kasdienes veiksmus pasirūpinti savimi ir savo aplinka...“ (S3); „...savarankiškai veikti kasdieniniame gyvenime tai yra: savarankiškai atlikti asmens higienos veiksmus, pasigaminti valgyti, susitvarkyti asmeninę erdvę, apsirengti, apsipirkti...“ (S4); „...suprantu kaip gebėjimą žmogui kiek įmanoma pačiam tvarkytis kasdienybėje...“ (S5). Taip pat tyrimo dalyvių įvardijami socialiniai ir komunikaciniai įgūdžiai. Specialistų nuomonę tai apima bendravimą, konfliktų sprendimą, savo poreikių išsakymą, socialinių ryšių palaikymą, elgesį viešose vietose, atsakomybę ir gyvenimą bendruomenėje: „...taip pat gebėjimą orientuotis savo poreikiuose ir juos įgyvendinti...“ (S1); „...tai apima gebėjimą prisitaikyti ir pasirūpinti savimi, išsakyti savo nuomonę, pasikreipti pagalbos jeigu to reikia...“ (S4); „...priimti sprendimus, rūpintis savimi, planuoti dieną, bendrauti...“ (S5); „...priimti sprendimus, pasirūpinti savimi, planuoti laiką, palaikyti socialinius ryšius...“ (S6). Panašius rezultatus savo kokybiniame tyrime pateikia ir autoriai Yıldız ir Cavkaytar (2020), kurie savarankiško gyvenimo įgūdžius išskiria į tris kategorijas: kasdienio gyvenimo įgūdžiai, socialinio gyvenimo įgūdžiai ir pasirengimo įsidarbinimui įgūdžiai. Nei vienas iš autorės apklaustų tyrimo dalyvių neįvardijo, tarp savarankiško gyvenimo įgūdžių pasirengimo įdarbinimui įgūdžio. Galime daryti prielaidą, kad dėl apklaustų socialinių darbuotojų specifinės klientų grupės, ši savarankiško gyvenimo įgūdžių kategorija neaktuali, kadangi remiantis socialinių paslaugų katalogu (2006), socialinės globos namuose socialinė globa teikiama asmenims su negalia, t.y. suaugusiems asmenims, kuriam Asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymo nustatyta tvarka nustatytas 55 procentų ar mažesnis dalyvumo lygis ir kurio galimybės ir pajėgumai savarankiškai rūpintis asmeniniu (šeimos) gyvenimu, visapusiškai ir veiksmingai dalyvauti visuomenės gyvenime yra riboti (Socialinių paslaugų įstatymas, 2006).

Analizuojant tyrimo rezultatus išskirtos penkios subkategorijos, atskleidžiančios praktinį paslaugų gavėjų teisės į savarankiškumą užtikrinimą socialinės globos namuose (6 pav.; žr. 3 lentelę prieduose).

6 Pav. Praktinis teisės į savarankiškumą užtikrinimas

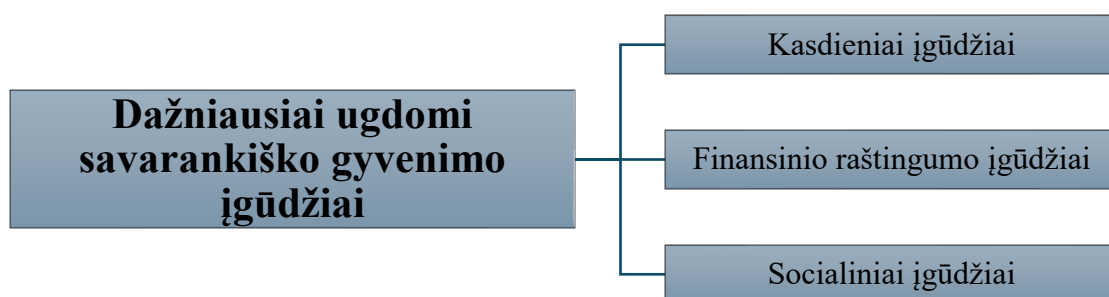
Tyrimo dalyvių atsakymai rodo, kad socialinės globos namuose sudaromos sąlygos psichikos negalią turintiems paslaugų gavėjams veikti kuo savarankiškiau ir dalyvauti spendžiant su jų kasdieniu gyvenimu susijusius klausimus. Tyrimo duomenys parodė, kad siekiant paslaugų gavėjų savarankiškumo socialiniai darbuotojai skatina juos kuo daugiau kasdienių veiklų atlikti savarankiškai, o pagalbą teikti tiek, kiek jos iš tiesų reikia: „...siekama atsižvelgti į paslaugų gavėjų pasirinkimus ir pageidavimus kasdieniame gyvenime...“ (S3), „...savarankiškumą stengiamės užtikrinti per kasdienes spendimus...“, „Kiek leidžia jų būklė, skatiname patiems tvarkytis kambarius, planuoti dieną, valdyti asmeninius pinigus...“ (S5), „...Užtikrinama per kasdienes, iš pirmo žvilgsnio paprastus dalykus...“ (S6).

Tyrimo dalyviai akcentavo, kad paslaugų gavėjams sudaromos galimybės rinktis su kuo gyventi viename kambaryje, kasdienes veiklas, užimtumą, laisvalaikio leidimo formas: „...kiek įmanoma, derinama, su kuo paslaugų gavėjas norėtų gyventi viename kambaryje, atsižvelgiant į jo poreikius, charakterį ir gebėjimą gyventi su kitu asmeniu...“, „...paslaugų gavėjai turi galimybę dalyvauti priimant sprendimus dėl išvykų ar veiklų: paprastai sudaromi sąrašai, vykdomos apklausos, klausiama, kas norėtų vykti, dalyvauti, kokių veiklų pageidauja...“ (S3), „...Paslaugų gavėjai gali rinktis dienos veiklas, dalyvauti užimtumė, nuspręsti dėl laisvalaikio, apsipirkimų...“ (S5), „...Stengiamės, kad paslaugų gavėjai turėtų galimybę rinktis - kokioje veikloje dalyvauti, kaip leisti laisvalaikį...“, „...Dienos užimtumas nėra privalomas visiems vienodai - siūlome veiklas, bet paliekame erdvės apsispręsti...“ (S6). Taip pat išryškėjo paslaugų gavėjų įtraukimo į individualų planavimą svarba. Apklausti specialistai nurodė, kad paslaugų gavėjai dalyvauja sudarant individualius socialinės globos planus: „...individualizuotos pagalbos planavimas, atsižvelgiant į asmens individualius gebėjimus...“ (S4), „...įtraukiame juos į individualių planų sudarymą – kalbamės apie tikslus, norus, kas jiems svarbu...“ (S5), „...paslaugų gavėjai įtraukiami į individualių planų sudarymą...“ (S6).

Tyrimo duomenys taip pat atskleidė, kad teisės į savarankiškumą užtikrinimas neatsiejamas nuo galimybės išreikšti savo nuomonę. Apklausti socialiniai darbuotojai pabrėžė, kad paslaugų gavėjai turi galimybę išreikšti savo nuomonę tiek žodžiu, tiek raštu, o esant komunikacijos sunkumams – jiems patogiu kitu būdu: „...paslaugų gavėjai dažniausiai išreiškia savo norus ir pageidavimus per socialinį darbuotoją: ateina, pasako, ko norėtų...“, „...paslaugų gavėjai gali tai padaryti žodžiu, raštu, taip pat anonimiškai, pasinaudodami pasiūlymų ar pageidavimų dėžutėmis...“ (S1), „...Asmenys, kurie gali kalbėti, savo pageidavimus išsako aiškiai...“, „...nekalbantys ar turintys didelių komunikacijos sunkumų pasitelkia gestus, mimiką, akių kontaktą, emocijas ir judesius...“ (S2), „...Paslaugų gavėjai įtraukiami į ir mažus pasirinkimus - ką rengtis, kaip tvarkyti savo kambarį, kaip planuoti asmenines išlaidas...“ (S6). Taip pat iš tyrimo duomenų matyti, kad į išreikštą paslaugų gavėjų nuomonę socialiniai darbuotojai stengiasi atsižvelgti: „...darbuotojai interpretuoja signalus

ir pagal tai koreguoja pagalbos planą...“ (S2), „...ne visada tai pavyksta įgyvendinti, nes kai kuriems žmonėms dėl būklės ar elgesio ypatumų reikalingas vienvietis kambarys, o kitiems svarbesnis bendravimas ir socialinis kontaktas...“, „...sprendimai priimami pakankamai lanksčiai, kiek leidžia įstaigos galimybės ir paslaugų gavėjų saugumo klausimai...“ (S3), „...Net jei žmogus negali priimti visų sprendimų savarankiškai, vis tiek siekiame, kad jo balsas būtų girdimas...“ (S5), „...Net jeigu žmogaus gebėjimai riboti, vis tiek stengiamės išklausti jo nuomonę ir atsižvelgti tiek, kiek leidžia jo būklė...“ (S6). Taigi galime matyti, kad paslaugų gavėjų savarankiškumas siejamas ne tik su savarankišku kasdienių veiksmų atlikimu, bet ir su aktyviu dalyvavimu planuojant savo gyvenimą.

Apklausti socialiniai darbuotojai išskyrė tris savarankiško gyvenimo įgūdžių subkategorijas, kuriuos tenka ugdyti asmenims su psichine negalia socialinės globos namuose (7 Pav.; žr. 5 lentelė prieduose).

7 Pav. Dažniausiai ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai socialinės globos namuose

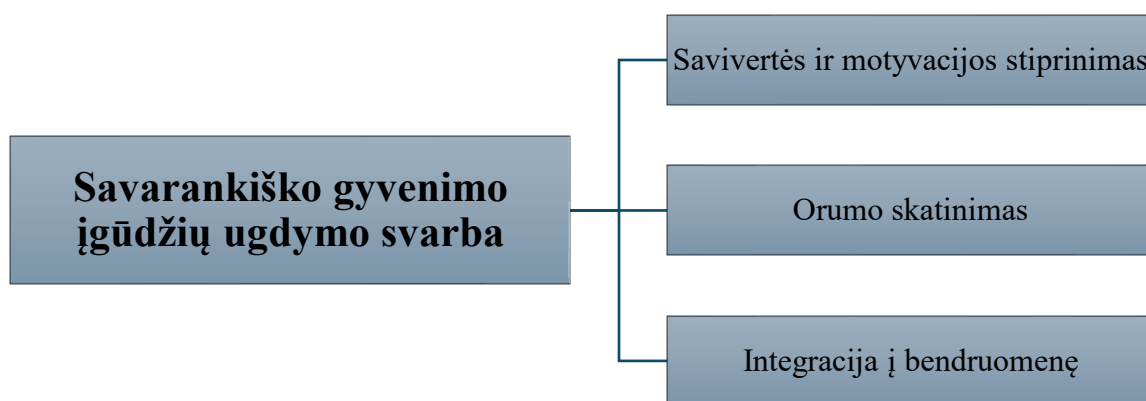
Apklausti tyrimo dalyviai kaip dažniausiai savo praktikoje ugdomus savarankiško gyvenimo įgūdžius įvardijo kasdienes, finansinio raštingumo ir socialinius įgūdžius. Visi tyrimo dalyviai įvardijo, kad jiems tenka ugdyti bazinius savitvarkos ir buitinius įgūdžius. Specialistai mini asmens higieną, prausimąsi, valgymą, naudojimąsi tualetu, kambario tvarkymą, drabužių priežiūrą, maisto gaminimą. Kai kuriems paslaugų gavėjams šie įgūdžiai ugdomi nuo pačių pagrindų, aiškinant ir rodant elementarius veiksmus: „...Dažniausiai tenka ugdyti savitvarkos ir higienos įgūdžius...“ (S1), „...ugdome bazinius kasdienes įgūdžius: prausimasis, savarankiškas valgymas (pvz., mokymasis laikyti šaukštą, šakutę, gerti iš puodelio), savarankiškas naudojimas tualetu...“ (S2), „...įgūdžiai yra susiję su: kambario priežiūra ir tvarkos palaikymu...“ (S3), „...dažniausiai tenka ugdyti savipriežiūros, asmens higienos, buities/namų ruošos, maisto gaminimo...“ (S4), „...Dažniausiai ugdome higienos, kambario tvarkos... maisto ruošimo... įgūdžius...“ (S5), „...dažniausiai tenka ugdyti paprastus, bet labai svarbius įgūdžius: asmens higienos laikymąsi, kambario tvarkymąsi, drabužių priežiūrą, maisto gaminimo...“ (S6).

Analizuojant apklausos rezultatus matome, kad socialiniams darbuotojams dažnu atveju tenka ugdyti klientų finansinio raštingumo įgūdžius. Tyrimo dalyviai įvardija apsipirkimą, pinigų planavimą, prekių pasirinkimą: „...taip pat apsipirkimo įgūdžius...“ (S1), „...dažniausiai tenka ugdyti ... finansinio raštingumo... įgūdžius...“ (S4), „...Dažniausiai ugdome ... pinigų valdymo,

apsipirkimo... įgūdžius...“ (S5), „...dažniausiai tenka ugdyti paprastus, bet labai svarbius įgūdžius: ...pinigų planavimą...“ (S6). Finansų planavimo įgūdžių svarbą patvirtina autoriaus Barczak (2019) teiginys, kad gebėjimas planuoti finansus, apsipirkti yra vienas iš savarankiško gyvenimo pagrindų, kadangi finansų tvarkymo įgūdžiai apima bazines finansines žinias ir gebėjimą atlikti finansines operacijas finansų planavimo ir apsipirkimo gebėjimas kaip vienas iš savarankiškumo pagrindų.

Tyrimo dalyvavę socialiniai darbuotojai apklausoje nurodo, kad savo klientų grupėje jiems tenka ugdyti socialinius įgūdžius. Specialistai tai mato kaip gebėjimą bendrauti, išsakyti savo poreikius, konfliktų sprendimas, tinkamas elgesys viešose vietose, socialinių ryšių palaikymas: „...socialinių ryšių palaikymu: bendravimas su artimaisiais, skambučiai giminėms, pagalba susisiekiant, kai žmogui sunku tai padaryti savarankiškai...“ (S3), „...dažniausiai tenka ugdyti ...bendravimo įgūdžius...“ (S4), „...Dažniausiai ugdome...bendravimo ir emocijų valdymo įgūdžius...“, „...Taip pat svarbūs socialiniai įgūdžiai – konfliktų sprendimas, elgesys viešose vietose...“ (S5), „...dažniausiai tenka ugdyti paprastus, bet labai svarbius įgūdžius: asmens higienos laikymąsi, kambario tvarkymąsi, drabužių priežiūrą, maisto gaminimo, pinigų planavimą...“ (S6). Tai rodo platesnę savarankiškumo sampratą, siejamą su žmogaus gebėjimu funkcionuoti bendruomenėje. Amerikos intelekto ir raidos negalių asociacijos (Adamczyk, ir kt. 2023), adaptyvaus elgesio apibrėžime taipogi socialinius įgūdžius sieja su tarpasmeniniais santykiais, socialine atsakomybe, saviverte, gebėjimu kritiškai vertinti situacijas, spręsti socialines problemas, laikytis taisyklių bei įstatymų ir apsisaugoti nuo kitų asmenų išnaudojimo.

Socialiniai darbuotojai išskyrė 3 subkategorijas apibūdinančias savarankiško gyvenimo įgūdžių svarbą asmenims su psichine negalia tai savivertės ir motyvacijos stiprinimas, orumo skatinimas ir integracija į bendruomenę (8 pav.; žr. 6 lentelė prieduose).

8 Pav. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo svarba socialinių darbuotojų požiūriu

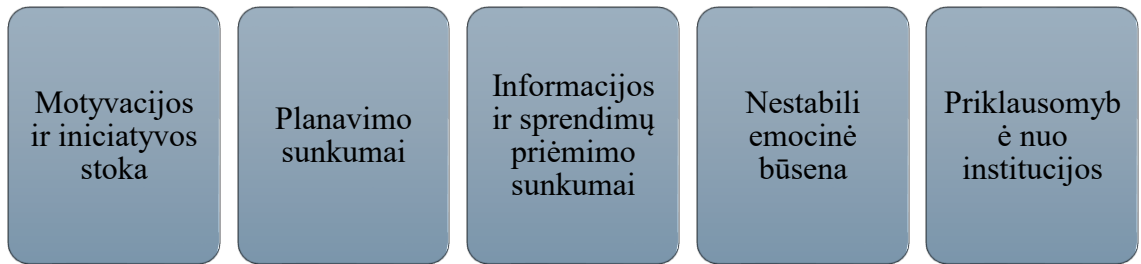
Gudžinskienė ir kt. (2017) savarankiškų gyvenimo įgūdžių ugdymą įvardina kaip vieną svarbiausių gyvenimo kokybės veiksnių, o Gerami, ir kt. (2015) teigia, kad savarankiško gyvenimo įgūdžiai yra veiksmingi siekiant savarankiškumo, pasitikėjimo savimi ir savigarbos ir todėl turi didžiulį poveikį asmens psichinei sveikatai. Šio tyrimo metu bene visi apklausti socialiniai

darbuotojai įvardija savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo svarbą dėl jų klientų savivertės ir motyvacijos stiprinimo. Socialiniai darbuotojai kaip naudą išskiria padidėjusią motyvaciją, pasitikėjimą savimi, sumažėjusią priklausomybę nuo institucijos, pilnavertiškumo jausmą: „...suteikia emocinę naudą: žmogus patiria džiaugsmą ir pasididžiavimą, kai jam pavyksta kažką atlikti pačiam...“, „...Ši patirtis stiprina motyvaciją ir savivertę...“ (S2), „...Savarankiško gyvenimo įgūdžiai yra svarbūs tam, kad žmogus išliktų kiek įmanoma savarankiškas, aktyvus ir jaustų atsakomybę už savo kasdienį gyvenimą...“, „...Tai padeda paslaugų gavėjui „išlikti žmogumi“...“, „...o ne tik laukti, kad viskas bus padaryta už jį...“ (S3), „...įgalina asmenį savarankiškai veikti ir jį priimti sprendimus, skatina jo pilnavertiškumą...“ (S4), „...savarankiškumas stiprina ... pasitikėjimą savimi ir mažina priklausomybę nuo institucijos...“, „...Net maži pasiekimai labai kelia motyvaciją...“ (S5), „...savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra svarbus todėl, kad jis stiprina žmogaus orumą ir pasitikėjimą savimi...“, „...Net maži pasiekimai - pavyzdžiui savarankiškai susitvarkytas kambarys ar suplanuota diena- labai prisideda prie geresnės savijautos ir motyvacijos...“ (S6). Tyrimo dalyviai, kaip vieną iš savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo teigiamų aspektų išskiria orumo skatinimą. Specialistų nuomonę tokiu būdu stiprinamas pilnavertiškumo jausmas, pasitikėjimas savimi: „...skatina asmens orumą, pareigos ir pilnavertiškumo jausmą...“ (S4), „...savarankiškumas stiprina žmogaus orumą...“ (S5), „...savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra svarbus todėl, kad jis stiprina žmogaus orumą ir pasitikėjimą savimi...“ (S6).

Analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus išryškėjo ir integracijos į bendruomenę per savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą aspektas. Socialiniai darbuotojai mano, kad ugdant savarankiškumą didėja asmens galimybės integruojantis bendruomenėje: „...svarbu, kad žmogus būtų kuo labiau integruotas į bendruomenę, o savarankiškumo ugdymas yra viena iš pagrindinių priemonių šiam tikslui pasiekti...“ (S1), „...užtikrina geresnį funkcionalumą, įsitraukimą į bendruomenę (visuomenę)...“ (S4), „...šie įgūdžiai didina galimybes ateityje gyventi savarankiškiau ar su mažesne pagalba...“ (S6). Autoriai Ifteni ir kt. (2025) teigia, kad ir gydymas paskutiniu metu tapo labiau orientuotas į asmenų reintegraciją. Dėl šių pokyčių keitėsi ir gydymo paradigma: pagrindiniu terapiniu pasiekimu vis dažniau laikomas asmens gebėjimas funkcionuoti savarankiškai. Šiuo metu funkcinis pagerėjimas vertinamas kaip esminis gydymo rezultatas, nes jis neapsiriboja vien simptomų sumažinimu bet yra tiesiogiai susijęs su asmens integracija bei gyvenimo kokybės pagerėjimu.

Analizuojant socialinių darbuotojų atsakymus apie, jų nuomone, psichinės negalios įtaką savarankiško gyvenimo įgūdžiams buvo išskirtos 5 subkategorijos: motyvacijos ir iniciatyvos stoka, planavimo sunkumai, informacijos ir sprendimų priėmimo sunkumai, nestabili emocinė būsena ir priklausomybė nuo institucijos (9 pav.; žr. 8 lentelė prieduose).

Psichinės negalios įtaka savarankiško gyvenimo įgūdžiams

9 Pav. Psichinės negalios įtaka savarankiško gyvenimo įgūdžiams socialinių darbuotojų požiūriu

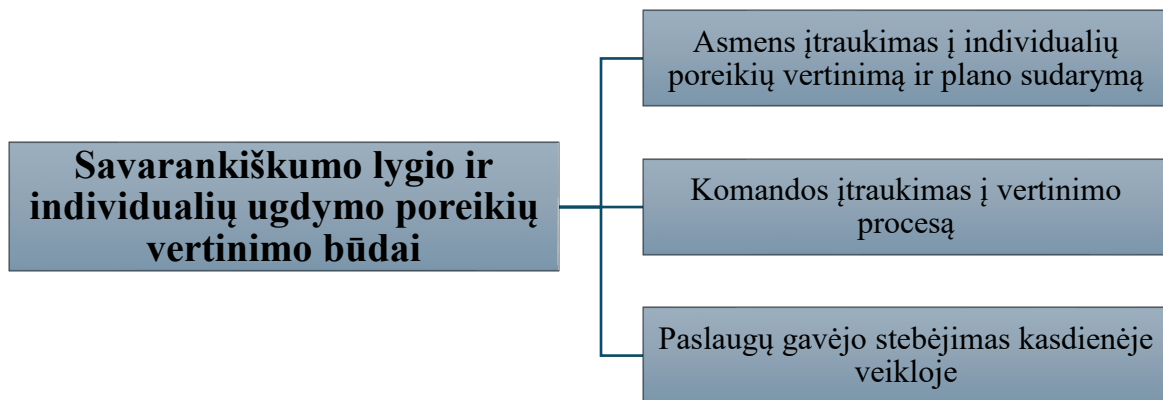
Tyrimo dalyviai savo atsakymuose akcentuoja, kad jų praktikoje klientai su psichine negalia pasireiškia sumažėjusiu žmogaus noru pradėti veiklą, ją tęsti ir užbaigti, o tai gali įtakoti ir jau išmuktų kasdinių veiksmų atlikimą: „...dažnai pasireiškia motyvacijos stoka...“ (S3), „...Dėl kognityvinių sutrikimų jiems sunkiau ... išlikti motyvuotais kasdieninėse veiklose...“, „...Asmeniui trūksta paskatos ir motyvacijos...“ (S4), „...Psichinė negalia labai stipriai veikia savarankiškumą, nes sutrikdo motyvaciją, dėmesį, planavimą, emocijų kontrolę...“ (S5), „...dažniausiai turi įtakos žmogaus motyvacijai, gebėjimui planuoti, išlaikyti dėmesį ir nuosekliai atlikti užduotis...“ (S6). Taip pat specialistai išskiria planavimo sunkumus. Tyrimo dalyvių nuomone, psichinė negalia apsunkina gebėjimą susiplanuoti dieną, nusistatyti veiksmų seką, priimti sprendimus ir numatyti pasekmes. Dėl to paslaugų gavėjams dažnai reikia daugiau struktūros ir palaikymo: „...jiems sunku planuoti ir atlikti kasdienes veiklas, pasirūpinti savimi...“ (S4), „...Psichinė negalia labai stipriai veikia savarankiškumą, nes sutrikdo motyvaciją, dėmesį, planavimą, emocijų kontrolę...“ (S5), „...dažniausiai turi įtakos žmogaus motyvacijai, gebėjimui planuoti, išlaikyti dėmesį ir nuosekliai atlikti užduotis...“ (S6). Apklaustieji išreiškia nuomonę, jog psichinė negalia gali įtakoti informacijos įsisavinimą ir suvokimą ir gebėjimą įgytas žinias pritaikyti praktiškai. Dėl to paslaugų gavėjams dažnai reikia aiškesnių paaiškinimų, pakartojimų ir mokymo per praktiką: „...asmuo ne visada geba stabiliai suprasti ar prisiminti informaciją...“, „... Gali būti, kad vieną dieną žmogus supranta, kaip atlikti veiksmą, o kitą dieną jau pamiršta ir vėl reikia mokyti iš naujo...“ (S2), „...Liga gali lemti, kad žmogus kitaip suvokia informaciją, kitaip mąsto ir elgiasi...“ (S3), „...Dėl kognityvinių sutrikimų jiems sunkiau priimti sprendimus, įsisavinti teikiamą informaciją...“ (S4).

Analizuojant tyrimo duomenis kaip vienas savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą įtaigojančių aspektų socialinių darbuotojų buvo išskirta nestabili paslaugų gavėjų emocinė būklė. Paslaugų gavėjų nestabili emocinė būklė daro įtaką socialiniams įgūdžiams, o dėl nerimo, dirglumo, baimės, apatijos ar pablogėjusios savijautos tampa sudėtingiau pritaikyti kasdienybėje net jau turimus įgūdžius: „Dėl kognityvinių sutrikimų jiems sunkiau...valdyti neigiamas emocijas, atsiriboti nuo konfliktinių situacijų...“, „...blogėja socialiniai įgūdžiai, atsiranda apatija, dėmesio ir susikaupimo

stoka...“ (S4), „...Psichinė negalia labai stipriai veikia savarankiškumą, nes sutrikdo motyvaciją, dėmesį, planavimą, emocijų kontrolę...“ (S5), „...dėl baimės ar nepasitikėjimo savimi žmogus vengia veiklų, kurias realiai galėtų atlikti...“ (S6).

Dalis socialinių darbuotojų išskiria, kad dėl psichinės negalios apsigyvenus socialinės globos namuose, paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo įgūdžiai gali nukentėti. Globos namų aplinka gali riboti savarankiškumą: „...įgūdžių praradimą gali lemti ir gyvenimo globos namuose specifika: jei žmogus kažko nepadaro pavyzdžiui nesusitvarko kambario, nepasigamina, dažnai darbuotojai tai padaro už jį, todėl mažėja paslaugų gavėjo motyvacija stengtis ir palaikyti įgūdžius...“ (S1), „...labai svarbi aplinka: ar žmogus jaučiasi saugus, ar yra palaikomas, ar skatinamas bandyti pats, o ne viskas už jį padaroma...“, „...Mano praktikoje matosi, kad kai darbuotojai kantriai skatina ir suteikia galimybę mokytis iš klaidų, o ne tik atlieka veiksmus už žmogų, savarankiškumas didėja...“ (S6). Autoriai Barbara ir Callus (2025) taip pat teigia, kad pernelyg didelė globa sustiprina savarankiško gyvenimo įgūdžių stoką, socialinę izoliaciją ir asmeninio laiko bei erdvės trūkumą.

Analizuojant tyrimo duomenis, socialinių darbuotojų pateikti atsakymai apie jų praktinėje veikloje taikomus savarankiškumo ir ugdymo poreikių įvertinimo būdus, buvo suskirstyti į tris subkategorijas. Tyrimo dalyviai įvardijo, kad vertinant paslaugų gavėjų savarankiškumą bei ugdymo poreikius į vertinimo procesą yra įtraukiami patys paslaugų gavėjai, komandos nariai, bet pasitelkiamas klientų stebėjimo kasdienėje veikloje būdas (10 pav.; 7 lentelė prieduose).

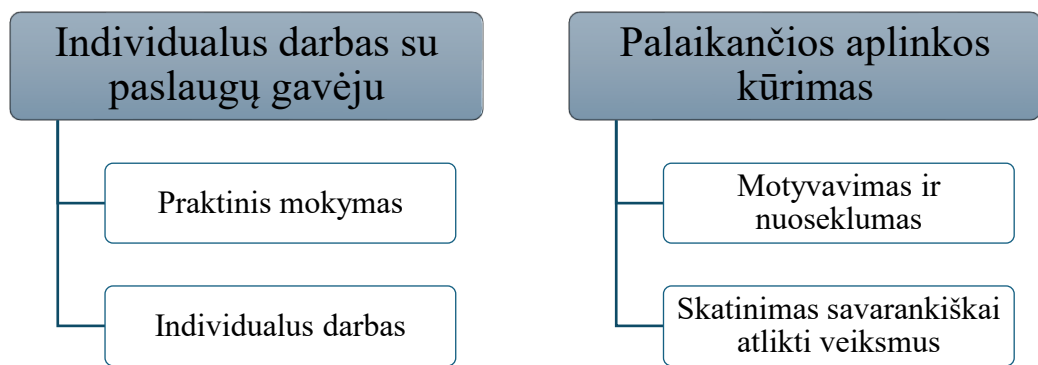
10 Pav. Socialinių darbuotojų taikomi paslaugų gavėjų savarankiškumo lygio ir individualių poreikių vertinimo būdai

Tyrimo dalyviai išskyrė komandos dalyvavimo kliento savarankiškumo ir individualių ugdymo poreikių vertinimo procese svarbą. Specialistų nuomone, vertinimas įtraukiant komandą leidžia išsamiau įvertinti asmens poreikius, stipriąsias puses, sunkumus, rizikos veiksnius ir parinkti tinkamą pagalbos būdą: „...įtraukiant komandą, kuri paprastai apima slaugytoją, užimtumo specialistą, psichologą ir kitus įstaigos darbuotojus...“, „...Komandinis požiūris leidžia išsamiau įvertinti asmens funkcionavimą ir parinkti tinkamas ugdymo priemones...“ (S1), „...Į šį vertinimą įtraukiami su paslaugų gavėju dirbantys specialistai: individualios priežiūros darbuotojai, slaugytojai, užimtumo

specialistai, psichologas, gydytojai, ir t.t. kiekvienas vertina iš savo srities pusės...“ (S2), „...svarbus komandinis darbas: bendradarbiaujama su kitais darbuotojais, aptariami pastebėjimai, dalinamasi informacija...“ (S3), „...svarbi komandos nuomonė – slaugytojų, užimtumo specialistų, individualios priežiūros darbuotojų pastebėjimai...“ (S5), „...Vertinimas atliekamas komandoje - kartu su socialiniais darbuotojais, individualios priežiūros darbuotojais, slaugytojais, psichologu, užimtumo specialistais...“ (S6). Tą patį įvardija ir Socialinės globos normų aprašo (2007) 4 priede pateikiamos senyvo amžiaus asmenų ir suaugusių asmenų su negalia ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos normos, kur pirmoje dalyje akcentuojamas išsamus ir visapusiškas asmens poreikių vertinimas, pasitelkiant visus reikiamus specialistus. Tame pačiame Socialinės globos normų aprašo (2007) 4 priede nurodoma, jos asmens poreikiai turi būti vertinami individualiai. Interviu metu socialiniai darbuotojai nurodė, kad įtraukia paslaugų gavėjus į jų individualų poreikio vertinimą bei plano sudarymą: „...vertinami per individualų socialinės globos planą ir poreikių vertinimo procesą...“ (S1), „...sudaromas individualus pagalbos / socialinės globos planas ir kartu su paslaugų gavėju nustatomi jo poreikiai...“ (S2). Autorė Vasilakopoulou (2022) taip pat parėžia individualaus vertinimo proceso svarbą ir teigė, kad prieš formuluojant tikslus, būtina atlikti išsamų vertinimą, kad būtų galima nustatyti asmens poreikius, prioritetus, pageidavimus ir gyvenimo kokybės ypatumus.

Analizuojant tyrimo rezultatus buvo išskirtas dar vienas savarankiškumo ir ugdymo poreikių vertinimo būdas. Apklausti socialiniai darbuotojai išskyrė paslaugų gavėjo stebėjimo būdą kasdienėje veikloje, kuris yra veiksmingas tuo metu, kai asmuo turi komunikacijos sunkumų: „...pirmiausia vertinamas per stebėjimą kasdienėse situacijose...“ (S3), „...Jais asmeniui sunku įvardinti poreikius sudarant individualų socialinės globos/pagalbos planą, naudojamas stebėjimo metodas...“ (S4), „...savarankiškumą vertiname per individualių poreikių vertinimą ir nuolatinį stebėjimą kasdienybėje...“ (S5), „...pirmiausiai vertinamas stebint jų kasdienį funkcionavimą - kaip jie tvarkosi su asmens higiena, kambario priežiūra, finansais, bendravimu, dienos planavimu. „...Labai svarbus yra nuolatinis stebėjimas ir pokalbiai su pačiu žmogumi...“ (S6).

Tyrimo metu taip pat buvo siekta išanalizuoti, kokius metodus (priemones) socialiniai darbuotojai taiko savo praktikoje ugdant paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo įgūdžius. Analizuojant gautus rezultatus išskirtos dvi metodų, taikomų specialistais, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius, kategorijos: individualus darbas su paslaugų gavėju ir palaikančios aplinkos kūrimas (11 pav.; 9 lentelė prieduose).

11 Pav. Socialinių darbuotojų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo būdai taikomi praktikoje

Atliekant apklausoje dalyvavusių socialinių darbuotojų atsakymų analizę pastebėta, kad visi apklaustieji pažymi praktinio mokymo taikymą ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius savo klientams: „...taikomas praktinis mokymas – parodoma, kaip atlikti veiksmus (pvz., pasikloti lovą, susitvarkyti), padedama išbandyti kartu..“ (S1), „...naudojamas praktinis mokymas: aiškinimas, rodymas, veiksmo demonstravimas, kartais pasitelkiant kito asmens pavyzdį, nuolatinis kartojimas ir priminimas...“ (S2), „...Svarbios yra išvykos, praktinės situacijos...“ (S3), „...veiksmingiausiai veikia demonstravimo strategija, per kurią asmenį individualizuotai galima įtraukti, įgalinti veiklai konkrečiai per pavyzdį...“ (S4), „...taikome mokymą per praktiką – darome kartu, rodome pavyzdį, kartojame veiksmus...“ (S5), „...dažniausiai taikau mokymą per praktiką - kartu atliekame veiklas...“ (S6). Tyrimo dalyvių atsakymai parodo, kad ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius jų praktikoje veiksmingiausias būtent mokymas per praktiką, kurio metu paslaugų gavėjai turi galimybę mokytis, patirti sėkmę, sulaukti palaikymo, o esant poreikiui koreguoti procesą pagal asmens individualius pasiekimus ir poreikius. Taip pat apklausti socialiniai darbuotojai įvardino individualaus darbo metodo taikymą, ugdant paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo įgūdžius. Specialistai teigia, kad individualaus darbo metodo pagalba jie gali geriau užtikrinti individualius asmens poreikius.: „...Veiksmingiausiai laikau individualų darbą „vienas su vienu“, kai žmogui kantriai aiškinama tiek laiko, kiek reikia...“ (S2), „...Daugiausiai taikau individualios pagalbos metodą...“ (S4), „...Iš patirties veiksmingiausia yra individualus priėjimas...“ (S5).

Analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus, kaip vienas iš savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo būdų, išryškėjo palaikančios aplinkos kūrimas. Tyrimo duomenys rodo, kad socialiniai darbuotojai teikia didelę reikšmę bendravimui su paslaugų gavėjais, aiškinimui, paskatinimui ir palaikymui. Tiriamieji pabrėžia klientų motyvavimo svarbą ir veiksmingumą: „...pagrindinė socialinio darbuotojo priemonė yra žodinis bendravimas: aiškinimas, motyvavimas, palaikymas...“ (S1), „...veikia pozityvus skatinimas – pagyrimai, motyvavimas, mažų pasiekimų įvardijimas...; „...Labai svarbus pastovumas ir rutina...“ (S5), „...Didelę reikšmę turi motyvaciniai pokalbiai - aptariame, kodėl svarbūs tam tikri įgūdžiai, kokią naudą jie duos pačiam žmogui...“, „...stengiuosi akcentuoti net mažą pažangą, nes pagyrimas ir paskatinimas labai stiprina pasitikėjimą savimi...“ (S6). Taip pat

išryškėjo, kad savarankiškumas ugdomas ne atliekant veiksmus už paslaugų gavėją, bet sudarant jam galimybę pačiam bandyti, mokytis ir suteikti jam tiek pagalbos, kiek būtina. Socialiniai darbuotojai akcentuoja, kad pernelyg didelė pagalba gali slopinti savarankiškumo augimą: „...vietoje to, kad už žmogų būtų padaroma, siekiama, jog jis bandytų pats, o darbuotojas padėtų tik tiek, kiek būtina...“ (S1), „...o vėliau žmogus skatinamas jas daryti savarankiškai....“, „...Svarbu ne tik parodyti, bet ir suteikti galimybę bandyti pačiam, net jei iš pradžių ir sekasi sunkokai...“, „...labai svarbu, kad darbuotojai nepadarytų už žmogų, nes tada savarankiškumas neauga...“ (S6).

Tyrimo metu taip pat buvo siekta išsiaiškinti kas, socialinių darbuotojų patirtimi, lemia sėkmingą savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą. Socialiniai darbuotojai išskyrė penkias subkategorijas tai: nuoseklus ugdymo procesas, pasiekimų akcentavimas, praktinis mokymas ir kartojimas, individualus darbas, emocinis ryšis ir palaikymas (12 pav.; 10 lentelė prieduose).

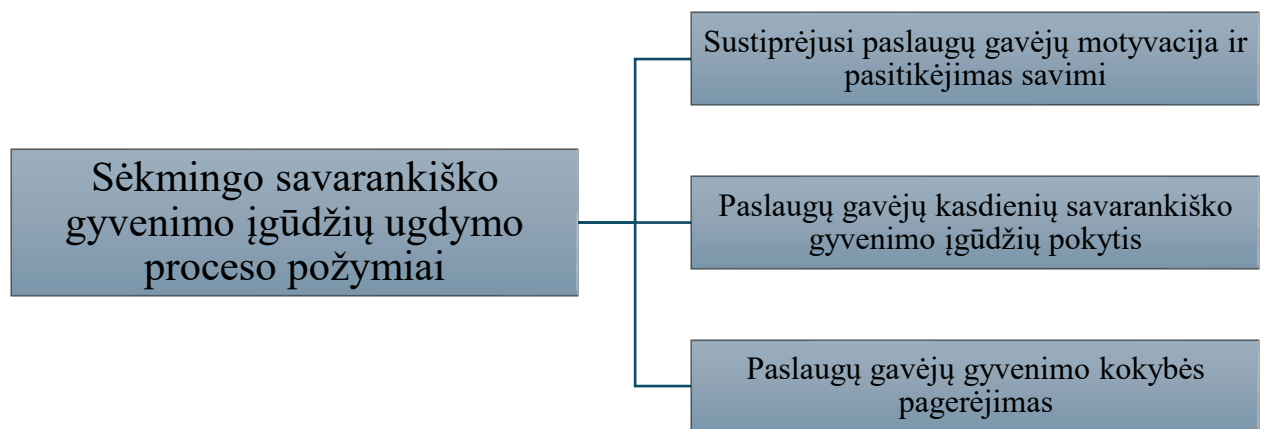

12 Pav. Socialinių darbuotojų patirtimi, sėkmingą, psichikos negalią turinčių asmenų socialinės globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą lemiantys veiksniai

Atliktus tyrimo metu gautų duomenų analizę, matyti, kad socialiniai darbuotojai, kaip vieną iš sėkmingo procesą lemiančių veiksmu, išskiria nuoseklų ugdymo procesą. Apklausos dalyviai mini, kad šiame procese svarbu neskubėti, kantriai aiškinti ir kartoti užduotis: „...tenka labai kantriai aiškinti, kalbėtis, kartoti...“ (S2), „...pradžioje reikėjo viską aiškinti labai paprastai, ramiai, po truputį...“ (S4), „...Pradėjome nuo labai mažų žingsnių...“ (S5), „...Pirmasis etapas buvo labai lėtas - pradėjome nuo paprastų dalykų...“ (S6). Svarbiu veiksmu socialiniai darbuotojai įvardija ir mažų pasiekimų pastebėjimą bei jų akcentavimą, nes tai stiprina paslaugų gavėjo motyvaciją ir pasitikėjimą savimi: „...gal iš šono tai smulkmena, bet iš tikrųjų žmogui tai yra labai didelis žingsnis...“ (S2), „...svarbu matyti ne tik tai, kas nepavyko, bet ir tuos mažus pokyčius, kurie gal iš pirmo žvilgsnio atrodo nereikšmingi...“ (S2). Tyrimo dalyviai taip pat išskyrė praktinio mokymo svarbą – paslaugų gavėjų gebėjimai ugdomi per kasdienių veiklų atlikimą bei nuolatinį kartojimą: „...mokėmės kartu: vykome į parduotuvę, praktikuodavome prekių pasirinkimą, atsiskaitymą...“ (S1), „...Tiesiog

kartojam, primenam, grįžtam prie tų pačių dalykų vėl ir vėl...“, „...*Dažnai tą patį tenka sakyti ne vieną kartą per dieną...“ (S2), „...po truputį, per kasdienį darbą, per kartojimą, per aiškias ribas, tas elgesys pradeda keistis....“ (S3). Apklauso metu gauti atsakymai rodo, kad reikšmingą vietą užima savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese užima individualus darbas su paslaugų gavėju, kai pagalba teikiama atsižvelgiant į konkretaus asmens poreikius ir galimybes: „...Dirbom individualiai, rodėm, pasakojom, konsultavom...“ (S4), „...padėjome jam susitvarkyti dokumentus, pasikalbėjome apie galimybes, padrąsinome pabandyti...“ (S6). Socialiniai darbuotojai išskyrė dar vieną, sėkmingą ugdymo procesą įtakojantį veiksni – tai emocinis ryšys ir palaikymas, kuris pasireiškia palaikymu, tikėjimu žmogumi, kantrybe bei pasitikėjimu grįstu socialinio darbuotojo santykiu su paslaugų gavėju: „...socialinis darbuotojas dažniausiai būna šalia tik kaip palaikymas, prireikus padeda...“ (S1), „...labai daug lemia ne tik metodai, bet ir žmogiškumas, kantrybė, santykis su žmogumi...“ (S2), „...Svarbiausia buvo nuoseklumas ir tikėjimas juo, net kai jis pats savimi netikėjo...“ (S6).*

Aiškinantis socialinių darbuotojų, dirbančių su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose, išryškėjo požymiai, nurodantys sėkmingo ugdymo proceso faktą. Analizuojant tyrimo dalyvių atsakymus buvo išskirtos trys požymių subkategorijos: sustiprėjusi klientų motyvacija ir pasitikėjimas savimi, kliento kasdinių savarankiško gyvenimo įgūdžių pokytis, klientų gyvenimo kokybės pagerėjimas (13 pav.; 11 lentelė prieduose).

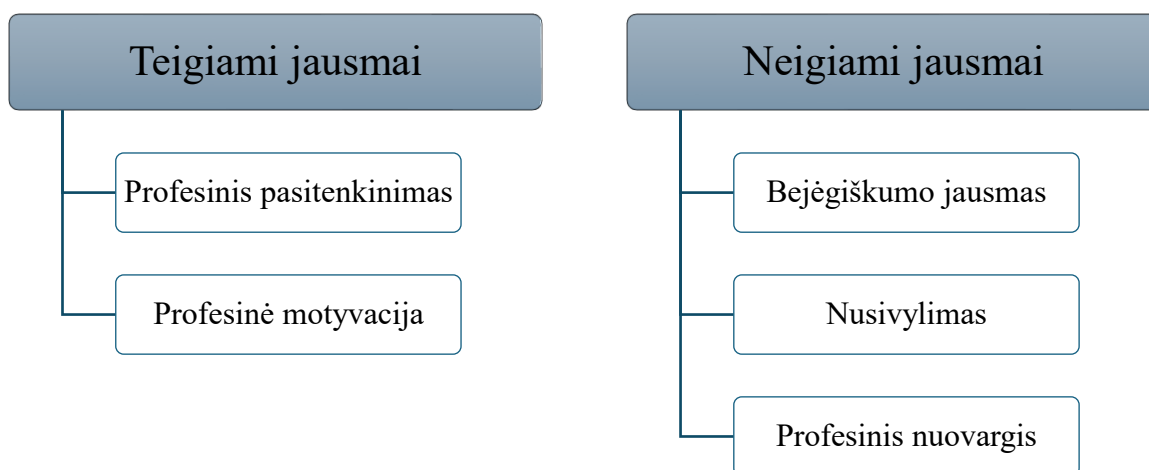
13 Pav. Socialinių darbuotojų patirtimi, sėkmingo, psichikos negalią turinčių asmenų socialinės globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo proceso požymiai

Tyrimo duomenys parodė, kad vienas iš sėkmingo ugdymo požymių yra tai, jog paslaugų gavėjas pradeda labiau tikėti savo galimybėmis, didžiuojasi savimi ir drąsiau imasi veiksmų savarankiškai: „...Šiuo metu paslaugų gavėjas yra sustiprėjęs tiek, kad gali apsipirkti pats...“ (S1), „...kartu su tuo praktiniu įgūdžiu augo ir jos pasitikėjimas savimi...“, „...paslaugų gavėja pati labai didžiavosi savimi...“ (S4). Taip pat socialiniai darbuotojai akcentavo pokytį matomą kasdienėje veikloje, kai asmuo geba pats apsipirkti, aktyviau įsitraukia į užimtumo veiklas, dažniau imasi iniciatyvos: „...Šiuo metu paslaugų gavėjas yra sustiprėjęs tiek, kad gali apsipirkti pats...“ (S1), „...Po truputį jis pradėjo labiau įsitraukti - pats išvažiuodavo į kiemą, vėliau pradėjo dalyvauti

užimtumo veiklose...“ (S6). Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo sėkmė pasireiškia ne tik praktinių gebėjimų augimu, bet ir gyvenimo kokybės pokyčiais. Apklausti socialiniai darbuotojai pastebi, paslaugų gavėjų gyvenimo kokybės pagerėjimą, kai paslaugų gavėjai patys pamato savo galimybes, labiau pasitiki savimi, jaučia pasididžiavimą savo pasiekimais, o kai kuriais atvejais net pradeda galvoti apie darbą ar sėkmingai įsidarbina. Tai rodo, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas turi reikšmingą poveikį ne tik kasdienei veiklai, bet ir bendram žmogaus savęs vertinimui bei socialinei integracijai: „...Jai tai buvo ne tiesiog skalbimas, ji pamatė, kad gali kažką padaryti savarankiškai...“ (S4), „...Didžiausias rezultatas – jo pačio pasididžiavimas savimi...“ (S5), „...stiprėjant fizinei būklei ir pasitikėjimu savimi, jis vis dažniau bandė atsistoti, judėti su pagalba...“, „...matėsi didžiulė vidinė kova ir noras įrodyti sau, kad gali daugiau...“, „...Didžiausias asmenybės lūžis įvyko tada, kai jis pradėjo galvoti apie darbą...“, „...Galiausiai jis įsidarbino ir jam puikiai sekėsi...“ (S6).

3.2.3. Socialinių darbuotojų patirtys, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius, socialinės globos namuose

Atliekant kokybinį tyrimą ir siekiant išsiaiškinti socialinių darbuotojų patirtis, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, svarbus aspektas yra socialinio darbuotojo patiriami jausmai. Tyrimo dalyvių buvo prašyta papasakoti apie jiems labiausiai įsiminusį sėkmingo ir nesėkmingo paslaugų gavėjo savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo atvejį. Tokiu būdu buvo išgrynintos dvi kategorijos: teigiami ir neigiami socialinių darbuotojų patiriami jausmai savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese (14 pav.; 12 lentelė prieduose).

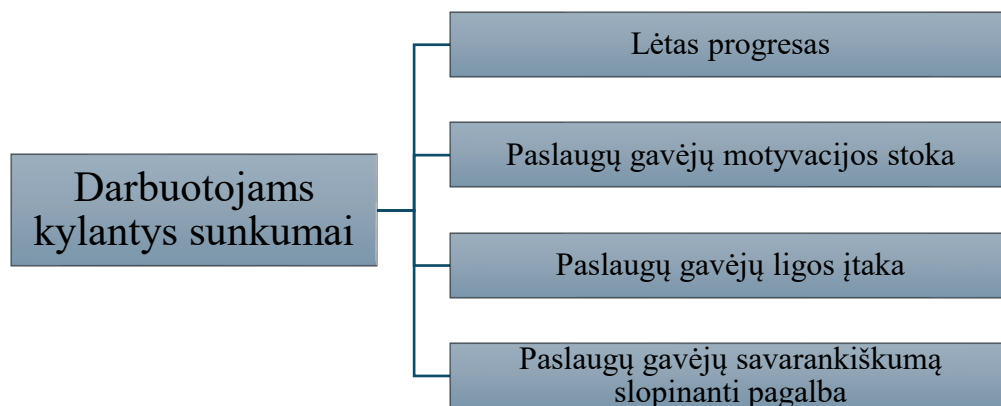
14 Pav. Socialinių darbuotojų patiriami jausmai savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese

Tyrimo duomenys parodė, kad teigiami jausmai pirmiausia siejami su profesiniu pasitenkinimu. Socialiniai darbuotojai pabrėžė, kad pastebimas paslaugų gavėjo pokytis ar pasiektas rezultatas suteikia jų darbui prasmę, parodo įdėtų pastangų reikšmingumą ir leidžia jausti pasitenkinimą savo

profesine veikla: „...Kai pamatai, kad jis jau bent truputį pradeda suprasti...Tada jauti, kad tas darbas turi prasmę...“ (S2) „...Tokie dalykai tikrai palieka didelį įspūdį, nes matai, kad darbas duoda rezultatą...“ (S3), „...Tokie atvejai primena, dėl ko šitas darbas yra prasmingas...“ (S4), „...Man tai buvo labai prasminga patirtis, nes priminė, kad galiu prisidėti prie žmogaus pokyčių gyvenime...“ (S5). Teigiamos patirtys stiprina socialinių darbuotojų motyvaciją ir įkvepia tolimesniam darbui: „...tai motyvuoja tęsti darbą ir leidžia matyti įdėtų pastangų prasmę...“ (S1), „...Džiaugiausi kartu su žmogumi...“, „...jos įkvepia tolimesniam darbui...“ (S6).

Tuo tarpu neigiami jausmai atsiskleidė per socialinių darbuotojų patiriamą bejėgiškumo jausmą. Tyrimo dalyvius bejėgiškumas apima tuo metu, kai jie nemato norimo rezultato ar pokyčio: „...tokiose situacijose tikrai jautiesi bejėgis...“ (S2), „...Tai sukėlė bejėgiškumo jausmą, nes įdedi daug darbo, bet rezultatai nyksta...“ (S5), „...Atrodė, kad įdėtas darbas neduoda apčiuopiamo rezultato...“, „...Ypač sunku kai jautiesi padaręs viską, ką gali, bet pokyčio nesimato...“ (S6). Apklausti specialistai išsako patiriantys ir nusivylimą, kai paslaugų gavėjai nepriima jų pagalbos: „...stengiesi, ieškai būdų, siūlai sprendimus, bet žmogus jų tiesiog nepriima...“, „...aišku, atsiranda ir nusivylimo, ir tokio vidinio liūdesio...“, „...norisi padėti, bet matai, kad ne visada pavyksta taip, kaip norėtum...“ (S2), „...Emociškai tai yra sudėtinga - jautėsi nusivylimas, bejėgiškumas...“ (S6). Dalis apklaustųjų minėjo ir nuovargio pasireiškimą. Jų praktikoje pasitaikė situacijų, kurių metu specialistams kyla abejonių savo darbo veiksmingumu, jie jaučia vidinę įtampą: „...būna ir tokių situacijų, kurios labiau palieka sunkumo jausmą...“ (S2), „...tai kartais kelia nuovargį ir vidinių abejonių, ar darai pakankamai...“ (S5), „...tai kartais kelia nuovargį ar vidinę įtampą...“ (S6). Tyrimo duomenys leidžia teigti, kad socialinio darbo praktikoje emociniai išgyvenimai yra dvilypiai: sėkmės atvejai stiprina socialinių darbuotojų profesinį pasitenkinimą ir motyvaciją, o nepasiekti rezultatai kelia nuovargį ir sudėtingus išgyvenimus.

Analizuojant tyrimo metu gautus rezultatus buvo atskleisti socialiniams darbuotojams dažniausiai kylantys sunkumai savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo proceso metu. Nagrinėjant socialinių darbuotojų interviu atsakymus buvo išskirtos keturios subkategorijos: lėtas progresas, paslaugų gavėjų motyvacijos stoka, paslaugų gavėjų ligos įtaka, paslaugų gavėjų savarankiškumą slopinanti pagalba (15 pav.; 13 lentelė prieduose).

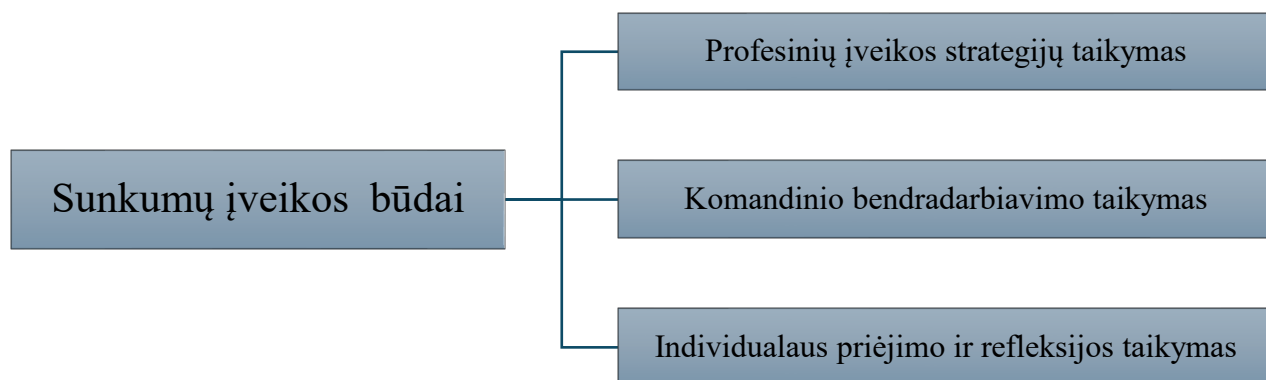

15 Pav. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius

Interviu metu surinkti duomenys parodė, kad vienas dažniausiai specialistų minimų sunkumų yra lėtas progresas. Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad pažanga šiame procese dažnai yra netolygi ir dažnu atveju kintanti. Toks nepastovumas reikalauja daug kantrybės ir kelia įtampą dėl lėtai matomų rezultatų: „...Vieną dieną atrodo, kad jau pavyko, kad žmogus suprato, kažką prisiminė, gal net padarė savarankiškai, o kitą dieną vėl atrodo, kad viską reikia pradėti nuo pradžių...“, „...Kartais net atrodo, kad žengi vieną žingsnį į priekį ir du atgal...“, „...įdedi daug pastangų, daug emocijų, o rezultatas ne visada matomas greitai...“ (S2), „...Tokiose situacijose tikrai reikia daug kantrybės, nes greito rezultato nėra...“ (S4), „...Taip pat sudėtinga, kai progresas labai lėtas...“ (S5). Tyrimo dalyviai taip pat išskyrė klientų motyvacijos stoką, kaip kliūtį, su kuria tenka susidurti savo darbo praktikoje: *motyvacijos stoka, ligos paūmėjimai, pasyvumas ir kartais agresyvus ar manipuliatyvus elgesys...*“ (S5), „...labiausiai trukdė būtent priklausomybė ir vidinės motyvacijos stoka...“, „...Dažniausiai susiduriu su motyvacijos stoka, emocinės būklės svyravimais ir baime suklysti...“ (S6). Iš apklaustų socialinių darbuotojų atsakymų matyti, kad dar vienas sunkumas, su kuriuo jie susiduria yra paslaugų gavėjų ligos įtaka. Specialistai teigia, kad sunkumų kelia nestabili jų paslaugų gavėjų būklė ir ne visuomet klientų pažanga yra nuosekli būtent dėl pablogėjusios sveikatos būklės: „...dėl nestabilios būklės visi pasiekimai būdavo laikini...“, „...Labiausiai trukdė ne motyvacijos stoka, o ligos eiga...“ (S5), „...sunkumų kelia tai, kad pažanga ne visada yra nuosekli - būna laikotarpiai kai viskas sekasi, o po to atsiranda regresija dėl pablogėjusios savijautos...“ (S6). Dalis tyrime dalyvavusių socialinių darbuotojų teigia, kad jiems sunkumų kelia paslaugų gavėjų savarankiškumą slopinanti pagalba. Tyrimo duomenys parodė, kad pernelyg didelė darbuotojų globa ar įprotis atlikti veiksmus už paslaugų gavėją gali trukdyti savarankiškumo ugdymui, o paslaugų gavėjas tampa priklausomas nuo pagalbos: „...dažnai apsunkinamas darbuotojų įpročio padaryti už žmogų, nes tai greičiau ir paprasčiau...“, „...nepasitikėjimas paslaugų gavėjo gebėjimais...“ (S1), „...Jei darbuotojai viską padaro už žmogų, savarankiškumas natūraliai neauga...“ (S6).

Tyrimo metu nagrinėjant socialiniams darbuotojams kylančius sunkumus, ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius asmenims su psichine negalia socialinės globos namuose, išryškėjo ir kylančių

sunkumų įveikos būdai, kuriuos socialiniai darbuotojai taiko savo darbinėje veikloje. Iš tyrimo metu gautų duomenų buvo išskirtos tris sunkumų įveikos subkategorijos: profesinių įveikos strategijų taikymas, komandinio bendradarbiavimo taikymas, individualaus priėjimo ir refleksijos taikymas (žr. 16 pav.; 14 lentelė prieduose).

16 Pav. Sunkumų, kylančių ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius, įveikos būdai

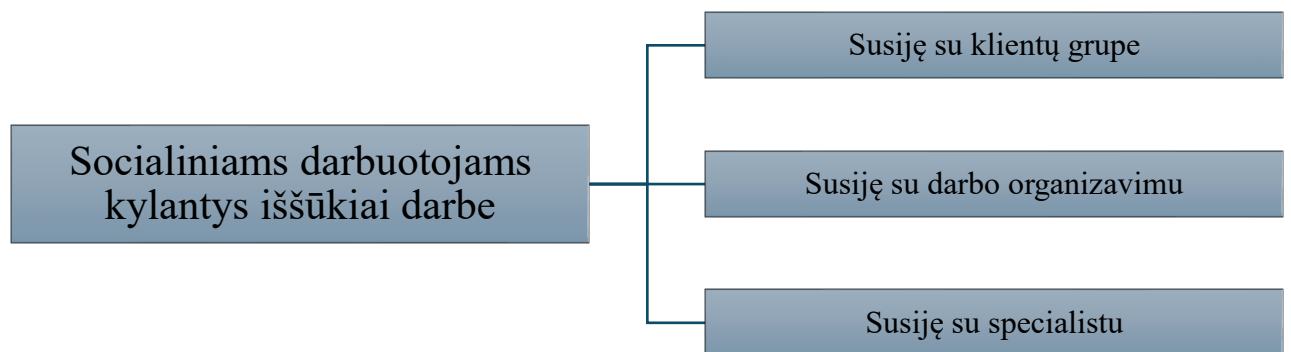
Tyrimo metu nustatyta, kad siekiant išvengti kylančių sunkumų socialiniai darbuotojai, kaip vieną iš įveikos būdų įvardina profesinių įveikos strategijų taikymą. Darbuotojai pabrėžė, kad šiame procese svarbu taikyti įvairias priemones ir metodus, kelti realiai pasiekiamus tikslus: „...*buvo išbandyta daug priemonių...*“ (S1), „...*šiam darbe negalima tikėtis greito rezultato...*“, „...*Reikia daug kantrybės ir tikėjimo tuo, ką darai...*“ (S2), „...*sunkumus stengiamės įveikti taikydami įvairius metodus...*“, „...*Man atrodo, kad tokiose situacijose labai svarbu nepasiduoti, išlikti kantriam...*“ (S4), „...*padeda kantrybė, nuoseklumas...*“ (S5), „...*Keliu mažus, realiai pasiekiamus tikslus...*“ (S6). Tyrimo dalyvių atsakymai rodo, kad sunkumus įveikti socialiniams darbuotojams padeda nuoseklus, kantrus, ilgalaikis darbas.

Apklausti socialiniai darbuotojai nurodo, kad sprendžiant kylančius sunkumus taiko komandinį bendradarbiavimą. Apklausos dalyviai akcentuoja, kad sudėtingose situacijose sprendžiamos bendradarbiaujant su individualios priežiūros darbuotojais, socialiniai darbuotojai mini komandos narių palaikymo svarbą sudėtingose situacijose ir pabrėžia, kad numatytos pagalbos strategijos laikymasis padeda įveikti kylančius sunkumus savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese: „...*sprendžiame per pokalbius su individualios priežiūros darbuotojais...*“ (S1), „...*Kai yra kolegų palaikymas, kai visi laikosi panašios krypties, kai yra bendras supratimas, tada daug lengviau išlaikyti nuoseklumą...*“ (S2), „...*padeda kantrybė, nuoseklumas ir komandos palaikymas...*“ (S5), „...*labai svarbu, kad informacija apie žmogaus pažangą ar sunkumus būtų dalinamasi tarpusavyje...*“ (S6).

Tyrimo metu buvo atskleistas dar vienas socialinių darbuotojų taikomas sunkumų įveikos būdas – individualus priėjimas ir refleksija. Socialiniai darbuotojai pažymėjo, kad svarbu kūrybiškai ieškoti kiekvienam paslaugų gavėjui tinkamiausio pagalbos metodo, gebėti valdyti emocijas ir orientuotis į

mažus žingsnius. Taip pat reikšmingu sunkumų įveikos būdu įvardijama patirties refleksija ir pasitarimai su kolegomis: „...kūrybiškumas reikalingas ieškant priėjimo prie paslaugų gavėjo, ieškant individualiai kiekvienam tinkamo pagalbos metodo....“ (S4), „...Stengiuosi išlaikyti stabilų santykį su paslaugų gavėju, nepasiduoti emocijoms ir orientuotis į mažus žingsnius. Taip pat padeda patirties refleksija ir pasitarimai su kolegomis...“ (S5). Tai leidžia teigti, kad sėkminga sunkumų įveika grindžiama ne tik profesiniu veikimu ir komandiniu bendradarbiavimu, bet ir gebėjimu lanksčiai prisitaikyti prie individualios situacijos bei reflektuoti savo profesinę patirtį.

Atliekant tyrimą buvo svarbu išsiaiškinti su kokiais iššūkiais savo profesinėje veikloje susiduria socialiniai darbuotojai, kadangi darbo aplinkoje kylantys iššūkiai gali įtakoti specialisto savijautą bei patį darbą. Analizuojant tyrimo rezultatus buvo išskirtos trys socialiniams darbuotojams kylančių iššūkių subkategorijos: susiję su klientų grupe, susiję su darbo organizavimu, susiję su specialistu (žr. 17 pav.; 15 lentelė prieduose).

17 Pav. Socialinių darbuotojų darbe kylantys iššūkiai

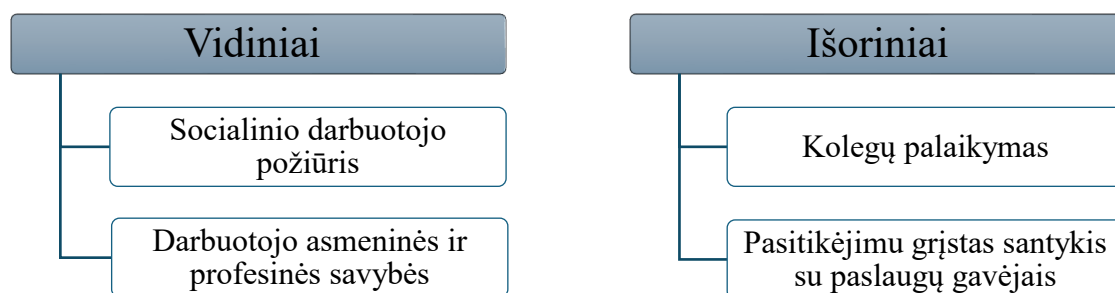
Analizuojant tyrimo duomenis matome, kad socialiniai darbuotojai išskiria iššūkius susijusius su savo klientų grupe. Kaip iššūkį specialistai vertina nemotyvuotų, nesistengiančių ar nenorinčių įsitraukti į įgalinimo procesą klientų grupę, darbas su kuriais jiems kelia emocinius iššūkius: „...vienas didžiausių iššūkių yra tie paslaugų gavėjai, kurie iš esmės galėtų daugiau, tačiau dėl motyvacijos stokos, nenoro, negalios, žalingų įpročių ar anksčiau gyvento gyvenimo būdo nenori įsitraukti į įgalinimo procesą. ...“, „...ne visi paslaugų gavėjai yra motyvuoti ir nori atkurti ar ugdyti savo savarankiškumo įgūdžius...“ (S4), „...dažniausiai su emociniais iššūkiais - paslaugų gavėjų nuotaikų svyravimais, krizėmis, kartais agresyvesniu ar labai uždaru elgesiu....“, „...sudėtinga, kai matai, kad žmogus galėtų gyventi savarankiškiau, bet pats nededa pastangų arba jam trukdo priklausomybės, ligos, paūmėjimai...“ (S6).

Atliekant tyrimo duomenų analizę, išryškėjo socialinių darbuotojų iššūkiai susiję su darbo organizavimu. Apklausoje dalyvavę socialiniai darbuotojai kaip iššūkį vertina neapibrėžtumą darbe, baimę dėl kontrolės ar patikrinimų, bendro palaikymo iš komandos ar vadovybės trūkumą, nevienodą darbuotojų požiūrį, didelius darbo krūvius bei laiko stoką tiesioginiam darbui su žmogumi: „...baimė dėl kontrolės bei patikrinimų...“ (S1), „...Didžiausias sunkumas, man atrodo, ir yra tas

nepastovumas...“ , „...Darbuotojas ateina į darbą nežinodamas, kaip klostysis diena...“ (S2), „...kai trūksta bendro palaikymo iš komandos ar vadovybės...“ , „...Jeigu nėra vieningo požiūrio, tada labai sunku kažką pasiekti...“ , „...jeigu vienas darbuotojas reikalauja, o kitas tą patį leidžia, paslaugų gavėjas labai greitai tai pajunta, ir tada visas ugdymas pasidaro nenuoseklus. ...“ , „...Krūviai dideli, grupės nemažos, ir net savarankiškesniems paslaugų gavėjams vis tiek dažnai reikia palydėjimo, pagalbos, priminimo ...“ , „...norėtusi daugiau būti tiesiogiai su žmogumi, bet dalį laiko tenka skirti kitiems darbams...“ , „...labai svarbu, kad komandoje būtų tarpusavio palaikymas...“ (S3). Tyrimo dalyviai pabrėžė, kad kai komandoje nėra vieningos krypties, ugdymo procesas tampa nenuoseklus ir tampa sudėtingiau pasiekti užsibrėžtus tikslus. Taip pat išryškėjo, kad didelis paslaugų gavėjų skaičius ir papildomos užduotys riboja galimybes skirti pakankamai dėmesio individualiam darbui.

Analizuojant tyrimo duomenis išskirta dar viena socialinių darbuotojų praktikoje kylančių iššūkių forma – tai su specialistu susiję iššūkiai. Socialiniai darbuotojai išsakė, kad darbe kylančios situacijos asmeniškai jiems, kaip specialistams, sukelia iššūkių patiriant nusivylimą, nuovargį ir negebėjimą atsiriboti nuo neigiamų jausmų: „...turi pripažinti, kad ne viską įmanoma kontroliuoti...“ , „...Tai kelia nusivylimą, ypač kai atrodo, kad pastangos neduoda laukiamo rezultato...“ , „...kartais mintys apie sudėtingas situacijas „keliauja“ namo ...“ , „...darbas reikalauja nuolatinės refleksijos...“ (S2), „...nuolatinis iššūkis ieškoti naujų būdų, metodų ir priėjimų, kaip žmogų paskatinti ...“ , „...Man asmeniškai tai yra kantrybės išbandymas, nes norisi matyti didesnę žmogaus įsitraukimą ir pažangą ...“ (S4), „...iššūkis išlaikyti motyvaciją, kai progresas lėtas...“ , „...emocinis krūvis, atsakomybė už žmones ir kartais ribotos galimybės padėti tiek, kiek norėtusi...“ (S5).

Analizuojant tyrimo metu gautus duomenis, išryškėjo, dvi pagrindinės kategorijos veiksnių, kurie padeda socialiniams darbuotojams įveikti savo darbo praktikoje kylančius iššūkius: vidiniai ir išoriniai veiksniai (18 pav.; 16 lentelė prieduose).

18 Pav. Socialinių darbuotojų darbe kylančių iššūkių įveikos veiksniai

Apklaustų socialinių darbuotojų atsakymai nurodo, kad įveikti profesinėje veikloje kylančius iššūkius jiems padeda jų pačių asmeninės ir profesinės savybės. Specialistai išskiria kantrybės, empatijos įtaką iššūkių įveikai, taip pat, apklaustieji nurodė ir profesinių savybių svarbą, jų nuomone

iššūkių įveikai padeda gebėjimas nusistatyti ribas, gebėjimas bendrauti su paslaugų gavėjų grupe: „...Reikia daug kantrybės ir tikėjimo tuo, ką darai...“ (S2), „...labai didelę reikšmę turi darbuotojo žinios, kaip bendrauti su asmenimis, turinčiais psichinę negalią...“ „...labai svarbi empatija, kantrybė, nediskriminuojantis požiūris, pagarba žmogaus orumui ir pagarbus elgesys su pačiu asmeniu. ...“ (S4), „...išmokė daugiau kantrybės, empatijos ir ribų nusistatymo...“ (S5). Tyrimo dalyviai taip pat mini ir paties darbuotojo požiūrio svarbą į kylančius iššūkius. Specialistų nuomone savo profesinėje veikloje svarbu pastebėti teigiamus pokyčius, rūpintis savo emocine savijauta bei mokytis atsiriboti nuo sudėtingų situacijų ir reflektuoti savo profesinę patirtį: „...pirmiausia darbuotojo požiūris...“, „...svarbu matyti ne tik tai, kas nepavyko, bet ir tuos mažus pokyčius...“ (S2), „...darbas augina kaip specialistą ir kaip žmogų, bet reikalauja nuolatinio rūpinimosi savimi, labiau net iš psichologinės pusės, po įtempto darbo stengiuosi atsiriboti nuo jo, nors kartais nelabai pavyksta, bet tai manau labai svarbu, kad neperdegti...“ (S5), „...tenka mokytis atsiriboti, nepersinešti visų situacijų į asmeninį gyvenimą...“ (S6), „...labai svarbi komandos parama ir savirefleksija...“ (S6).

Analizuojant socialinių darbuotojų interviu atsakymus buvo išskirti ir išoriniai veiksniai, kurie padeda įveikti kylančius iššūkius. Socialinių darbuotojų požiūriu, jiems padeda kolegų palaikymas ir bendro požiūrio formavimas su kolegomis, tokiu būdu skatinant darbo nuoseklumą, ko pasėkoje mažėja įtampa darbe: „...Kai yra kolegų palaikymas, kai visi laikosi panašios krypties, kai yra bendras supratimas, tada daug lengviau išlaikyti nuoseklumą...“ (S2), labai svarbu, kad komandoje būtų tarpusavio palaikymas. Kai kolegos sutaria, padeda vieni kitiems ir laikosi bendros krypties, tada ir įtampos mažiau (S3), „...Labiausiai padeda stipri komanda ir aiški struktūra...“ (S5). Socialinių darbuotojų atsakymuose išryškėjo ne tik santykio su kolegomis įtaka profesinėje veikloje kylančių iššūkių įveikai, tuo pačiu specialistai mini ir pasitikėjimu grįsto santykio su paslaugų gavėjais. Tyrimo dalyvių nuomone pasitikėjimu grįstas, žmogiškas santykis su paslaugų gavėju stiprina bendradarbiavimą ir leidžia veiksmingiau įveikti profesinius iššūkius: „...Jeigu darbuotojas tiki žmogumi, nepasiduoda po pirmos nesėkmės, tada ir pats darbas vyksta kitaip...“ (S2), „...labai svarbus žmogiškas santykis – pasitikėjimas tarp darbuotojo ir paslaugų gavėjo...“ (S5).

Apibendrinant galima teigti, kad socialinių darbuotojų patirtis, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, yra daugialypė, emociškai intensyvi ir reikalaujanti nuolatinio profesinio įsitraukimo. Tyrimas atskleidė, kad šiame procese socialiniai darbuotojai patiria tiek teigiamus, tiek neigiamus jausmus. Teigiami išgyvenimai siejami su profesiniu pasitenkinimu, darbo prasmingumo pajautimu ir motyvacija, atsirandančia matant paslaugų gavėjų pažangą. Tuo tarpu neigiami jausmai pasireiškia bejėgiškumu, nusivylimu ir nuovargiu, kai rezultatai yra lėti, nepastovūs arba visai nematomi.

Tyrimo rezultatai parodė, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese socialiniai darbuotojai dažniausiai susiduria su lėtu progresu, paslaugų gavėjų motyvacijos stoka, ligos įtaka ir savarankiškumą slopinančia pagalba. Šiems sunkumams įveikti taikomos profesinės įveikos strategijos, komandinis bendradarbiavimas bei individualus priėjimas ir refleksija. Be to, tyrimas atskleidė ir platesnius socialinių darbuotojų darbe kylančius iššūkius, susijusius su klientų grupe, darbo organizavimu ir pačiu specialistu. Nustatyta, kad šių iššūkių įveikai svarbūs tiek vidiniai veiksniai – darbuotojo požiūris, asmeninės ir profesinės savybės, tiek išoriniai veiksniai – komandos palaikymas, ir pasitikėjimu grįstas santykis su paslaugų gavėju. Taigi galima teigti, kad sėkmingas savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas priklauso ne tik nuo taikomų metodų, bet ir nuo socialinio darbuotojo emocinio atsparumo, profesinės kompetencijos bei palaikančios darbo aplinkos.

3.3.Diskusija

Mokslinės literatūros analizė atskleidė, kad asmenims su psichikos negalia savarankiško gyvenimo įgūdžiai ir jų ugdymas yra itin reikšmingi. Mokslininkai savarankiško gyvenimo įgūdžius vertina kaip neatsiejamą kokybiško gyvenimo elementą (Kreivienė, Vačiulienė, 2013), kuris tiesiogiai veikia ne tik asmens pasitenkinimą gyvenimu ir orumą (Gerami, ir kt., 2015), bet ir daro teigiamą poveikį psichinei sveikatai (Padmanaban ir Premraj, 2017). Socialinių įgūdžių atkūrimas ir jų tobulinimas yra vienas svarbiausių socialinių paslaugų teikėjų uždavinių (Raudeliūnaitės, Buškevičiūtės, 2014), o ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius, asmenims su psichine negalia, socialinės globos namuose esminį vaidmenį atlieka socialiniai darbuotojai, kurie yra atsakingi už pirminio vertinimo atlikimą, veikslų planavimą bei paslaugų organizavimą, darbo su paslaugų gavėju strategijų ir metodų parinkimą bei pagalbos veiksmingumo vertinimą (Monisha, 2017). Todėl šiame tyrime buvo siekiama išsiaiškinti socialinių darbuotojų patirtis, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose. Tuo tikslu buvo apklaustos 6 socialiniai darbuotojai, kurių darbo socialinės globos namuose patirtis leido analizuojamus aspektus įvertinti iš įvairių perspektyvų.

Interviu su socialiniais darbuotojais metu buvo užsibrėžta aptarti tris temas. Pirmosios temos klausimai buvo siejami su *socialinio darbo specifika dirbant su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose*. Kokybinio tyrimo dalyviai – socialiniai darbuotojai – įvardijo socialinio darbo su psichikos negalią turinčiais asmenimis, ypatumus. Jų nuomone tai yra darbas pasižymintis socialinio darbuotojo funkcijų įvairove, tuo pačiu nustatyta, kad socialinio darbuotojo veiklai būdingas neapibrėžtumas, todėl itin svarbus tampa specialisto gebėjimas lanksčiai reaguoti į besikeičiančią situaciją, prisitaikyti prie paslaugų gavėjo sveikatos būklės, savarankiškumo lygio ir poreikių pokyčių, bei nuolat stebėti ir vertinti pagalbos procesą. Autorės Adomaitienė ir Balčiūnienė (2017) taip pat išsako socialinio darbo socialinių paslaugų sektoriuje daugiafunciškumą, teigdamos,

kad specialistų veikla apima įvairias tarpusavyje susijusias kryptis pradedant nuo situacijos vertinimo, planavimo, prevencijos iki kasdienių buities klausimų sprendimo. Socialinį darbą, su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose, apklausti specialistai sieja su individualizuotu požiūriu į kiekvieną paslaugų gavėją. Socialiniai darbuotojai savo veikloje turi atsižvelgti į kiekvieno paslaugų gavėjo individualius poreikius tiek planuojant darbą su jais, tiek jau teikiant paslaugas, kadangi klientų poreikiai keičiasi priklausomai nuo jų emocinės ar sveikatos būklės. Tą patį konstatuoja ir Vasilakopoulou (2022), pasak autorės siekiant padėti spręsti konkretaus asmens problemas turi būti individualiai atsižvelgta į jo poreikius, pageidavimus, prioritetus bei gyvenimo kokybės ypatumus. Dirbant su psichine negalią turinčiais asmenimis, socialinės globos namuose, lankstumas svarbus ir bendraujant bei komunikuojant su paslaugų gavėjais. Specialistai tinkamo komunikacijos su paslaugų gavėjais būdo parinkimo reikšmingumą sieja su tolimesnio bendravimo su paslaugų gavėju kokybe bei jo emociniu saugumu. Pasak tyrimo dalyvių, bendravimas su socialinės globos namų paslaugų gavėjais turi būti ypatingai apgalvotas, nes netinkamai parinktas žodis ar netinkama specialisto reakcija gali įtakoti tolimesnį darbą su paslaugų gavėju. Pasak Mačiulio ir kt. (2015) psichinė liga sutrikdo asmens suvokimą, emocijas, valią, pažinimą, intelektą, sukelia asmenybės pakitimų ko pasėkoje asmeniui kyla funkcionavimo bendruomenėje problemų. Nemažiau reikšmingomis tyrimo dalyviai įvardino ir asmenines socialinio darbuotojo savybes. Specialistų teigimu, jų darbe svarbi kantrybė, empatija, profesionalumas, nuoseklumas, stabilumas ir gebėjimas greitai reaguoti į kintančias situacijas.

Empirinio tyrimo metu paaiškėjo, jog paslaugų gavėjų psichinė būklė dažnu atveju daro lemiamą įtaką darbo planavimui. Planuojant pagalbos procesą specialistai atsižvelgia į paslaugų gavėjų diagnozę, psichikos būklę, savarankiškumo lygį, asmeninius gebėjimus, socialinę situaciją ir ankstesnes patirtis. Tai leidžia kiekvienam asmeniui parinkti individualų pagalbos ir darbo su juo būdą, atitinkantį jo poreikius bei funkcionavimo lygį. Individualių poreikių vertinimas numatytas Socialinės globos normų aprašo (2026) 4 priede (senyvo amžiaus asmenų ir suaugusių asmenų su negalia ilgalaikės (trumpalaikės) socialinės globos normos, taikomos socialinės globos namams, stacionarinėms ilgalaikės priežiūros įstaigoms, grupinio gyvenimo namams ir bendro gyvenimo namams), kuriose apibrėžta, kad globos namuose paslaugos turi būti teikiamos tik individualiai įvertinus asmens poreikius. Tačiau pagalbos proceso planavimas, reikalauja lankstumo, nes jį dažnai tenka koreguoti atsižvelgiant į paslaugų gavėjų sveikatos būklės pokyčius, paūmėjimus ar emocinės būsenos svyravimus. Apklausti socialiniai darbuotojai išvelgia kad, dėl psichinės negalios, paslaugų gavėjams sudėtinga priimti ir suprasti informaciją. Dėl to specialistai savo darbo praktikoje, teikiant paslaugas, vertina, kaip asmuo reaguoja į pastabas, kaip suvokia užduotis, kaip mokosi naujų įgūdžių. Taigi galime matyti, kad paslaugų gavėjų psichinė būklė daro esminę įtaką socialinių darbuotojų darbo planavimui socialinės globos namuose.

Antrosios aptariamos temos klausimai buvo siejami su *psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybėmis globos namuose*. Empirinio tyrimo metu buvo išsiaiškinta, kad socialiniai darbuotojai savarankiško gyvenimo įgūdžius pirmiausia sieja su gebėjimu savarankiškai tvarkytis kasdienėje veikloje. Specialistai prie šio įgūdžio priskiria gebėjimą savarankiškai pasirūpinti savo asmenine higiena, susitvarkyti buityje, pasigaminti maistą, apsipirkti, susiplanuoti savo dieną ir gebėjimą pasirūpinti savimi ir savo aplinka. Panašiai, savarankiško gyvenimo įgūdžius savo tyrime išskyrė Yıldız ir Cavkaytar (2020), įvardinami kasdienio gyvenimo įgūdžius, socialinio gyvenimo įgūdžius ir pasirengimo įsidarbinimui įgūdžius. Specialistai taip pat išskiria ir socialinius bei komunikavimo įgūdžius, kurie susideda iš gebėjimo bendrauti su aplinkiniais, išsakyti savo poreikius, prisiimti atsakomybę, kreiptis pagalbos, jeigu jos prireikia. Taip pat specialistų išskiriamas gebėjimas palaikyti socialinius ryšius, spręsti konfliktus, žinoti visuotinai priimtinas elgesio normas. Socialiniai darbuotojai pabrėžia šių įgūdžių svarbą, nes, jų manymu, šie įgūdžiai leidžia asmenims su psichine negalia lengviau integruotis į bendruomenę. Lyginant gautus tyrimo rezultatus su kitų autorių įžvalgomis, galime matyti, kad tyrimo rezultatai iš dalies sutampa Yıldız ir Cavkaytar (2020) pateikiamu savarankiško gyvenimo įgūdžių skirstymu į kasdienio ir socialinio gyvenimo įgūdžius bei pasirengimo įsidarbinimui įgūdžius. Visgi įdomu, kad tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai neįvardijo pasirengimo įdarbinimui įgūdžių, kaip reikšmingos savarankiško gyvenimo įgūdžių srities. Galima daryti prielaidą, kad dėl tiriamųjų klientų grupės specifiškumo ši savarankiško gyvenimo įgūdžių sritis yra neaktuali.

Kokybinio tyrimo rezultatai atskleidė, kad socialiniams darbuotojams globos namuose dažniausiai savo paslaugų gavėjams tenka ugdyti kasdienes, finansinio raštingumo ir socialinius įgūdžius. Pastebėtina, kad savarankiškumo ugdymas socialinės globos namuose pirmiausia orientuotas į savarankišką kasdinių veiklų atlikimą. Kasdinių įgūdžių svarbą pabrėžia Berteotti ir Zorzi, (2025), kurie teigia, jog būtent baziniai kasdieniai gyvenimo įgūdžiai yra savarankiško gyvenimo pagrindas ir įtakoja asmens gyvenimo kokybę. Kaip vieną iš dažniausiai ugdomų įgūdžių specialistai įvardina finansų planavimo įgūdžius, tokius kaip apsipirkimo, pinigų planavimo, prekių pasirinkimo ir pinigų valdymo. Kaip vieną iš savarankiško gyvenimo pagrindų, finansų planavimo įgūdžius įvardina Barczak (2019), autoriaus teigimu bazinės finansinės žinios bei gebėjimas atlikti finansines operacijas, apsipirkti turi įtakos asmens savarankiškumui. Be to, tyrimo dalyviai išskyrė ir socialinių įgūdžių ugdymą, apimančią bendravimą, savo poreikių išsakymą, konfliktų sprendimą, tinkamą elgesį viešose vietose bei socialinių ryšių palaikymą. Taigi, galime pastebėti, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas socialinės globos namuose apima pagrindines asmens savarankiškumo sritis.

Tyrimo metu išaiškėjo, kad specialistai savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą laiko reikšmingu paslaugų gavėjams procesu. Specialistų nuomone savarankiško gyvenimo įgūdžiai įtakoja

psichikos negalią turinčių asmenų gyvenimo kokybę, savivertę bei socialinį funkcionavimą. Rezultatai sutampa su autorių, Gerami ir kt. (2015) požiūriu, kad savarankiško gyvenimo įgūdžiai svarbūs siekiant asmenų savarankiškumo, pasitikėjimo savimi ir savigarbos, o tai turi teigiamą poveikį ir asmenų psichinei sveikatai. Socialiniai darbuotojai pabrėžė, kad tokiu būdu mažinama ir priklausomybė nuo institucijos, kas yra ypatingai svarbu integruojant socialinės globos namų paslaugų gavėjus į visuomenę. Tyrėjai Gudžinskienė ir kt. (2017) taip pat išsako nuomonę, kad ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius, asmenims tampa lengviau integruotis į visuomenę, jie lengviau susidoroja su kasdienėmis gyvenimo problemomis. Tyrimas atskleidė, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas glaudžiai siejasi su žmogaus orumo stiprinimu. Socialiniai darbuotojai akcentavo, kad gebėjimas veikti savarankiškai ir priimti sprendimus padeda asmeniui jaustis visaverčiu, labiau pasitikėti savimi ir išlaikyti žmogišką orumą.

Tyrimo duomenys parodė, kad psichinė negalia daro reikšmingą įtaką paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo įgūdžiams. Specialistai pabrėžė, kad psichinė negalia dažnai įtakoja asmenų motyvaciją pradėti, tęsti ar užbaigti veiklą, o tai apsunkina ne tik naujų įgūdžių ugdymą, bet ir jau išmoktų veiksmų taikymą praktikoje. Taip pat apklausti specialistai įžvelgia ir planavimo sunkumų. Paslaugų gavėjams sunkiau planuoti savo dieną, nustatyti veiksmų seką, priimti sprendimus, numatyti pasekmes. Dėl to socialiniai darbuotojai pažymi aiškios dienos tvarkės svarbą paslaugų gavėjams. Taip pat išaiškėjo, kad psichinė negalia dažnai apsunkina informacijos suvokimą, įsisavinimą ir pritaikymą praktikoje, todėl socialiniams darbuotojams tenka dažniau kartoti informaciją, aiškinti veiksmus ir mokyti per praktiką. Specialistai pastebėjo, kad nestabili paslaugų gavėjų emocinė būklė, mažina jų socialinius įgūdžius, apsunkina emocijų kontrolę, didina baimę, apatiją ar nepasitikėjimą savimi, dėl ko žmogus vengia net tų veiklų, kurias galėtų atlikti savarankiškai. Panašias problemas nurodo ir Lapkauskienė (2004) aprašydama intelektinių (pojūčių, suvokimo, atminties, mąstymo, kognityvinės veiklos), emocinių (asmens reakcijos į jį veikiančius dirgiklius, jo santykio su supančia aplinka) ir valios (tikslingos žmogaus veiklos, siekiant įgyvendinti užsibrėžtą tikslą) procesų sutrikimus esant psichiniams sutrikimams. Galiausiai tyrimo duomenys atskleidė, kad psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžiams įtakos turi ir globos namų aplinka, nes pernelyg didelė darbuotojų globa bei veiksmų atlikimas už paslaugų gavėją silpnina jų motyvaciją ir mažina jau turimus įgūdžius. Panašias įžvalgas pateikia ir Barbara ir Callus (2025), teigiančios, jog pernelyg didelė globa didina savarankiško gyvenimo įgūdžių stoką, socialinę izoliaciją ir asmeninio laiko bei erdvės trūkumą.

Empirinio tyrimo metu išsiaiškinta, kad paslaugų gavėjų savarankiškumo lygio ir individualių ugdymo poreikių vertinimas vyksta įtraukiant komandos narius į šį procesą. Tai leidžia išsamiai įvertinti asmens situaciją. Individualaus asmens situacijos vertinimo svarba apibrėžiama Socialinių paslaugų kataloge (2026), kur nurodoma, jos asmens poreikiai turi būti vertinami, pasitelkiant visus

reikiamus specialistus. Taip pat socialiniai darbuotojai į asmens savarankiškumo ir ugdymo poreikių vertinimą įtraukia ir pačius paslaugų gavėjus. Apie visapusišką asmens poreikių vertinimą įtraukiant komandą bei patį paslaugų gavėją tvirtina ir autoriai Berteotti ir Zorzi (2025), jų manymu vertinimo procesas turėtų apimti skirtingas sritis, įskaitant funkcinius gebėjimus, socialinį dalyvavimą bei asmeninius siekius. Tyrimas parodė, kad vertinant paslaugų gavėjų savarankiškumą bei individualius ugdymo poreikius socialiniai darbuotojai savo praktikoje pasitelkia stebėjimą. Šis būdas leidžia specialistams išsamiau išsiaiškinti paslaugų gavėjų sugebėjimus kasdienėje veikloje, socialiniuose santykiuose. Socialiniai darbuotojai įžvelgia, kad šis būdas padeda, kai paslaugų gavėjas turi komunikacijos sunkumų.

Tyrimas atskleidė, kad kaip vieną iš veiksmingiausių būdų, ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius, specialistai išskiria praktinį mokymą. Tokiu būdu paslaugų gavėjas gali ne tik stebėti, kaip atliekamas konkretus veiksmas, bet gali ir pats jį atlikti, patirti sėkmę, sulaukti palaikymo bei mokytis per patirtį. Aktyvų praktinio mokymo taikymą galima sieti su tuo, kad socialiniai darbuotojai globos namuose dažniausiai ugdo kasdienius savarankiško gyvenimo įgūdžius, o būtent praktinis mokymas šiems įgūdžiams yra veiksmingiausias ir anot autorių Berteotti ir Zorzi (2025). Savo praktikoje socialiniai darbuotojai taiko ir individualų darbą su paslaugų gavėjais, ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius. Specialistai pabrėžė, kad tokiu būdu jie gali gėčiau atsižvelgti į paslaugų gavėjo poreikius, gebėjimus, mokymosi tempą. Dirbant individualiai socialiniai darbuotojai turi galimybę kantriai aiškinti, pakartoti tiek kartų, kiek reikia ir lanksčiai pritaikyti ugdymo procesą prie konkretaus žmogaus. Individualaus darbo naudingumą patvirtina ir mokslininkų Berteotti ir Zorzi (2025) įžvalgos, jog individualus darbas leidžia labiau atsižvelgti į asmeninius tikslus, vertybes ir poreikius. Taip pat Hubkova ir kt. (2024) pažymi, kad individualaus socialinio darbo metu socialinis darbuotojas skatina klientą pasitikėti savimi, mobilizuoja vidines jėgas ir kartu įvertina kliento problemos sprendimo galimybes. Taigi, pastebėtina, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas socialinės globos namuose grindžiamas praktiniu mokymu ir individualiu darbu, orientuotu į paslaugų gavėjo aktyvų įtraukimą, palaikymą ir jo asmeninių poreikių atliepimą. Specialistai pažymėjo, kad teigiamai paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą įtakoja palaikanti aplinka. Socialiniai darbuotojai daug laiko skiria bendravimui su paslaugų gavėjais, aiškinimui, motyvavimui, paskatinimui ir palaikymui. Specialistai pastebi, kad pozityvus skatinimas, mažų pasiekimų pastabėjimas, pagyrimai bei motyvaciniai pokalbiai stiprina paslaugų gavėjų pasitikėjimą savimi, didina jų motyvaciją bei skatina aktyviau įsitraukti į procesą. Taip pat darbuotojai įžvelgia, kad svarbu skatinti paslaugų gavėjus kuo daugiau veiksmų atlikti savarankiškai, sudarant jiems galimybes bandyti patiems ir mokytis. Savo veikloje specialistai vadovaujasi požiūriu, kad pagalba asmeniui nebūtų perteklinė ir jis galėtų išbandyti savo gebėjimus, palaipsniui stiprinant savarankiškumą.

Analizuojant tyrimo rezultatus buvo išskirti sėkmingą savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą atspindintys požymiai. Socialiniai darbuotojai pastebi, kad išmokę naujų įgūdžių paslaugų gavėjai tampa labiau pasitikintys savimi, didžiuojasi savo pasiekimais, ko pasekoje, jie drąsiau imasi veiksmų savarankiškai, tampa aktyvesni kasdienėje veikloje. Taip pat specialistai įžvelgia, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo sėkmė pasireiškia ir paslaugų gavėjų gyvenimo kokybės pokyčiais. Autorės Kreivinienė ir Vačiulienė (2013) taip pat psichikos negalią turinčių asmenų savarankiškumą sieja su gyvenimo kokybe. Autorių atlikto tyrimo rezultatai nurodo tiesioginę sąsają tarp asmenų gebėjimo atlikti veiklas savarankiškai bei jų patiriamo savarankiškumo jausmo ir pasitenkinimo gyvenimu. Tyrimo dalyviai taip pat įžvelgia, kad paslaugų gavėjai matydami savo pasiekimus, labiau pasitiki savimi ima pozityviau vertinti save, o toks pokytis pastūmėja asmenis ženklesnėms permainoms. Taigi galima teigti, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas turi reikšmingą poveikį ne tik žmogaus praktiniam savarankiškumui, bet ir jo savivertei, gyvenimo kokybei bei socialinei integracijai.

Trečiosios temos klausimai buvo siejami su siekiu išsiaiškinti *socialinių darbuotojų patirtis ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose*. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių procese socialiniai darbuotojai patiria tiek teigiamų, tiek neigiamų jausmų. Šie išgyvenimai siejasi su ugdymo proceso sėkme ir paslaugų gavėjų pasiektais rezultatais. Matomi paslaugų gavėjų pasiekimai, leidžia socialiniams darbuotojams aiškiau suvokti savo darbo reikšmingumą, suteikia pasitenkinimą profesine veikla ir motyvuoja tolesniam darbui. Tuo tarpu neigiami jausmai kyla tuomet, kai norimų rezultatų pasiekti nepavyksta, kai progresas yra menkas ar laikinas, arba kai paslaugų gavėjas nepriima siūlomos pagalbos. Neigiami išgyvenimai dažniausiai pasireiškia bejėgiškumu, nusivylimu ir nuovargiu. Dėl nesėkmingų situacijų darbuotojai pradeda abejoti savo darbo veiksmingumu ir kelia darbuotojams emocinius išgyvenimus.

Tyrimo metu pavyko išsiaiškinti, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese socialiniams darbuotojams kylantys sunkumai susiję su paslaugų gavėjų psichinės būklės pokyčiais ir motyvacijos stoka. Ko pasekoje procesas tampa lėtas ir netolygus. Taip pat kaip sunkumą socialiniai darbuotojai įvardino savarankiškumą slopinančią pagalbą. Dėl socialinės globos namų specifikos tai gana dažnai pasireiškianti problema, autoriai Barbara ir Callus (2025) socialinę globą vertina kaip savarankiško gyvenimo įgūdžius slopinantį veiksnį.

Tyrimo metu nustatytos, kylančių sunkumų įveikos strategijos atspindi specialistų įvardintus sunkumus, kuriuos socialiniai darbuotojai įveikia taikydami profesines įveikos strategijas. Specialistų nuomone tinkamai parinktas metodas, iškelti realūs ir pasiekiami tikslai, kantrybė, nuoseklus ir ilgalaikis darbas padeda nepasiduoti ir nusiteikti, kad matomų rezultatų gali tekti laukti ilgai. Taip pat sunkumų įveikai pasitelkiamas komandinis bendradarbiavimas, specialistai pažymi, kad kolegų

palaikymas, bendras požiūris ir dalijimasis informacija yra svarbu ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius paslaugų gavėjams socialinės globos namuose. Taip pat specialistai pažymėjo, kad būtina kūrybiškai ieškoti paslaugų gavėjui tinkamiausio pagalbos būdo, gebėti valdyti emocijas bei reflektuoti savo profesinę patirtį. Autoriai Hubkova ir kt. (2024) taip pat pabrėžia socialinių darbuotojų, dirbančių su asmenimis turinčiais psichinę negalią nuolatinės savišvietos, seminarų, psichoterapijos, supervizijų poreikį.

Ne tik savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese, bet ir socialinio darbo praktikoje socialiniams darbuotojams, dirbantiems globos namuose, kyla iššūkių, kurie tiesiogiai įtakoja specialistą ir jo darbo kokybę. Tyrimo metu paaiškėjo, kas socialiniai darbuotojai, dirbant socialinės globos namuose susiduria su iššūkiais susijusiais su paslaugų gavėjų grupe, kurie dažniausiai kyla dėl paslaugų gavėjų motyvacijos stokos, nuotaikų svyravimų, krizių, priklausomybių ar ligos paūmėjimų. Socialinio darbo specialistai įvardino, kad jie darbe susiduria su iššūkiais susijusiais su darbo organizavimu. Darbo neapibrėžtumas, kontrolės ir patikrinimų baimė, didelis darbo krūvis, laiko trūkumas tiesioginiam darbui su paslaugų gavėjais pasireiškia darbuotojų nusivylimu, emocine įtampa, padidėjusia atsakomybe. To pasėkoje išryškėjo poreikis reflektuoti savo patirtį, ieškoti naujų darbo metodų. Autoriai Hubkova ir kt. (2024) savo tyrime taip pat pažymi, kad socialinio darbo specialistams, dirbant su psichikos negalią turinčiais asmenimis profesinėje veikloje svarbu prisitaikymas, lankstumas, improvizaciniai gebėjimai. Tyrimo metu išaiškėjo, kad įveikti kylančius iššūkius socialiniams darbuotojams padeda pačių specialistų asmeninės ir profesinės savybės, tokios kaip kantrybė, empatija, profesinės žinios, gebėjimas nusistatyti ribas. Taip pat svarbus ir paties darbuotojo požiūris į kylančius sunkumus – specialistai įvardina, kad pozityvus požiūris sumažina įtampą kylant iššūkiams. Rūpestis savo emocine savijauta bei profesinės patirties refleksija taip pat padeda susidūrus su iššūkiais darbe. Ne mažiau svarbūs yra ir išoriniai veiksniai, padedantys įveikti iššūkius. Ypatingai svarbiu buvo įvardintas komandos palaikymas, bendras požiūris ir aiški darbo struktūra. Kolegų tarpusavio pagalba ir bendradarbiavimas mažina įtampą darbe ir padeda sėkmingiau įveikti iššūkius. Pasitikėjimų grįstas santykis su paslaugų gavėju, taip pat išryškėjo, kaip svarbus veiksnys sprendžiant iššūkius darbe. Pastebėtina, kad profesinių iššūkių įveika grindžiama asmeninių darbuotojo savybių bei kokybišku santykiu tiek su komandos nariais, tiek su paslaugų gavėjais.

Tyrimo rezultatai leidžia atsakyti š tyrimo pradžioje iškeltus klausimus: *Kaip paslaugų gavėjų psichikos negalia įtakoja savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą? Kaip socialiniai darbuotojai įgyvendina psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą socialinės globos namų kontekste, ir kokie veiksniai lemia šio proceso sėkmę?* Atsakant į pirmąjį klausimą, galima teigti, kad paslaugų gavėjų negalia tiesiogiai įtakoja savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą, kadangi socialiniams darbuotojams kylantys iššūkiai susiję būtent su paslaugų

gavėjų klientų grupės ypatumais: pasireiškiančia motyvacijos stoka, emocinės ir sveikatos būklių pokyčiais, informacijos suvokimo sunkumais, dėl to specialistams nuolat tenka susidurti su darbo nepastovumu ir emocine įtampa. Atsakant į antrąją klausimą, galima teigti, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra viena pagrindinių socialinių darbuotojų veiklos sričių socialinės globos namuose. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo pagrindą sudaro kasdienių įgūdžių ugdymas, tuo pačiu ugdamas ir socialinius bei finansinio raštingumo įgūdžius. Sėkmingą ugdymo procesą lemia tinkamai parinkti darbo metodai, nuoseklus į individualius poreikius orientuotas darbas bei palaikanti aplinka.

IŠVADOS

1. Atskleidus socialinio darbo specifiką, dirbant su psichikos negalią turinčias asmenimis socialinės globos namuose, nustatyta, kad darbas socialinės globos namuose pasižymi socialinių darbuotojų funkcijų įvairumu, reikalaujantis skirtingų vaidmenų derinimo, nuolatinio individualaus požiūrio į paslaugų gavėją, reikalauja įvairių darbuotojo asmeninių ir profesinių kompetencijų. Socialinis darbuotojas socialinės globos namuose ne tik teikia kasdienę pagalbą, bet ir vertina asmens poreikius, planuoja pagalbos procesą, ugdo savarankiško gyvenimo įgūdžius, tarpininkauja, konsultuoja, bendradarbiauja su kitais specialistais. Paslaugų gavėjų negalios pobūdis lemia socialinių darbuotojų lankstaus ir nuoseklaus darbo pobūdį, kad pagalba būtų pritaikoma prie kintančios asmens sveikatos ar emocinės būklės.

2. Išnagrinėjus asmenų, turinčių psichikos negalią, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybes globos namuose, konstatuotina, kad psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra viena svarbiausių socialinės globos namų veiklos krypčių, kadangi tiesiogiai įtakoja asmens gyvenimo kokybę, orumą, savivertę stiprina asmens galimybes aktyviau dalyvauti bendruomeniniame gyvenime. Socialinės globos namuose, pasitelkiant praktinio mokymo metodą, dažniausiai ugdomi kasdienės veiklos įgūdžiai, kurie yra asmens savarankiškumo pagrindas.

3. Ištyrus socialinių darbuotojų patirtis, ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, nustatyta, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra emociškai intensyvus procesas, kuriame darbuotojai patiria tiek profesinį pasitenkinimą, tiek nusivylimą ar nuovargį. Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas, socialinės globos namuose, yra ilgalaikis, individualizuotas ir komandinis procesas, kurio sėkmę lemia socialinio darbuotojo taikomi metodai, pasitikėjimu grįstas socialinio darbuotojo ir paslaugų gavėjo santykis bei darbuotojo kantrybė, empatija, profesinės kompetencijos, gebėjimas reflektuoti ir bendradarbiauti komandoje bei palanki organizacinė aplinka.

REKOMENDACIJOS

Socialiniams darbuotojams, dirbantiems su psichinę negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose:

1. Ugdant psichinę negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, taikyti individualizuotą požiūrį į kiekvieną paslaugų gavėją, aktyviai pasitelkiant praktinio mokymo metodą, sudarant galimybes paslaugų gavėjams mokytis per patirtį.
2. Reflektuoti savo profesinę patirtį asmeniškai, intervizijose bei supervizijose, siekiant išvengti perdegimo dėl kylančios emocinės įtampos.

Socialinės globos įstaigoms:

3. Mažinti darbo krūvius užtikrinant pakankamus žmogiškuosius resursus, kad socialiniai darbuotojai galėtų daugiau laiko skirti individualiam darbui su paslaugų gavėjais.
4. Aiškiai apibrėžti socialinių darbuotojų pareigas ir atsakomybę, mažinant neapibrėžtumą ir darbuotojų patiriamą stresą.

Būsimiems tyrėjams:

5. Plėtoti tyrimus, susijusius su psichinę negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymu socialinės globos namuose iš kito tyrimo lauko perspektyvos, pagal galimybes apklausiant paslaugų gavėjus.

LITERATŪRA

1. Adamczyk, M., Majewicz P. ir Wolny, J. (2023). Supporting the Development of Competences Necessary for the Independent Living of People With Profound Disorders of Intellectual Development: An Empirical Study. *Multidisciplinary Journal of School Education*, 12(24), 357–375. <https://doi.org/10.35765/mjse.2023.1224.17>.
2. Adomaitienė, J. & Balčiūnienė, R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogika*, 2017, 1 (8), 71-93.
3. Ahmadi, S., Bagher Safat, M., Farsi, F., Gerami, S. (2015). Life Skills Training and Its Effectiveness: A Systematic Review. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(2 S1), 385. Prieiga per internetą: <https://www.richtmann.org/journal/index.php/mjss/article/view/5911>
4. Barbara, A. F., Callus, A.-M. (2025). The Lived Experience of Empowerment and Overprotection on (In)dependent Living of Persons with Intellectual Disability. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 27(1), 431–444. <https://doi.org/10.16993/sjdr.1163>
5. Benkuskas, V. (2012). Psichikos sveikatos priežiūros terminų vartojimo teisiniame reglamentavime probleminiai aspektai. *Sveikatos politika ir valdymas*, Nr. 1 (4), 163-184.
6. Buginytė, A., Mačiulis, V. ir Mickienė, F. (2015). Sutrikusios psichikos asmenų subjektyviosios ir objektyviosios gyvenimo kokybės kintamųjų sąsajos. *Sveikatos mokslai/Health sciences*, 25(1), 90-100.
7. Borsboom, D. (2017). A network theory of mental disorders. *World Psychiatry*, 16 (1), 5–13. Doi: <https://doi.org/10.1002/wps.20375>
8. Cegarra, B., Cattaneo, G., Ribes, A., Solana-Sánchez, J., & Saurí, J. (2023). Independent living, emotional well-being, and quality of life in people with disabilities: the mediator role of self-determination and satisfaction with participation. *Frontiers in psychology*, 14, 1279014. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1279014>
9. *Darbingo amžiaus asmenų, kuriems pirmą kartą nustatytas sumažėjęs dalyvumo lygis, organizmo funkcijų sutrikimai*. (2026). Oficialios statistikos portalas. Prieiga per internetą: https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=68dd3780-8da6-4b70-b253-9099f044dd49#.
10. Declaration on the Rights of Mentally Retarded Persons. (1971). *Proclaimed by General Assembly resolution 2856 (XXVI)*. Geneva: United Nations Human Rights. Prieiga per internetą: <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/RightsOfMentallyRetardedPersons.aspx>.
11. Dembinskas A. (2003). *Psichiatrija*. Vilnius: UAB „Vaistų žinios“.
12. European Network on Independent Living. (2013). *Fact sheet: Independent Living*. Prieiga per internetą: <https://individualisedliving.com.au/wp-content/uploads/sites/3/2021/10/European-Network-on-Independent-Living-FACT-SHEET-Independent-Living.pdf>.

13. Flynn, S., Totsika, V., Hastings, R. P., Hood, K., Toogood, S., Felce, D. (2018). Effectiveness of Active Support for adults with intellectual disability in residential settings: Systematic review and meta-analysis. *Journal of applied research in intellectual disabilities : JARID*, 31(6), 983–998. <https://doi.org/10.1111/jar.12491>
14. *Gyventojų skaičius globos įstaigose ir savarankiško gyvenimo namuose pagyvenusiems žmonėms ir suaugusiems asmenims su negalia metų pabaigoje.* (2026). Oficialios statistikos portalas. Prieiga per internetą: [https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=9e487b84-9618-4b77-820b-5e8744f71dcd#/.](https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=9e487b84-9618-4b77-820b-5e8744f71dcd#/)
15. Gudžinskienė, V. ir Raudeliūnaitė, R. (2022). Vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymasis bendruomeniniuose vaikų globos namuose: vaikų patirčių analizė. *Pedagogika / Pedagogy*, 145(1), 233-257.
16. Gudžinskienė, V. ir Šurpik, J. (2017). Jaunuolių, turinčių proto negalią, savarankiškumo ugdymo(si) sėkmės kriterijai. *Socialinis darbas/Social work*. 15(1), 6-21.
17. Hubkova, S., Jarmoch, E., Weiss, E., Pala, G. (2024). Social Work foundations in mental Health Care – quantitative Research. *Clinical Social Work and Health Intervention*, Vol. 15 No. 6 2024
18. Mladenov, T., Bulic Cojocariu, I., Angelova-Mladenova, L., Kokic, N., & Goungor, K. (2023). Independent Living in Europe and Beyond: Past, Present, and Future (Special Issue Editorial). *International Journal of Disability and Social Justice*, 3(1), 4-23. <https://doi.org/10.13169/intljofdissocjus.3.1.0004>
19. Ifteni, P., Miron, A. A., Petric, P. S., Teodorescu, A., & Manea, M. C. (2025). A review of functionality assessment scales in schizophrenia. *Frontiers in psychiatry*, 16, 1640963. <https://doi.org/10.3389/fpsy.2025.1640963>
20. Individualios pagalbos poreikio klausimyno, nustatant dalyvumo lygį suaugusiems asmenims, pildymo metodinės rekomendacijos. 2023. Prieiga per internetą: https://anta.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2023/12/ykLjLU_3SY.pdf .
21. *Įsakymas dėl socialinių paslaugų katalogo patvirtinimo.* 2024/ Nr. A1-375. Prieiga per internetą < <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453/asr>> .
22. *Įsakymas dėl projekto „Nuo globos link galimybių: bendruomeninių paslaugų plėtra“ partnerių atrankos tvarkos aprašo patvirtinimo.* 2019/Nr. V-54. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d88e9ee0c83811e9a56df936f065a619?jfwid=>.
23. Yıldız, G., & Cavkaytar, A. (2020). Independent Living Needs of Young Adults with Intellectual Disabilities. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 11(2), 193-217. <https://doi.org/10.17569/tojq.671287>

24. Jacob, K. S., Thomas, E., ir Samuel, R. (2018). Instrumental Activities of Daily Living Dysfunction among People with Schizophrenia. *Indian journal of psychological medicine*, 40(2), 134–138. https://doi.org/10.4103/IJPSYM.IJPSYM_308_17
25. *Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencija ir jos Fakultatyvus protokolas*. 2006. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.335882>.
26. Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
27. Lapkauskienė, N. (2004). *Psichikos sveikatos sutrikimai ir slaugos pagrindai*. Vilnius: Vilniaus kolegija.
28. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas (2026) Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342/asr> .
29. Lietuvos Respublikos asmens su negalia teisių apsaugos pagrindų įstatymas (2026) Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2319/asr> .
30. Lietuvos Respublikos Konstitucija (2022). Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890> .
31. Lygybės Sąjunga. 2021-2030 m. neįgaliųjų teisių strategija (2021). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A52021DC010>
32. Monisha, S. (2017). Social work as a profession. *Research on Humanities and Social Sciences*, 7(17), 157–160. <https://www.iiste.org/Journals/index.php/RHSS/article/view/38527>
33. Moriarty, J., Baginsky, M. ir Manthorpe, J. (2015). Literature review of roles and issues within the social work profession in England. *Social Care Workforce Research Unit, King's College London*.
34. Myers, D.G. (2000). *Psichologija*. Poligrafija ir informatika.
35. Pučkienė, G. (2021). Pagalbos bendruomenėje psichosocialinę negalią turintiems asmenims poreikiai ir socialinio darbo atsakas. *Socialinis darbas. Patirtis ir metodai*. 28 (2), 63-111. Doi: <https://doi.org/10.7220/2029-5820.28.2.3>
36. Pūras, D., Šumskienė, E., Veniūtė, M. ir kt.. (2013). *Iššūkiai įgyvendinant Lietuvos psichikos sveikatos politiką: mokslo studija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
37. Plaušinitienė, A. ir Toliušytė, Ž. (2015). Vaikų, gyvenančių globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių raiška. *Studijos šiuolaikinėje visuomenėje*, 6(1), 130-140.
38. Raudeliūnaitė, R. ir Buškevičiūtė, E. (2014). Socialinių darbuotojų veiklos ypatumai teikiant socialines paslaugas sveikatos priežiūros įstaigose: socialinių darbuotojų patirties analizė. *Social Work*. 13. 204-220. 10.13165/SD-14-13-2-07.
39. Recommendation (818) on the situation of the mentally ill, (1977). *Parliamentary Assembly*. Prieiga per internetą: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=14852> .

40. Samašonok, K. (2013). Globos namuose gyvenančių vaikų ir paauglių savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas: pasiekimai, sunkumai, sprendimai. *Pedagogika / Pedagogy*, 110, 103-114.
41. Snieskienė, D. (2007). *Žmogaus teisės ir socialinis darbas: mokomoji priemonė*. Kaunas: VDU leidykla.
42. Socialinių paslaugų srities darbuotojų etikos kodeksas (2023) <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f596df101af111eeb233e8b04dc9bb3d?fbclid=IwAR1J4JmhPvGIGlYzcx93G3mPESlX-ikIIc4yBkv-opTVwO7yDeNJbY-PA>
43. SPECTRUM Centre for Independent Living. (2018). *What is 'Independent Living'?*. Prieiga per internetą: <https://spectrumcil.co.uk/wp-content/uploads/2018/02/ULO18-What-is-Independent-Living.pdf>
44. TLK-10-AM (2015). Sisteminis ligų sąrašas. Australijos modifikacija. TLK-10-AM ACHI/ ACS elektroninis vadovas. Prieiga per internetą: <http://ebook.vlk.lt/e.vadovas/index.jsp>
45. Vaikų laikinosios globos namai „Atsigręžk į vaikus“. *Našlaičių ir tėvų globos netekusių vaikų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo programa*. Vilnius, 2007.
46. Vasilakopoulou, S. (2022). TEACHING INDEPENDENT LIVING SKILLS INTELLECTUALLY DISABLED PEOPLE. *Conferencii*.
47. Zorzi, S., Dalmonego, C., De Vreese, L. P., ir Gomiero, T. (2023). Adult Independence Living Measurement Scale: Psychometric validation of a scale to estimate personal skills for independent living in people with intellectual and developmental disabilities. *Journal of intellectual disability research : JIDR*, 67(6), 560–572. <https://doi.org/10.1111/jir.13028>
48. Zorzi, S., ir Berteotti, L. (2025). Independent Living for Persons with Neurodevelopmental Disorders. In Understanding Developmental Disorders [Working Title]. *IntechOpen*. <https://doi.org/10.5772/intechopen.1008380>
49. *World mental health report: transforming mental health for all. Executive summary*. (2022). World Health Organization. Prieiga per internetą: <https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/356115/9789240050860-eng.pdf?sequence=1>.

SANTRAUKA

Jermakova, O. Socialinių darbuotojų patirtys ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose. Magistro baigiamasis darbas. Vadovė Doc. dr. Gintautė Žibėnienė. Utena: Mykolo Romerio universitetas, Žmogaus ir visuomenės studijų fakultetas, 2026.

Siekiant išanalizuoti socialinių darbuotojų patirtis ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose, buvo atlikta mokslinės, metodinės bei teisės aktų analizė. Tyrimui buvo pasirinktas pusiau struktūruoto interviu metodas. Apklausti šeši socialiniai darbuotojai, dirbantys su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose. Gautų tyrimo duomenų analizei taikytas turinio analizės metodas, išskiriant kategorijas ir subkategorijas.

Teorinė ir empirinė duomenų analizė atskleidė, kad socialinis darbas su psichikos negalią turinčiais asmenimis socialinės globos namuose pasižymi funkcijų įvairove, skirtingų vaidmenų derinimu bei nuolatiniu individualaus požiūrio į klientą poreikiu. Tuo pačiu paslaugų gavėjų negalios pobūdis lemia lankstų ir nuoseklių darbo organizavimą, kadangi pagalba turi būti nuolat pritaikoma prie kintančios paslaugų gavėjų sveikatos ar emocinės būklės. Išsiaiškinta, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra viena pagrindinių socialinės globos namų veiklos krypčių, kadangi savarankiškumas tiesiogiai susijęs su asmens gyvenimo kokybe, orumu ir saviverte. Socialinės globos namuose dažniausiai ugdomi kasdienės veiklos įgūdžiai, kurie yra savarankiškumo pagrindas, o veiksmingiausiu ugdymo metodu laikomas praktinis mokymas. Ištyrus socialinių darbuotojų patirtis nustatyta, kad savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra ilgalaikis, individualizuotas, komandinis procesas. Jame darbuotojai patiria tiek profesinį pasitenkinimą, tiek nusivylimą, bejėgiškumą ar nuovargį. Tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad sėkmingą savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymą lemia socialinio darbuotojo taikomi metodai, pasitikėjimu grįstas santykis su paslaugų gavėju, socialinio darbuotojo asmeninės bei profesinės kompetencijos.

Šį magistro baigiamąjį darbą sudaro paveikslų ir lentelių sąrašas, įvadas, teorinės dalys, empirinė dalis, išvados ir rekomendacijos, literatūros sąrašas, santrauka lietuvių ir anglų kalbomis, priedai.

Raktiniai žodžiai: savarankiško gyvenimo įgūdžiai, psichinė negalia, socialiniai darbuotojai, socialinės globos namai.

SUMMARY

Jermakova, O. Social workers experiences in teaching independent living skills to people with mental disabilities in residential care facilities. Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Gintautė Žibėnienė. Utena: Mykolas Romeris University, Faculty of Human and Social Studies, 2026.

In order to analyze social workers experience in fostering independent living skills among people with mental disabilities in residential care facilities, a scientific, methodological, and legal analysis was conducted. A semi-structured interview method was chosen for the study. Six social workers working with people with mental disabilities in residential care facilities were interviewed. The content analysis method was applied to analyze the research data, identifying categories and subcategories.

Theoretical and empirical data analysis has revealed that social work with people with mental disabilities in residential care facilities is characterized by a variety of functions, the coordination of different roles, and a constant need for an individualized approach to clients needs. At the same time, the nature of the service recipients disabilities necessitates flexible and consistent work organization, as assistance must be continuously adapted to the changing health or emotional state of the service recipients. It has been established that the development of independent living skills is one of the main areas of activity in residential care facilities, as independence is directly linked to a persons quality of life, dignity, and self-esteem. In residential care facilities, daily living skills which form the foundation of independence are most commonly developed, and practical training is considered the most effective method of instruction. An analysis of social workers experiences revealed that the development of independent living skills is a long-term, individualized, team-based process. In this process, staff experience both professional satisfaction and disappointment, helplessness, or fatigue. The study's results suggest that the successful development of independent living skills is determined by the methods used by the social worker, a trust-based relationship with the service recipient, and the social workers personal and professional competencies.

This masters thesis consists of a list of figures and tables, an introduction, theoretical sections, an empirical section, conclusions and recommendations, a bibliography, an abstract in Lithuanian and English, and appendices.

Key words: independent living skills, mental disability, social workers, residential care facilities.

PRIEDAI

1. Akademinio sąžiningumo deklaracija
2. Pusiau struktūruoto interviu klausimai
3. Kategorijų lentelės

AKADEMINIO SĄŽININGUMO DEKLARACIJA

2026-05-14

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas), Žmogaus ir visuomenės studijų fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto studentė Oksana Jermakova, patvirtinu, kad šis magistro baigiamasis darbas „Socialinių darbuotojų patirtys ugdant psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose“:

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Žinau, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už šiukštų akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas,pavardė)

PUSIAU STRUKTŪRUOTO INTERVIU KLAUSIMAI

I blokas: socialinio darbo specifika dirbant su psichikos negalia turinčiais asmenimis socialinės globos namuose.

1. Remiantis praktine patirtimi papasakokite, koks yra socialinis darbas dirbant su psichikos negalia turinčiais asmenimis socialinės globos namuose. ***Jei turite patirties*** papasakokite, kuo skiriasi/išsiskiria nuo darbo su kitomis klientų grupėmis? Jei neturite praktinės patirties dirbant su kitomis klientų grupėmis papasakokite, kaip Jums atrodo, kuo šis darbas su psichinę negalia turinčiais asmenimis socialinės globos namuose išsiskiria?
2. Kaip planuodami darbą su paslaugų gavėjais atsižvelgiate į jų psichikos sutrikimų pobūdį ir sunkumo lygį? Kaip tai pasireiškia praktikoje?
3. Kaip globos namuose praktiškai užtikrinamos psichikos negalia turinčių asmenų teisės į savarankiškumą, pasirinkimą (pvz., dienos režimo, veiklų, užimtumo), dalyvavimą priimant sprendimus dėl jų gyvenimo?

II blokas: psichikos negalia turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo galimybės globos namuose.

4. Kaip Jūs suprantate sąvoką „savarankiško gyvenimo įgūdžiai“ psichikos negalia turinčių asmenų kontekste? Kokius savarankiško gyvenimo įgūdžius paslaugų gavėjams dažniausiai tenka ugdyti globos namuose? Kodėl, Jūsų nuomone, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra svarbus Jūsų klientams?
5. Kaip Jūsų praktikoje yra vertinamas paslaugų gavėjų savarankiškumo lygis ir individualūs ugdymo poreikiai? Kokie vertinimo instrumentai, planai naudojami?
6. Jūsų nuomone, kaip psichinė negalia įtakoja paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo įgūdžius? Kokie veiksniai daro didžiausią įtaką psichikos negalia turinčių paslaugų gavėjų savarankiškumui?
7. Papasakokite apie priemones ir metodus kuriuos taikote ugdydami psichikos negalia turinčių paslaugų gavėjų savarankiško gyvenimo įgūdžius? Kokios, remiantis Jūsų patirtimi, yra veiksmingiausios?

III blokas: socialinių darbuotojų patirtys, ugdant psichinę negalia turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius socialinės globos namuose

8. Papasakokite Jums labiausiai įsiminusį paslaugų gavėjo savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo atvejį darbo praktikoje? (Kokia buvo pradžia? Eiga? Rezultatas? Kaip jautėtės?)

9. Papasakokite apie situaciją, kai nepavyko pasiekti norimų rezultatų ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius. (Kas, Jūsų nuomone, labiausiai trukdė? Kaip jautėtės? Ką dabar darytumėte kitaip?)
10. Su kokiais sunkumais susiduriate ugdydami psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius? Kaip juos įveikiate?
11. Kas Jūsų įstaigoje padeda sėkmingai ugdyti psichikos negalią turinčių asmenų savarankiško gyvenimo įgūdžius?
12. Su kokiais iššūkiais susiduriate savo darbe? Kaip jie Jus veikia asmeniškai? Profesinė prasme?

KATEGORIJŲ LENTELĖS

1 Lentelė. Socialinio darbo su psichinę negalią turinčiais asmenimis specifika

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialinio darbo su psichinę negalią turinčiais asmenimis ypatumai	Individualaus priėjimo svarba	„... būtina taikyti individualų požiūrį į kiekvieną paslaugų gavėją.“ „...kiekvienam paslaugų gavėjui būtinas individualus priėjimas...“ (S1); „...yra specifinis ir reikalaujantis individualaus priėjimo...“ (S2); „...reikia gebėti įsijausti į asmenų situacijas, gebėti kiekvieną asmenį priimti su savo individualumu, nestigmatuoti...“ (S4); „...Socialinis darbas su psichikos negalią turinčiais asmenimis globos namuose yra labai individualus...“ (S5);
	Tinkamos komunikacijos svarba	„...Šiame darbe labai svarbu apgalvoti komunikaciją: ką ir kaip pasakyti...“ (S1); „...Darbas apima emocinio saugumo kūrimą, aiškų komunikavimą...“ (S2); „...gebėjimą bendrauti taip, kad nebūtų provokuojamos neigiamos emocinės reakcijos ar konfliktinės situacijos...“ (S3);
	Emocinio palaikymo ir santykio kūrimo svarba	„...Čia svarbu ne tik organizuoti paslaugas, bet ir būti šalia žmogaus kasdienybėje...“ (S5); „...šis darbas yra labai orientuotas į santykį ir nuolatinį emocinį palaikymą...“ (S6)
	Darbo neapibrėžtumas ir lankstumo svarba	„...skiriasi didesniu neapibrėžtumu...“ „...ne visada įmanoma iš anksto numatyti paslaugų gavėjo reakcijas ar galutinį rezultatą...“, „...nuolat stebint, vertinant situaciją ir lanksčiai taikant pagalbą...“ (S2); „...tada atsižvelgi į situaciją, keičiasi pagalbos pobūdis...“ (S4); „...jei žmogus paūmėjimo fazėje – mažiname reikalavimus, daugiau palaikymo. Jei būklė gerėja – skatiname savarankiškumą ir atsakomybę...“ (S5); „...svarbus kantrumas, stabilumas ir gebėjimas prisitaikyti prie žmogaus būsenos...“ (S6)
	Darbuotojo asmeninių savybių svarba	„...reikalaujantis ne tik profesinių žinių, bet ir asmeninių savybių, tokių kaip pašaukimas, empatija ir kantrybė...“, „...paslaugų gavėjų poreikiai dažnai reikalauja nuolatinio dėmesio ir greitos reakcijos...“ (S1); „...būtina išlaikyti profesionalumą, kantrybę...“ (S3) „...reikia gebėti įsijausti į asmenų situacijas...“ (S4); „...Reikia daug kantrybės, stabilumo ir nuoseklumo...“ (S5) „...jog čia labai svarbus kantrumas, stabilumas ir gebėjimas prisitaikyti prie žmogaus būsenos...“ (S6)
	Socialinio darbuotojo funkcijų įvairovė	„...šiems asmenims dažnai reikalinga nuolatinė priežiūra ir palaikymas visą parą...“ (S1); „...paslaugų gavėjų lyderį ir pagalbą tvarkant kasdienes reikalus...“, „...įvairių dokumentų ir bylų pildymą...“, „...tarpininkavimą sprendžiant paslaugų

		<i>gavėjų problemas... “, „...konsultavimą bei pagalbą organizuojant reikalingas paslaugas... “, „...dažnai tenka padėti palaikant ryšį su aplinka, pavyzdžiui padėti atsakyti į žinutes ar susisiekti su kitomis institucijomis... “ (S3);</i> <i>„...asmenimis socialinės globos namuose reikalinga visapusiška pagalba... “, „...savarankiškumo ugdymas, kasdieninių veiklų planavimas, turimų įgūdžių išlaikymas ar atstatymas: higiena, savipriežiūra, namų ruoša, bendravimo užtikrinimas, išklauskymas ir įsigilinimas į iškilusius sunkumus ir problemas, problemų sprendimas, konsultavimas... “ (S4)</i> <i>„...Čia svarbu ne tik organizuoti paslaugas... “, „...padėti spręsti buitinius, emocinius, socialinius klausimus... “ (S5)</i>
--	--	---

2 lentelė. *Psichikos sutrikimų įtaka darbo planavimui*

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Psichikos sutrikimų įtaka darbo planavimui	Planavimas atsižvelgiant į individualius asmens poreikius	<i>„...Planuodama darbą, pirmiausia taikau individualų vertinimą... “, „...įsigilinu į paslaugų gavėjo dokumentus, peržiūriu turimą informaciją apie jo sveikatos būklę, socialinę situaciją ir ankstesnes patirtis... “, „...kiekvienam žmogui taikomas individualus priėjimas, atsižvelgiant į jo sutrikimo pobūdį bei funkcionavimo lygį... “ (S1)</i> <i>„...planuojant vis tiek atsižvelgiama į individualias asmens savybes ir poreikius... “, „...Todėl pagalbos intensyvumas ir mokymo būdas parenkamas individualiai, pagal konkretų žmogaus poreikį... “ (S2)</i> <i>„...Todėl planavimas vyksta individualiai... “ (S3)</i>
	Darbo lankstumas atsižvelgiant į pasikeitusią asmens būklę	<i>„...būna situacijų, jog asmeniui pablogėjo psichinė ar fizinės sveikatos būklė, tada atsižvelgi į situaciją, keičiasi pagalbos pobūdis... “, „...Svarbu bendrauti su paslaugų gavėju, stebėti jo situaciją, laiku užtikrinti reikiamą pagalbą... “ (S4)</i> <i>„...Jei žmogus paūmėjimo fazėje – mažiname reikalavimus, daugiau palaikymo. Jei būklė gerėja – skatiname savarankiškumą ir atsakomybę... “ (S5)</i>
	Psichinės būklės įtaka informacijos priėmimui	<i>„...analizuojamas paslaugų gavėjo elgesys: kaip jis reaguoja į pastabas, kaip priima informaciją, kaip mokosi naujų įgūdžių... “, „...Vieni asmenys informaciją priima lengviau ir greičiau, kitiems reikalingas ilgesnis ir dažnesnis paaiškinimas bei pakartojimas... “ (S2)</i> <i>„...pastebima, kad žmonės skirtingai supranta informaciją ir užduotis... “ (S3)</i> <i>„...visada atsižvelgiame į jų psichikos sutrikimo pobūdį ir sunkumo lygį, nes nuo to priklauso tiek bendravimo būdas, tiek užduočių sudėtingumas... “, „...Vertiname kiek žmogus yra savarankiškas, kaip geba priimti informaciją... “ (S6)</i>

3 lentelė. Teisės į savarankiškumą užtikrinimas praktikoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Praktinis teisės į savarankiškumą užtikrinimas	Savarankiškumo skatinimas kasdienėje veikloje	„...siekama atsižvelgti į paslaugų gavėjų pasirinkimus ir pageidavimus kasdieniame gyvenime...“ (S3) „...savarankiškumą stengiamės užtikrinti per kasdienes sprendimus...“, „Kiek leidžia jų būklė, skatiname patiems tvarkytis kambarius, planuoti dieną, valdyti asmeninius pinigus...“ (S5) „...Užtikrinama per kasdienes, iš pirmo žvilgsnio paprastus dalykus...“ (S6)
	Pasirinkimo galimybių sudarymas	„...kiek įmanoma, derinama, su kuo paslaugų gavėjas norėtų gyventi viename kambaryje, atsižvelgiant į jo poreikius, charakterį ir gebėjimą gyventi su kitu asmeniu...“, „...paslaugų gavėjai turi galimybę dalyvauti priimant sprendimus dėl išvykų ar veiklų: paprastai sudaromi sąrašai, vykdomos apklausos, klausama, kas norėtų vykti, dalyvauti, kokių veiklų pageidauja...“ (S3) „...Paslaugų gavėjai gali rinktis dienos veiklas, dalyvauti užimtume, nuspręsti dėl laisvalaikio, apsipirkimų...“ (S5) „...Stengiamės, kad paslaugų gavėjai turėtų galimybę rinktis - kokioje veikloje dalyvauti, kaip leisti laisvalaikį...“, „...Dienos užimtumas nėra privalomas visiems vienodai - siūlome veiklas, bet paliekame erdvės apsispręsti...“ (S6)
	Paslaugų gavėjų įtraukimas į individualų planavimą	„...individualizuotos pagalbos planavimas, atsižvelgiant į asmens individualius gebėjimus...“ (S4) „...įtraukiame juos į individualių planų sudarymą – kalbamės apie tikslus, norus, kas jiems svarbu...“ (S5) „...paslaugų gavėjai įtraukiami į individualių planų sudarymą...“ (S6)
	Galimybė išreikšti savo nuomonę	„...paslaugų gavėjai dažniausiai išreiškia savo norus ir pageidavimus per socialinį darbuotoją: ateina, pasako, ko norėtų...“, „...paslaugų gavėjai gali tai padaryti žodžiu, raštu, taip pat anonimiškai, pasinaudodami pasiūlymų ar pageidavimų dėžutėmis...“ (S1) „...Asmenys, kurie gali kalbėti, savo pageidavimus išsako aiškiai...“, „...nekalbantys ar turintys didelių komunikacijos sunkumų pasitelkia gestus, mimiką, akių kontaktą, emocijas ir judesius...“ (S2) „...Paslaugų gavėjai įtraukiami į ir mažus pasirinkimus - ką rengtis, kaip tvarkyti savo kambarį, kaip planuoti asmenines išlaidas...“ (S6)
	Atsižvelgimas į paslaugų gavėjų nuomonę	„...darbuotojai interpretuoja signalus ir pagal tai koreguoja pagalbos planą...“ (S2) „...ne visada tai pavyksta įgyvendinti, nes kai kuriems žmonėms dėl būklės ar elgesio ypatumų reikalingas vienvietis kambarys, o kitiems svarbesnis bendravimas ir socialinis kontaktas...“, „...sprendimai priimami pakankamai lanksčiai, kiek leidžia įstaigos galimybės ir paslaugų gavėjų saugumo klausimai...“ (S3)

		„...Net jei žmogus negali priimti visų sprendimų savarankiškai, vis tiek siekiame, kad jo balsas būtų girdimas...“ (S5) „...Net jeigu žmogaus gebėjimai riboti, vis tiek stengiamės išklausti jo nuomonę ir atsižvelgti tiek, kiek leidžia jo būklė...“ (S6)
--	--	--

4 lentelė. Savarankiško gyvenimo įgūdžių samprata socialinių darbuotojų požiūriu

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Savarankiško gyvenimo įgūdžių samprata	Gebėjimas savarankiškai tvarkytis kasdieninėje veikloje	„...suprantu kaip gebėjimus pasirūpinti savimi kasdienėje rutinoje...“, „...Tai apima higieną, savitvarką, kasdienius buitinius veiksmus...“ (S1) „...suprantu kaip gebėjimus, padedančius žmogui orientuotis kasdienėje aplinkoje, atlikti pagrindinius savipriežiūros veiksmus...“ (S2) „...tai gebėjimai, padedantys žmogui atlikti kasdienius veiksmus pasirūpinti savimi ir savo aplinka...“ (S3) „...savarankiškai veikti kasdieniniame gyvenime tai yra: savarankiškai atlikti asmens higienos veiksmus, pasigaminti valgyti, susitvarkyti asmeninę erdvę, apsirengti, apsipirkti...“ (S4) „...suprantu kaip gebėjimą žmogui kiek įmanoma pačiam tvarkytis kasdienybėje...“ (S5)
	Socialiniai ir komunikaciniai įgūdžiai	„...taip pat gebėjimą orientuotis savo poreikiuose ir juos įgyvendinti...“ (S1) „...tai apima gebėjimą prisitaikyti ir pasirūpinti savimi, išsakyti savo nuomonę, pasikreipti pagalbos jeigu to reikia...“ (S4) „...priimti sprendimus, rūpintis savimi, planuoti dieną, bendrauti...“ (S5) „...priimti sprendimus, pasirūpinti savimi, planuoti laiką, palaikyti socialinius ryšius...“ (S6)

5 lentelė. Dažniausiai ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai socialinės globos namuose

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Dažniausiai ugdomi savarankiško gyvenimo įgūdžiai	Kasdieniai įgūdžiai	„...Dažniausiai tenka ugdyti savitvarkos ir higienos įgūdžius...“ (S1) „...ugdomi baziniai kasdieniai įgūdžiai: prausimasis, savarankiškas valgymas (pvz., mokymasis laikyti šaukštą, šakutę, gerti iš puodelio), savarankiškas naudojimas tualetu...“ (S2) „...įgūdžiai yra susiję su: kambario priežiūra ir tvarkos palaikymu...“ (S3) „...dažniausiai tenka ugdyti savipriežiūros, asmens higienos, buities/namų ruošos, maisto gaminimo...“ (S4) „...Dažniausiai ugdome higienos, kambario tvarkos... maisto ruošimo... įgūdžius...“ (S5) „...dažniausiai tenka ugdyti paprastus, bet labai svarbius įgūdžius: asmens higienos laikymąsi, kambario tvarkymąsi, drabužių priežiūrą, maisto gaminimo...“ (S6)
	Finansinio raštingumo įgūdžiai	„...taip pat apsipirkimo įgūdžius...“ (S1) „...dažniausiai tenka ugdyti ... finansinio raštingumo... įgūdžius...“ (S4) „...Dažniausiai ugdome ... pinigų valdymo, apsipirkimo... įgūdžius...“ (S5) „...dažniausiai tenka ugdyti paprastus, bet labai svarbius įgūdžius: ...pinigų planavimą...“ (S6)
	Socialiniai įgūdžiai	„...socialinių ryšių palaikymu: bendravimas su artimaisiais, skambučiai giminėms, pagalba susisiekiant, kai žmogui sunku tai padaryti savarankiškai...“ (S3) „...dažniausiai tenka ugdyti ...bendravimo įgūdžius...“ (S4) „...Dažniausiai ugdome...bendravimo ir emocijų valdymo įgūdžius...“, „...Taip pat svarbūs socialiniai įgūdžiai – konfliktų sprendimas, elgesys viešose vietose...“ (S5) „...dažniausiai tenka ugdyti paprastus, bet labai svarbius įgūdžius: asmens higienos laikymąsi, kambario tvarkymąsi, drabužių priežiūrą, maisto gaminimo, pinigų planavimą...“ (S6)

6 lentelė. Socialinių darbuotojų nuomone savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo svarba asmeniui

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo svarba	Orumo skatinimas	„...skatina asmens orumą, pareigos ir pilnavertiškumo jausmą...“ (S4) „...savarankiškumas stiprina žmogaus orumą...“ (S5) „...savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra svarbus todėl, kad jis stiprina žmogaus orumą ir pasitikėjimą savimi...“ (S6)
	Integracija į bendruomenę	„...svarbu, kad žmogus būtų kuo labiau integruotas į bendruomenę, o savarankiškumo ugdymas yra viena iš pagrindinių priemonių šiam tikslui pasiekti...“ (S1) „...užtikrina geresnį funkcionalumą, įsitraukimą į bendruomenę (visuomenę)...“ (S4) „...šie įgūdžiai didina galimybes ateityje gyventi savarankiškiau ar su mažesne pagalba...“ (S6)
	Savivertės ir motyvacijos stiprinimas	„...suteikia emocinę naudą: žmogus patiria džiaugsmą ir pasididžiavimą, kai jam pavyksta kažką atlikti pačiam...“ „...Ši patirtis stiprina motyvaciją ir savivertę...“ (S2) „...Savarankiško gyvenimo įgūdžiai yra svarbūs tam, kad žmogus išliktų kiek įmanoma savarankiškas, aktyvus ir jaustų atsakomybę už savo kasdienį gyvenimą...“ „...Tai padeda paslaugų gavėjui „išlikti žmogumi“...“ „...o ne tik laukti, kad viskas bus padaryta už jį...“ (S3) „...įgalina asmenį savarankiškai veikti ir jį priimti sprendimus, skatina jo pilnavertiškumą...“ (S4) „...savarankiškumas stiprina ... pasitikėjimą savimi ir mažina priklausomybę nuo institucijos...“ „...Net maži pasiekimai labai kelia motyvaciją...“ (S5) „...savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymas yra svarbus todėl, kad jis stiprina žmogaus orumą ir pasitikėjimą savimi...“ „...Net maži pasiekimai - pavyzdžiui savarankiški susitvarkytas kambarys ar suplanuota diena- labai prisideda prie geresnės savijautos ir motyvacijos...“ (S6)

7 lentelė. Socialinių darbuotojų taikomi paslaugų gavėjų savarankiškumo lygio ir individualių poreikių vertinimo būdai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Paslaugų gavėjų savarankiškumo lygio ir individualių poreikių vertinimo būdai	Asmens įtraukimas į individualių poreikių vertinimą ir plano sudarymą	„...vertinami per individualų socialinės globos planą ir poreikių vertinimo procesą...“ (S1) „...sudaromas individualus pagalbos / socialinės globos planas ir kartu su paslaugų gavėju nustatomi jo poreikiai...“ (S2)
	Komandos įtraukimas į vertinimo procesą	„...įtraukiant komandą, kuri paprastai apima slaugytoją, užimtumo specialistą, psichologą ir kitus įstaigos darbuotojus...“, „...Komandinis požiūris leidžia išsamiau įvertinti asmens funkcionavimą ir parinkti tinkamas ugdymo priemones...“ (S1) „...Į šį vertinimą įtraukiami su paslaugų gavėju dirbantys specialistai: individualios priežiūros darbuotojai, slaugytojai, užimtumo specialistai, psichologas, gydytojai, ir t.t. kiekvienas vertina iš savo srities pusės...“ (S2) „...svarbus komandinis darbas: bendradarbiaujama su kitais darbuotojais, aptariamai pastebėjimai, dalinamasi informacija...“ (S3) „...svarbi komandos nuomonė – slaugytojų, užimtumo specialistų, individualios priežiūros darbuotojų pastebėjimai...“ (S5) „...Vertinimas atliekamas komandoje - kartu su socialiniais darbuotojais, individualios priežiūros darbuotojais, slaugytojais, psichologu, užimtumo specialistais...“ (S6)
	Paslaugų gavėjo stebėjimas kasdienėje veikloje	„...pirmiausia vertinamas per stebėjimą kasdienėse situacijose...“ (S3) „...Jais asmeniui sunku įvardinti poreikius sudarant individualų socialinės globos/pagalbos planą, naudojamas stebėjimo metodas...“ (S4) „...savarankiškumą vertiname per individualių poreikių vertinimą ir nuolatinį stebėjimą kasdienybėje...“ (S5) „...pirmiausiai vertinamas stebint jų kasdienį funkcionavimą - kaip jie tvarkosi su asmens higiena, kambario priežiūra, finansais, bendravimu, dienos planavimu. „...Labai svarbus yra nuolatinis stebėjimas ir pokalbiai su pačiu žmogumi...“ (S6)

8 lentelė. Socialiniu darbuotoju nuomone, psichinės negalios įtaka savarankiško gyvenimo įgūdžiams

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Psichinės negalios įtaka savarankiško gyvenimo įgūdžiams	Motyvacijos ir iniciatyvos stoka	„...dažnai pasireiškia motyvacijos stoka...“ (S3) „...Dėl kognityvinių sutrikimų jiems sunkiau ... išlikti motyvuotais kasdieninėse veiklose...“, „...Asmeniui trūksta paskatos ir motyvacijos...“ (S4) „...Psichinė negalia labai stipriai veikia savarankiškumą, nes sutrikdo motyvaciją, dėmesį, planavimą, emocijų kontrolę...“ (S5) „...dažniausiai turi įtakos žmogaus motyvacijai, gebėjimui planuoti, išlaikyti dėmesį ir nuosekliai atlikti užduotis...“ (S6)
	Planavimo sunkumai	„...jiems sunku planuoti ir atlikti kasdienes veiklas, pasirūpinti savimi...“ (S4) „...Psichinė negalia labai stipriai veikia savarankiškumą, nes sutrikdo motyvaciją, dėmesį, planavimą, emocijų kontrolę...“ (S5) „...dažniausiai turi įtakos žmogaus motyvacijai, gebėjimui planuoti, išlaikyti dėmesį ir nuosekliai atlikti užduotis...“ (S6)
	Informacijos ir sprendimų priėmimo sunkumai	„...asmuo ne visada geba stabiliai suprasti ar prisiminti informaciją...“, „... Gali būti, kad vieną dieną žmogus supranta, kaip atlikti veiksmą, o kitą dieną jau pamiršta ir vėl reikia mokytis iš naujo...“ (S2) „...Liga gali lemti, kad žmogus kitaip suvokia informaciją, kitaip mąsto ir elgiasi...“ (S3) „...Dėl kognityvinių sutrikimų jiems sunkiau priimti sprendimus, įsisavinti teikiamą informaciją...“ (S4)
	Nestabili emocinė būseną	„Dėl kognityvinių sutrikimų jiems sunkiau...valdyti neigiamas emocijas, atsiriboti nuo konfliktinių situacijų...“, „...blogėja socialiniai įgūdžiai, atsiranda apatija, dėmesio ir susikaupimo stoka...“ (S4) „...Psichinė negalia labai stipriai veikia savarankiškumą, nes sutrikdo motyvaciją, dėmesį, planavimą, emocijų kontrolę...“ (S5) „...dėl baimės ar nepasitikėjimo savimi žmogus vengia veiklų, kurias realiai galėtų atlikti...“ (S6)
	Priklausomybė nuo institucijos	„...įgūdžių praradimą gali lemti ir gyvenimo globos namuose specifika: jei žmogus kažko nepadarė pavyzdžiui nesusitvarko kambario, nepasigamina, dažnai darbuotojai tai padaro už jį, todėl mažėja paslaugų gavėjo motyvacija stengtis ir palaikyti įgūdžius...“ (S1) „...labai svarbi aplinka: ar žmogus jaučiasi saugus, ar yra palaikomas, ar skatinamas bandyti pats, o ne viskas už jį padaroma...“, „...Mano praktikoje matosi, kad kai darbuotojai kantriai skatina ir suteikia galimybę mokytis iš klaidų, o ne tik atlieka veiksmus už žmogų, savarankiškumas didėja...“ (S6)

9 lentelė. Socialinių darbuotojų savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo būdai taikomi praktikoje

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Individualus darbas su paslaugų gavėju	Praktinis mokymas	„...taikomas praktinis mokymas – parodoma, kaip atlikti veiksmus (pvz., pasikloti lovą, susitvarkyti), padedama išbandyti kartu..“ (S1) „...naudojamas praktinis mokymas: aiškinimas, rodymas, veiksmo demonstravimas, kartais pasitelkiant kito asmens pavyzdį, nuolatinis kartojimas ir priminimas...“ (S2) „...Svarbios yra išvykos, praktinės situacijos...“ (S3) „...veiksmingiausiai veikia demonstravimo strategija, per kurią asmenį individualizuotai galima įtraukti/įgalinti veiklai konkrečiai per pavyzdį...“ (S4) „...taikome mokymą per praktiką – darome kartu, rodome pavyzdį, kartojame veiksmus...“ (S5) „...dažniausiai taikau mokymą per praktiką - kartu atliekame veiklas....“ (S6)
	Individualus darbas	„...Veiksmingiausiu laiku individualų darbą „vienas su vienu“, kai žmogui kantriai aiškinama tiek laiko, kiek reikia...“ (S2) „...Daugiausiai taikau individualios pagalbos metodą...“ (S4) „...Iš patirties veiksmingiausia yra individualus priėjimas...“ (S5)
Palaikančios aplinkos kūrimas	Motyvavimas ir nuoseklumas	„...pagrindinė socialinio darbuotojo priemonė yra žodinis bendravimas: aiškinimas, motyvavimas, palaikymas...“ (S1) „...veikia pozityvus skatinimas – pagyrimai, motyvavimas, mažų pasiekimų įvardijimas....; „...Labai svarbus pastovumas ir rutina...“ (S5) „...Didelę reikšmę turi motyvaciniai pokalbiai - aptariame, kodėl svarbūs tam tikri įgūdžiai, kokią naudą jie duos pačiam žmogui...“; „...stengiuosi akcentuoti net mažą pažangą, nes pagyrimas ir paskatinimas labai stiprina pasitikėjimą savimi...“ (S6)
	Skatinimas savarankiškai atlikti veiksmus	„...vietoje to, kad už žmogų būtų padaroma, siekiama, jog jis bandytų pats, o darbuotojas padėtų tik tiek, kiek būtina...“ (S1) „...o vėliau žmogus skatinamas jas daryti savarankiškai....“; „...Svarbu ne tik parodyti, bet ir suteikti galimybę bandyti pačiam, net jei iš pradžių ir sekasi sunkokai...“; „...labai svarbu, kad darbuotojai „nepadarytų už žmogų,, nes tada savarankiškumas neauga...“ (S6)

10 lentelė. Socialinių darbuotojų patirtimi, sėkmingą, psichikos negalią turinčių asmenų socialinės globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą lemiantys veiksniai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Sėkmingą savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procesą lemiantys veiksniai	Nuoseklus ugdymo procesas	„...tenka labai kantriai aiškinti, kalbėtis, kartoti...“ (S2) „...pradžioje reikėjo viską aiškinti labai paprastai, ramiai, po truputį...“ (S4) „...Pradėjome nuo labai mažų žingsnių...“ (S5) „...Pirmasis etapas buvo labai lėtas - pradėjome nuo paprastų dalykų...“ (S6)
	Pasiekimų akcentavimas	„...gal iš šono tai smulkmena, bet iš tikrųjų žmogui tai yra labai didelis žingsnis...“ (S2) „...svarbu matyti ne tik tai, kas nepavyko, bet ir tuos mažus pokyčius, kurie gal iš pirmo žvilgsnio atrodo nereikšmingi...“ (S2)
	Praktinis mokymas ir kartojimas	„...mokėmės kartu: vykome į parduotuvę, praktikuodavome prekių pasirinkimą, atsiskaitymą...“ (S1) „...Tiesiog kartojam, primenam, grįžtam prie tų pačių dalykų vėl ir vėl...“, „...Dažnai tą patį tenka sakyti ne vieną kartą per dieną...“ (S2) „...po truputį, per kasdienį darbą, per kartojimą, per aiškias ribas, tas elgesys pradeda keistis...“ (S3)
	Individualus darbas	„...Dirbom individualiai, rodėm, pasakojom, konsultavom...“ (S4) „...padėjome jam susitvarkyti dokumentus, pasikalbėjome apie galimybes, padrąsinome pabandyti...“ (S6)
	Emocinis ryšis ir palaikymas	„...socialinis darbuotojas dažniausiai būna šalia tik kaip palaikymas, prireikus padeda...“ (S1) „...labai daug lemia ne tik metodai, bet ir žmogiškumas, kantrybė, santykis su žmogumi...“ (S2) „...Svarbiausia buvo nuoseklumas ir tikėjimas juo, net kai jis pats savimi netikėjo...“ (S6)

11 lentelė. Socialinių darbuotojų patirtimi, sėkmingo, psichikos negalią turinčių asmenų socialinės globos namuose, savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo proceso požymiai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Sėkmingo savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo proceso požymiai	Sustiprėjusi paslaugų gavėjų motyvacija ir pasitikėjimas savimi	„...Šiuo metu paslaugų gavėjas yra sustiprėjęs tiek, kad gali apsipirkti pats...“ (S1) „...kartu su tuo praktiniu įgūdžiu augo ir jos pasitikėjimas savimi...“, „...paslaugų gavėja pati labai didžiavosi savimi...“, (S4)
	Paslaugų gavėjų kasdienių savarankiško gyvenimo įgūdžių pokytis	„...Šiuo metu paslaugų gavėjas yra sustiprėjęs tiek, kad gali apsipirkti pats...“ (S1) „...Po truputį jis pradėjo labiau įsitraukti - pats išvažiuodavo į kiemą, vėliau pradėjo dalyvauti užimtumo veiklose...“ (S6)
	Paslaugų gavėjų gyvenimo kokybės pagerėjimas	„...Jai tai buvo ne tiesiog skalbimas, ji pamatė, kad gali kažką padaryti savarankiškai...“ (S4) „...Didžiausias rezultatas – jo pačio pasididžiavimas savimi...“ (S5) „...stiprėjant fizinei būklei ir pasitikėjimu savimi, jis vis dažniau bandė atsistoti, judėti su pagalba...“, „...matėsi didžiulė vidinė kova ir noras įrodyti sau, kad gali daugiau...“, „...Didžiausias asmenybės lūžis įvyko tada, kai jis pradėjo galvoti apie darbą...“, „...Galiausiai jis įsidarbino ir jam puikiai sekėsi...“ (S6)

12 lentelė. Socialinių darbuotojų patiriami jausmai savarankiško gyvenimo įgūdžių ugdymo procese

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Teigiami jausmai	Profesinis pasitenkinimas	„...Kai pamatai, kad jis jau bent truputį pradeda suprasti...Tada jauti, kad tas darbas turi prasmę...“ (S2) „...Tokie dalykai tikrai palieka didelį išpūdį, nes matai, kad darbas duoda rezultatą...“ (S3) „...Tokie atvejai primena, dėl ko šitas darbas yra prasmingas...“ (S4) „...Man tai buvo labai prasminga patirtis, nes priminė, kad galiu prisidėti prie žmogaus pokyčių gyvenime...“ (S5)
	Profesinė motyvacija	„...tai motyvuoja tęsti darbą ir leidžia matyti įdėtų pastangų prasmę...“ (S1) „...Džiaugiausi kartu su žmogumi...“, „...jos įkvepia tolimesniam darbui...“ (S6)
Neigiami jausmai	Bejėgiškumo jausmas	„...tokiose situacijose tikrai jautiesi bejėgis...“ (S2) „...Tai sukėlė bejėgiškumo jausmą, nes įdedi daug darbo, bet rezultatai nyksta...“ (S5) „...Atrodė, kad įdėtas darbas neduoda apčiuopiamo rezultato...“, „...Ypač sunku kai jautiesi padaręs viską, ką gali, bet pokyčio nesimato...“ (S6)
	Nusivylimas	„...stengiesi, ieškai būdų, siūlai sprendimus, bet žmogus jų tiesiog nepriima...“ (S2) „...aišku, atsiranda ir nusivylimo, ir tokio vidinio liūdesio...“ (S2) „...norisi padėti, bet matai, kad ne visada pavyksta taip, kaip norėtum...“ (S2) „...Emociškai tai yra sudėtinga - jautėsi nusivylimas, bejėgiškumas...“ (S6)
	Profesinis nuovargis	„...būna ir tokių situacijų, kurios labiau palieka sunkumo jausmą...“ (S2) „...tai kartais kelia nuovargį ir vidinių abejonių, ar darai pakankamai...“ (S5) „...tai kartais kelia nuovargį ar vidinę įtampą...“ (S6)

13 lentelė. Socialinių darbuotojų patiriami sunkumai ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Darbuotojams kylantys sunkumai	Lėtas progresas	„...Vieną dieną atrodo, kad jau pavyko, kad žmogus suprato, kažką prisiminė, gal net padarė savarankiškai, o kitą dieną vėl atrodo, kad viską reikia pradėti nuo pradžių...“, „...Kartais net atrodo, kad žengi vieną žingsnį į priekį ir du atgal...“, (S2) „...įdedi daug pastangų, daug emocijų, o rezultatas ne visada matomas greitai...“ (S2) „...Tokiose situacijose tikrai reikia daug kantrybės, nes greito rezultato nėra...“ (S4) „...Taip pat sudėtinga, kai progresas labai lėtas....“ (S5)
	Paslaugų gavėjų motyvacijos stoka	„...motyvacijos stoka, ligos paūmėjimai, pasyvumas ir kartais agresyvus ar manipuliatyvus elgesys...“ (S5) „...labiausiai trukdė būtent priklausomybė ir vidinės motyvacijos stoka...“, „...Dažniausiai susiduriu su motyvacijos stoka, emocinės būklės svyravimais ir baime suklysti...“ (S6)
	Paslaugų gavėjų ligos įtaka	„...dėl nestabilios būklės visi pasiekimai būdavo laikini....“, „...Labiausiai trukdė ne motyvacijos stoka, o ligos eiga....“ (S5) „...sunkumų kelia tai, kad pažanga ne visada yra nuosekli - būna laikotarpių kai viskas sekasi, o po to atsiranda regresija dėl pablogėjusios savijautos...“ (S6)
	Paslaugų gavėjų savarankiškumą slopinanti pagalba	„...dažnai apsunkinamas darbuotojų įpročio padaryti už žmogų, nes tai greičiau ir paprasčiau...“, “...nepasitikėjimas paslaugų gavėjo gebėjimais...“ (S1) „...Jei darbuotojai viską padaro už žmogų, savarankiškumas natūraliai neauga....“ (S6)

14 lentelė. Sunkumų, kylančių ugdant savarankiško gyvenimo įgūdžius, įveikos būdai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Sunkumų įveikos būdai	Profesinių įveikos strategijų taikymas	„...buvo išbandyta daug priemonių...“ (S1) „...šiame darbe negalima tikėtis greito rezultato...“, „...Reikia daug kantrybės ir tikėjimo tuo, ką darai...“ (S2) „...sunkumus stengiamės įveikti taikydami įvairius metodus...“, „...Man atrodo, kad tokiose situacijose labai svarbu nepasiduoti, išlikti kantriam...“ (S4) „...padeda kantrybė, nuoseklumas...“ (S5) „...Keliu mažus, realiai pasiekiamus tikslus...“ (S6)
	Komandinio bendradarbiavimo taikymas	„...sprendžiame per pokalbius su individualios priežiūros darbuotojais...“ (S1) „...Kai yra kolegų palaikymas, kai visi laikosi panašios krypties, kai yra bendras supratimas, tada daug lengviau išlaikyti nuoseklumą...“ (S2) „...padeda kantrybė, nuoseklumas ir komandos palaikymas...“ (S5) „...labai svarbu, kad informacija apie žmogaus pažangą ar sunkumus būtų dalinamasi tarpusavyje...“ (S6)
	Individualaus priėjimo ir refleksijos taikymas	„...kūrybiškumas reikalingas ieškant priėjimo prie paslaugų gavėjo, ieškant individualiai kiekvienam tinkamo pagalbos metodo...“ (S4) „...Stengiuosi išlaikyti stabilų santykį su paslaugų gavėju, nepasiduoti emocijoms ir orientuotis į mažus žingsnius. Taip pat padeda patirties refleksija ir pasitarimai su kolegomis...“ (S5)

15 lentelė. Socialinių darbuotojų darbe kylantys iššūkiai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Socialiniams darbuotojams kylantys iššūkiai darbe	Susiję su klientų grupe	„...vienas didžiausių iššūkių yra tie paslaugų gavėjai, kurie iš esmės galėtų daugiau, tačiau dėl motyvacijos stokos, nenoro, negalios, žalingų įpročių ar anksčiau gyvento gyvenimo būdo nenori įsitraukti į įgalinimo procesą. ...“, „...ne visi paslaugų gavėjai yra motyvuoti ir nori atkurti ar ugdyti savo savarankiškumo įgūdžius...“ (S4) „...dažniausiai su emociniais iššūkiais - paslaugų gavėjų nuotaikų svyravimais, krizėmis, kartais agresyvesniu ar labai uždaru elgesiu....“, „...sudėtinga, kai matai, kad žmogus galėtų gyventi savarankiškiau, bet pats nededa pastangų arba jam trukdo priklausomybės, ligos, paūmėjimai...“ (S6)
	Susiję su darbo organizavimu	„...baimė dėl kontrolės bei patikrinimų...“ (S1) „...Didžiausias sunkumas, man atrodo, ir yra tas nepastovumas...“, „...Darbuotojas ateina į darbą nežinodamas, kaip klostysis diena...“ (S2) „...kai trūksta bendro palaikymo iš komandos ar vadovybės...“, „...Jeigu nėra vieningo požiūrio, tada labai sunku kažką pasiekti...“, „...jeigu vienas darbuotojas reikalauja, o kitas tą patį leidžia, paslaugų gavėjas labai greitai tai pajunta, ir tada visas ugdymas pasidaro nenuoseklus. ...“, „...Krūviai dideli, grupės nemažos, ir net savarankiškesniems paslaugų gavėjams vis tiek dažnai reikia palydėjimo, pagalbos, priminimo ...“, „...norėtusi daugiau būti tiesiogiai su žmogumi, bet dalį laiko tenka skirti kitiems darbams...“, „...labai svarbu, kad komandoje būtų tarpusavio palaikymas...“ (S3)
	Susiję su specialistu	„...turi pripažinti, kad ne viską įmanoma kontroliuoti...“, „...Tai kelia nusivylimą, ypač kai atrodo, kad pastangos neduoda laukiamo rezultato...“, „...kartais mintys apie sudėtingas situacijas „keliauja“ namo ...“, „...darbas reikalauja nuolatinės refleksijos...“ (S2) „...nuolatinis iššūkis ieškoti naujų būdų, metodų ir priėjimų, kaip žmogų paskatinti ...“, „...Man asmeniškai tai yra kantrybės išbandymas, nes norisi matyti didesnę žmogaus įsitraukimą ir pažangą ...“ (S4) „...iššūkis išlaikyti motyvaciją, kai progresas lėtas...“, „...emocinis krūvis, atsakomybė už žmones ir kartais ribotos galimybės padėti tiek, kiek norėtusi...“ (S5)

16 lentelė. Socialinių darbuotojų darbe kylančių iššūkių įveikos veiksniai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantys teiginiai
Vidiniai	Socialinio darbuotojo požiūris	„...pirmiausia darbuotojo požiūris...“, „...svarbu matyti ne tik tai, kas nepavyko, bet ir tuos mažus pokyčius...“ (S2) „...darbas augina kaip specialistą ir kaip žmogų, bet reikalauja nuolatinio rūpinimosi savimi, labiau net iš psichologinės pusės, po įtempto darbo stengiuosi atsiriboti nuo jo, nors kartais nelabai pavyksta, bet tai manau labai svarbu, kad neperdegti...“ (S5) „...tenka mokytis atsiriboti, nepersinešti visų situacijų į asmeninį gyvenimą....“ (S6) „...labai svarbi komandos parama ir savirefleksija....“ (S6)
	Darbuotojo asmeninės ir profesinės savybės	„...Reikia daug kantrybės ir tikėjimo tuo, ką darai...“ (S2) „...labai didelę reikšmę turi darbuotojo žinios, kaip bendrauti su asmenimis, turinčiais psichinę negalią...“ „...labai svarbi empatija, kantrybė, nediskriminuojantis požiūris, pagarba žmogaus orumui ir pagarbus elgesys su pačiu asmeniu. ...“ (S4) „...išmokė daugiau kantrybės, empatijos ir ribų nusistatymo...“ (S5)
Išoriniai	Kolegų palaikymas	„...Kai yra kolegų palaikymas, kai visi laikosi panašios krypties, kai yra bendras supratimas, tada daug lengviau išlaikyti nuoseklumą....“ (S2) labai svarbu, kad komandoje būtų tarpusavio palaikymas. Kai kolegos sutaria, padeda vieni kitiems ir laikosi bendros krypties, tada ir įtampos mažiau (S3) „...Labiausiai padeda stipri komanda ir aiški struktūra...“ (S5)
	Pasitikėjimu grįstas santykis su paslaugų gavėju	„...Jeigu darbuotojas tiki žmogumi, nepasiduoda po pirmos nesėkmės, tada ir pats darbas vyksta kitaip...“ (S2) „...labai svarbus žmogiškas santykis – pasitikėjimas tarp darbuotojo ir paslaugų gavėjo...“ (S5)